

T.C.
OSMANİYE KORKUT ATA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

SABAHATTİN ALİ’NİN ESERLERİNDE
ÖTEKİLEŞTİR(İL)ME

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mehmet ÖZ

OSMANİYE / 2018

T.C.
OSMANİYE KORKUT ATA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

SABAHATTİN ALİ'NİN ESERLERİNDE ÖTEKİLEŞTİR(İL)ME

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MEHMET ÖZ

Danışman: Doç. Dr. Sema Özher KOÇ

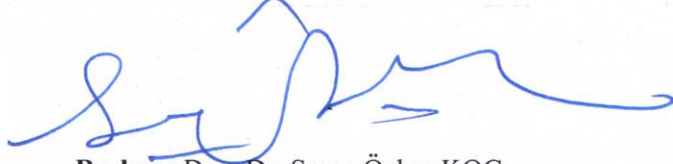
Jüri Üyesi: Doç. Dr. Yunus KAPLAN

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Sema Çetin BAYCANLAR

OSMANİYE / 2018

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne;

Bu çalışma, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında
YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Doç. Dr. Sema Özher KOÇ

Üye: Doç. Dr. Yunus KAPLAN

Üye: Doç. Dr. Sema Çetin BAYCANLAR

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylıyorum.

27.06./2018

Doç. Dr. Bülent ÖZ

Enstitü Müdürü

NOT: Bu tezde kullanılan ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ETİK BEYANI

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
 - Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
 - Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
 - Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
 - Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,
- bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. / / 2018

Mehmet ÖZ

ÖZET

SABAHATTİN ALİ’NİN ESERLERİNDE ÖTEKİLEŞTİR(İL)ME

MEHMET ÖZ

Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Sema Özher KOÇ

Haziran 2018, 98 sayfa

Ötekileştir(il)me, tarih boyunca var olan bir problemdir. Bunun birey, grup ya da bir topluluğa yansımaları kimi zaman ırk, kimi zaman renk, kimi zaman bir ideoloji, kimi zaman ise bireydeki bedensel bir kusur vs. üzerindedir. Bunlar; bir bireyin, bir grubun, etnik bir topluluğun vs. ötekileştirilmesinin, toplumun kıyasına itilmesinin sebeplerini teşkil etmiştir. Bunların özellikle bireye etkisi; bireyin daha çok içe kapanması, toplumdan uzaklaşması şeklinde olmuştur.

Bu çalışmanın amacı da Sabahattin Ali’nin bütün eserlerini, etkileri oldukça geniş ve tarihsel olan ötekileştir(il)meyi merkeze alarak incelemektir. Burada hedeflenen, kimi kesimlerce bir “öteki” görülen Sabahattin Ali’nin; eserlerinde ötekileri, ötekileştirilenleri çokça işlediğinin ortaya konmasıdır. Bu doğrultuda çalışmanın birinci bölümünde öncelikle öteki, ötekileştir(il)me kavramları ortaya konacak ve sonra Sabahattin Ali’nin yaşadığı dönem ele alınacaktır. Çünkü yazarın ötekileştirilmesi bu dönemle de yakından ilişkilidir. Daha sonra ise Sabahattin Ali’nin bu dönem içerisindeki ötekileştirilme süreci ortaya konacaktır.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise Sabahattin Ali’nin eserlerinde görülen etnik ötekileştirme, kadının ötekileştirilmesi, sınıfsal ötekileştir(il)me, ideolojik yönden ötekileştir(il)me, bedensel veya zihinsel engellilik nedeniyle ötekileştirilme, Anadolu ve Anadolu insanının ötekileştirilmesi, bireyin kendini ötekileştirmesi (kendine yabancılaşma), dini inançlar nedeniyle ötekileştirilme ve doğanın ötekileştirilmesi konuları ele alınacaktır. Yazarın bütün eserlerinden faydalanılarak bütün bunların onun eserlerinde var olduğu sonucuna ulaşılmaya çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Sabahattin Ali, öteki, ötekileştir(il)me.

ABSTRACT**OTHERISATION IN THE WORKS OF SABAHATTİN ALİ****MEHMET ÖZ****Master Thesis, Department of the Turkish Language and Literature****Supervisor: Doç. Dr. Sema Özher KOÇ****June 2018, 98 pages**

Otherisation is the problems which exist throughout history. The reflection of those on individual, groups and communities grew now on race and colour, then an ideology or bodily deficiency. Those stood as the causes of individual's being othered and excluded from society. The effects of those, especially on individual, turned out to be his withdrawing into his shell far more and isolating himself from the society.

The aim of this study is, examining Sabahattin Ali's works with centralize otherisation which has quite wide and historical effect. That is what aimed here is, present Sabahattin Ali that looks as "a other" for some region, processed much who's otherisation the others, in his work. In this direction, on the first part of this study, concepts of other and otherisation will be processed and then the period which Sabahattin Ali lived at will be handled. Because the auther's otherisation ise closely connected with the period. Then Sabahattin Ali's otherisation process in this period will be presented too.

On the second part of the study, etnich otherisation, woman's otherisation, categorical otherisation, otherisation of due to physical and mental disabilities, Anatolia and Anatolian people's otherisation, self otherisation, otherisation of due to religions, and nature's otherisation which appear in Sabahattin Ali's works will be handled. Profit by author's all works, will be tried to reach the result that those all exist in his works.

Keywords: Sabahattin Ali, other, otherisation

ÖN SÖZ

Öteki, ötekileştir(il)me kavramları sürekli duyduğumuz, hayatımıza değişik şekillerde yansımaları olan kavramlardır. Bu yansımaların çoğu zaman olumsuz şekillerde gerçekleştiği bilinmektedir. Özellikle bunun Sabahattin Ali'nin hayatına yansması oldukça trajik olmuştur. Türk edebiyatının oldukça tanınmış yazarlarından biri olan Sabahattin Ali, bir ötekileştirilme sürecinin neticesinde vahim bir şekilde öldürülmüş ve bu cinayet de henüz gerçek anlamda aydınlatılamamıştır. Biz de bu çalışmada bu kavramları, bunların tarih boyunca insanlığa kimi etkilerini, bir “öteki” olarak Sabahattin Ali'nin içinde yaşadığı dönemi ve onun bu dönem içindeki ötekileştirilme serüvenini, Sabahattin Ali'nin bütün eserlerinde görülen ötekileştir(il)me türlerini ele almaya çalıştık. Bu çalışmanın; toplumlarda tarih boyunca kimi zaman büyük trajedilere de yol açmış olan ötekileştir(il)me konusunda farklı bakış açılarının edinilmesine, Sabahattin Ali'nin ötekileştirilme sürecinin ve bu ötekileştir(il)menin onun eserlerine yansımalarının daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunacağı temennisindeyiz.

Bu çalışmada amacımız öteki/ötekileştir(il)me kavramlarını ortaya koymak; bunun döneme ve sabahattin Ali'nin eserlerine yansımalarını sergilemek; bu kavramın onun eserlerinde görülen örneklerini göstermektir. Yöntem olarak öncelikle kavramın çerçevesi çizilmeye çalışılacak. Burada ötekileştir(il)menin tarihsel olduğu ve hemen her dönemde ve bölgede görülmüş olduğu kimi örnekler üzerinden gösterilecek. Sonra Sabahattin Ali'nin ötekileştirilmesinde dönemin de etkisi olduğu için bu döneme hakim koşullar ele alınacak. Daha sonra da Sabahattin Ali'nin Canım Aliye Ruhum Filiz, Bütün Şiirleri, Çakıcı'nın İlk Kurşunu, Değirmen, Hep Genç Kalacağım, İçimizdeki Şeytan, Kağrı Ses Esirler, Kuyucaklı Yusuf, Kürk Mantolu Madonna, Mahkemelerde, Markopaşa Yazıları ve Ötekiler, Sırça Köşk, Yeni Dünya adlı eserlerinde öteki/ötekileştir(il)me konusu, türleri ve örnekleriyle ortaya konmaya çalışılacak. Bu noktada Sabahattin Ali'nin, adları verilen bütün eserleri kullanılacaktır.

Ötekileştir(il)menin Sabahattin Ali'nin eserlerinde analiz edilmesiyle de ötekileştir(il)menin insan ve toplum hayatına önemli etkilerinin olduğu ortaya konmuş olacak. Ayrıca bununla, Sabahattin Ali'nin ötekileştirilme sürecinin daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunulmaya çalışılacak. Bunların yanı sıra o dönemin ötekileştir(il)meye müsait ortamının ortaya konması; bunun yazarın hayatına ve

eserlerine de yansımalarının gösterilmesiyle de bu çalışma Sabahattin Ali'nin eserlerine farklı açılardan yaklaşımlara katkıda bulunmuş olacak.

Bu çalışmanın hazırlanmasında üzerimde büyük emekleri olan, özellikle çalışmanın son aşamalarında, en sıkıntılı anlarımda, yanımda olan değerli danışman hocam Doç. Dr. Sema Özher KOÇ'a, dostluğunu ve motive edici desteğini her zaman üzerimde hissettiğim Dr. Abdullah DEMİRAL'a, ufuk açıcı katkıları ve bakış açılarıyla hep yanımda olan gönül dostlarım Caner YACAN, Yasin YARAR, Aynur ÖZÇELİK, Hakan BUKİS ve Zeliha ÖZKAN'a çok teşekkür ediyorum.

Mehmet ÖZ

OSMANIYE

İÇİNDEKİLER

ÖZET	v
ABSTRACT	vi
ÖN SÖZ	vii
KISALTMALAR	x
SABAHATTİN ALİ (HAYATI, SANATI, ESERLERİ)	x
GİRİŞ	1

BÖLÜM I

ÖTEKİ/ÖTEKİLEŞTİR(İL)ME KAVRAMI, DÖNEM VE SABAHATTİN ALİ

1. 1. Bir Kavram Olarak Öteki/Ötekileştir(il)me	5
1. 2. Dönemin Koşulları ve Ötekileştir(il)me	18
1. 3. Bir “Öteki” Olarak Sabahattin Ali.....	22

BÖLÜM II

SABAHATTİN ALİ’NİN ESERLERİNDE ÖTEKİ/ÖTEKİLEŞTİR(İL)ME

2. 1. Etnik Ötekileştir(il)me	29
2. 2. Kadının Ötekileştirilmesi.....	36
2. 3. Sınıfsal Ötekileştir(il)me	45
2. 4. İdeolojik Yönden Ötekileştir(il)me	57
2. 5. Fiziksel veya Zihinsel Engellilik Yüzünden Ötekileştir(il)me	63
2. 6. Anadolu ve Anadolu İnsanının (Köylünün) Ötekileştirilmesi.....	69
2. 7. Bireyin Kendini Ötekileştirmesi (Kendine Yabancılaşma).....	74
2. 8. Dini İnançlar Nedeniyle Ötekileştir(il)me.....	80
2. 9. Doğanın Ötekileştirilmesi.....	82

BÖLÜM III

SONUÇ	85
KAYNAKÇA	90
ÖZ GEÇMİŞ	99

KISALTMALAR

age: adı geçen eser

KMM: Kürk Mantolu Madonna

KSE: Kağnı Ses Eserler

SK: Sırça Köşk

vb: ve benzerleri

vs: vesaire

SABAHATTİN ALİ (HAYATI, SANATI, ESERLERİ)

Türk edebiyatının önemli yazarlarından biri olan Sabahattin Ali 25 Şubat 1907'de Gümölcine'ye bağlı Eğridere'de dünyaya gelmiştir. Babası piyade yüzbaşı Selahattin Bey, annesi ise yine bir asker çocuğu olan Hüsniye Hanım'dır. Selahattin Bey askerlikten ayrılınca aile Önce İzmir ve daha sonra da İzmir'in işgali nedeniyle Edremit'e yerleşir. Yazarın okul hayatı İstanbul, Çanakkale, Edremit ve Balıkesir'de geçer. Yozgat Cumhuriyet ilkokuluna öğretmen olarak atandıktan bir süre sonra Almanya'ya öğrenci olarak gönderilir. Planlanan süreden önce Almanya'dan dönen yazar, 24 Eylül 1930'da Aydın Ortaokuluna Almanca öğretmeni olarak atanır.

Sabahattin Ali'nin Aydın yılları onun hayatında bir dönüm noktasıdır. 1931 yılında bir ihbar sonucunda, komünizm propagandası yaptığı gerekçesiyle hakkında dava açılır. Bu davanın sonucunda tutuklanır ve üç ay kadar tutuklu kaldıktan sonra serbest bırakılır. Daha sonra Konya'ya Almanca öğretmeni olarak atanır. 1932'de bir eğlence anında Atatürk'e hakaret ettiği gerekçesiyle bir ihbar sonucu tutuklanır. 7 Ocak 1933'te dava sonucunda on iki ay hapse mahkum edilir. Aynı yılın 29 Nisan'ında memuriyet kaydı silinir. Cezasının bitimine birkaç ay kala af neticesinde hapisten çıkar. Daha sonra resmi işlerde çalışmasına tekrar izin verilince çeşitli memuriyetlerde çalışır. 1935'te tekrar öğretmenliğe atanır. 1937'de Kuyucaklı Yusuf adlı eseri yayımlanır fakat aile hayatına ve askerliğe muhalif görüşler içerdiği gerekçesiyle toplatılır. 1940'ta İçimizdeki Şeytan, 1943'te ise Kürk Mantolu Madonna adlı romanları yayımlanır.

1944 sonrası da yazarın hayatında önemli dönüm noktalarından biridir. Çünkü bu yıl ve sonrası onun en sıkıntılı yıllarıdır. Bu yıllar, yazarın sık sık dava ve cezalarla boğuştuğu yıllardır. Sabhattin Ali, 7 Nisan 1944'te hakaret nedeniyle Nihal Atsız ile mahkemelik olur ve Atsız dört ay cezaya çarptırılır. Aynı yıl 5 Temmuz'da ise Değirmen, Dağlar ve Rüzgar adlı eserleri bir kararnameyle toplatılır.

Sabahattin Ali 25 Kasım 1946'da Aziz Nesin ile birlikte, hayatında önemli kırılmaları da beraberinde getirecek olan Markopaşa gazetesini çıkarır. Markopaşa yılları tehditler, sansürler, dava ve cezalarla geçer. Sırça Köşk adlı eseri de 1947'de Bakanlar Kurulu kararıyla toplatılır.

Yazar, 1948'de bir kamyon satın alarak nakliyeciliğe başlar. Nakliyecilik işi de onun istediği gibi yürümez. Birçok yönden köşeye sıkışmış olan Sabahattin Ali yurt

dışına çıkmaya karar verir. Hapiste tanıştığı Berber Hasan'ın aracılığıyla bulduğu Ali Ertekin'in yardımıyla yurt dışına çıkacaktır. 2 Nisan 1948'de Kırklareli'nin Sazara köyü yakınlarında öldürülür. Cinayeti Ali Ertekin yüklenmesine rağmen bu cinayet hala aydınlatılmış bir cinayet değildir. Sabahattin Ali'nin, incelenmek için çıkarılan cesedi de kaybedilir. Cinayeti yüklenen Ali Ertekin ise dört yıl ceza alır ama kısa süre sonra çıkan af neticesinde salıverilir.

Edebiyata şiirle başlayan Sabahattin Ali daha sonra roman ve öyküye yönelir. Ayrıca Markopaşa ile birlikte siyasi, sosyal birçok konuda yazar. Roman ve öykülerinde çoğunlukla yoksul Anadolu köylüsünü, toplumsal eşitsizlikleri, aydınların topluma tepeden bakışını, sınıfsal çatışmaları vb. konuları çokça işler. Özellikle köy ve kasaba öyküleri ezen-ezilen, ağa-ırgat vb. karşıtlıklar üzerinden şekillenir. Klasik olay öyküsü düzenine sahip öyküleri taşra hayatından değişik izler ve renkler taşır. Onun öykülerinin kaynağı kendi yaşamı ve gözlemleri ile çeşitli vesilelerle tanıştığı kişilerdir. Özellikle öğretmenlik ve hapisane yılları bu noktada önemlidir. Onun eserlerinde açık bir propaganda görülmez. O daha çok bu konuları bir öğretmen, bir işsiz vb. gözüyle aktarmıştır. Sabahattin Ali kendine has özgün üslubuyla da dikkate değerdir.

Sabahattin Ali Türk edebiyatında önemli eserlere imza atan bir yazardır. Halk şiiri geleneğine uygun bir şekilde kaleme aldığı şiirlerini Dağlar ve Rüzgar adıyla 1934'te yayımlayan yazar daha sonra yeni eklemelerle 1943'te bunları tekrar yayımlar. Sabahattin Ali'nin şiirleri Bütün şiirleri adıyla yayımlanmaya devam edilmektedir. Yazar, öyküde ise Değirmen (1935), Kağını (1936), Ses (1937), Yeni Dünya (1943) ve Sırça Köşk (1947) adında önemli eserlere imza atmıştır.

Kuyucaklı Yusuf (1937), İçimizdeki şeytan (1940), Kürk Mantolu Madonna (1943) ise Sabahattin Ali'nin roman türündeki eserleridir. Kuyucaklı Yusuf'ta aşkın yanı sıra resmi güce de yaslanan bir eşraf ile onlar tarafından sömürülen köylüyü konu edinir. Kürk Mantolu Madonna'da ise aşk ön plandadır. İçimizdeki şeytan'da aşkı da merkeze alarak Ömer'in kendi içindeki şeytanla mücadelesini yansıtırken, arka planda topluma yabancılaşmış aydınları ve kimi uç idolojileri de ironik bir dille yansıtır.

Esirler adlı bir oyunu da olan Sabahattin Ali'nin mektupları, Markopaşa ve diğer gazetelerdeki yazıları ve mahkeme savunmaları da derlenerek yayımlanmıştır.

GİRİŞ

Sabahattin Ali Türk edebiyatının en önemli yazarlarından biridir. Yaşadığı dönem içerisinde nice insan tarafından benimsendiği halde, onu benimsemeyip karşı kutupta algılayan nice insan için de olumsuz bir figür olarak görülmüştür. O, olumsuz bir figür olarak görüldüğü kesimler tarafından bir “öteki” olarak algılanmış ve ötekiler için kullanılan kimi etiketler onun için de kullanılmıştır. Bu öteki olarak algılanışta kendisinin en çok etiketlendiği kavramlardan biri “komünist” etiketidir. Ramazan Korkmaz’ın İnsan ve Eser adlı yapıtında aktardığına göre yakın arkadaşları tarafından bunun gerçek olmadığı dile getirilmişse de o, bu etiketten pek kurtulamamıştır. Bu, elbette biraz da yazarın yaşadığı dönemle de yakından ilgilidir. Yazarın yaşadığı dönem, hem dünyada hem ülkemizde sert kutuplaşmaların olduğu, soğuk rüzgarların estiği bir dönemdir. Böylesi dönemlerde de her kutup diğeri için birer öteki/düşman vs. konumunda görülür. Sabahattin Ali de kendi dönemi içerisindeki muhalif tavrı nedeniyle bir öteki olarak algılanmıştır. O, ötekileştirilmesinin neticesinde özellikle 1930 sonrasında maddi ve manevi birçok zorluklarla karşılaşmış, çıkardığı dergiler kapatılmış, kimi eserleri toplatılmış, birçok dava ile yüzleşmiş ve kimi davalardan mahkum olup tutuklanmıştır.

Kendi dönemi içerisinde kendisine karşı olan kesimler ve kimi zaman ülke yönetimince de ötekileştirilmiş olan Sabahattin Ali’nin eserlerinde ötekilere ve ötekileştirmeye dair epey konu, örnekleme bulunmaktadır. O, daha çok alt sınıftan görülmüş olan “öteki”lerin, özellikle Anadolu’daki ötekilerin sesi olmaya çalışmıştır. Bu ötekiler kimi zaman Çingene, kimi zaman kadınlar, kimi zaman engelliler ve kimi zaman da başka birey, grup veya unsurlar olmuştur. Bu yüzden onun eserlerinde ötekileştiren-ötekileştirilen kutbunda daha çok ötekileştirilenlerin hayat öyküleri yer almaktadır. Sonuçta ötekileştir(il)me de iki karşıt kutup üzerinden gerçekleşmektedir. Bu kutuplaşmada bir tarafta kendini öven, sınıflaşmada yüce ve yukarıda olan ben/biz; diğer tarafta ise başkaları, diğerleri yer almaktadır. Bu noktada ötekiler, ben ve biz ile aynı dili konuştuğuna, aynı duyguları paylaştığına inanılmayanlar sınıfını teşkil ederler. Biz duygusu elbette bir tarafta sağlam bir birliktelik inşa edebilir. Hatta öteki, ben/biz’in kendisini daha iyi tanıması noktasında faydalıdır da ama bu noktada kalması şartıyla. Oysaki tarihsel sürece de bakıldığında zaman bu durum çoğunlukla bu noktada kalmamıştır. “Öteki”nin çoğunlukla bir ben/biz olarak algılanması yerine ben/biz’den

farklı, ben/biz'e dahil edilmeyen bir şekilde, kötülük, düşmanlık gibi kavramlar üzerinden tanımlandığı görülmektedir. İşte ötekileştir(il)me de bu noktada devreye girmektedir. Çünkü karşıda bir kötü/aşağı/hain/düşman vardır artık ve o, ben/biz için bir tehdit konumunda yer alan bir korku nesnesidir. Çünkü o, ben/biz'den farklı olmalıdır. Ötekiler'in tinsel-psişik düzlemde dışlandığı noktada da burasıdır.

Öteki bir bakıma “homo sacer” dir. Agamben bu kavramı ölüme açık bir çıplak hayat olarak değerlendirir (Agamben, 2017, s. 89-93). Çıplak hayat, her çeşit yaptırıma açık, her türlü muameleye maruz kalabilecek olan biri konumundadır. Bu durumda “öteki” bir kin ve nefret nesnesi olarak görüldüğü için ona karşı sergilenen muameleler de ben/biz açısından eleştirilebilir veya sorgulanabilir olma özelliğini yitirebilmektedir. Çünkü zihinlerde daha önceden inşa edilmiş olan hazır çerçeveler ve önyargılar bunu eleştirmek, sorgulamak yerine çoğu zaman haklı görebilmektedir.

Sabahattin Ali de kimi zaman hain, düşman ve aşağı görülen bir öteki durumuna düşürülmüştür. Zaten başka ben'ler ile iç içe yaşanan, “çeşitli varlık biçimlerini kucaklayan bir dünyanın” (Uygur, 2016, s. 38) ve hoşgörünün yitirildiği noktada böylesi ötekileştirmeler çok rahat devreye girebilmektedir. Bu noktada mutlak iyi olanın karşısına mutlak bir kötü konmaktadır. Abdurrahman Aslan bu karşıtlıkta mutlak doğruya, mutlak iyiye sahip olduğunu düşünen birinin; buna sahip olmadığını düşündüğü birini veya onun görüşünü, ortadan kaldırılması gereken bir yanlışlık veya kötülük olarak gördüğünü dillendirir (Arslan, 2017, s. 183).

Öteki sadece yabancı/düşman/aşağı vs. şeklinde görülmekle de kalmayabilir. Ötekiler kimi zaman insan kimliğinden de dışlanmaktadır. Jacques Semelin'e göre öteki tümüyle farklı olmalıdır. Bu yönüyle de o, tam anlamıyla insan konumunda dahi değildir (Semelin, 2011, s. 73). Böylesi durumlarda bir insan olmaya da layık görülmeyen ötekiler bizim yaşadığımız her felaketin de sebebidirler. Sonuçta onlar “başımıza gelen felaketten sonra suçlayacak birini bulup bütün suçu ona yüklediğimiz” (Campbell, 2013, s. 17) birer günah keçisi konumundadırlar. Bu noktada farklı olana duyarlılık da bütünüyle ortadan kalkabilmektedir. Habermas'a göre farklılığa duyarlı bir dahil edişin (Habermas, 2017, s. 53) yitirildiği böylesi durumlarda ötekileştir(il)meler de kaçınılmaz olmaktadır.

Ötekileştir(il)me tarih boyunca var olduğu için dünyanın hemen her bölgesini etkilemiştir. Zaten dünya tarihine bu kadar çok çatışma, savaşın egemen olması da bunu

göstermektedir. Sonuçta savaşlar biri diğeri için düşman, hain ve aşağı olan iki grup, taraf veya toplum arasında gerçekleşmektedir. Bu savaşlarda kimi zaman çok büyük vahşetlerin yaşandığı da tarihte bilinmektedir. Bu vahşetlerde bile suçlu, hep “öteki” taraf olarak görülebilmektedir. Beri taraf hep masumdur. Susan Sontag da ortada bir vahşetin olduğu böyle durumlarda bu vahşeti işleyenlerin “öteki” taraf olarak görüldüğünü ifade eder (Sontag, 2004, s. 10). Örneğin kendilerini üstün, masum ve haklı gören Romalılar için öteki halklar ve Roma’nın ötesi, sevilmeye değmeyen barbarların ülkeleridir (Uygur, 2016, s. 60) ve böylece onlara karşı yürütülen savaşlar bile bir haklılık zeminine çekilebilmektedir.

Bu çalışmada söz konusu edilen yazar Sabahattin Ali olduğu için özellikle 1930-1948 arası dönem önem arz etmektedir. Ötekileştir(il)menin etkili olduğu her dönem gibi bu dönemde de kimi zaman bazı bireyler, gruplar ve topluluklar farklı nedenlerden dolayı birer öteki olarak algılanmıştır. Sabahattin Ali’nin içinde yaşadığı bu dönem zorlu ve karışık bir dönemdir. Bir tarafta ulusçu düşüncelerin etkili olduğu ve milliyetçiliğin yükselişte olduğu, diğer tarafta ise sol’un ve komünizm gibi akımların etkili olmaya çalıştığı bir dönemdir. Böyle dönemlerde bir düşünce ve ideolojiye adanmışlar için diğer ideolojiden olduğuna inanılanlar birer düşman “öteki” konumunda görülebilmektedir. Zaten Cioran’a göre de bir ideoloji kendi başına ne iyidir ne kötüdür. Bu daha çok bir ideolojinin hangi anda benimsendiğine bağlıdır (Cioran, 2017, s. 93). Sabahattin Ali de komünizmin tam bir “öteki” ve düşman olarak algılandığı bir dönemin içerisinde muhalif ve eleştirel duruşu nedeniyle hain, düşman, komünist gibi etiketlerle ötekileştirilmiştir. Haliyle de onun ötekileştirilmesinde dönemin de büyük bir etkisi vardır. Çünkü böyle dönemlerde, haklı olsun veya olmasın, eleştirel düşünceleri dile getirenlerin, eleştiriye söz konusu olan kesimlerce birer “öteki” olarak görülüp çeşitli etiketlerle damgalanması çoğu zaman gerçekleşebilen bir durumdur.

Bizim de bu çalışmada amacımız ilk adımda yukarıda da kısmen değinilen öteki, ötekileştir(il)me kavramlarını tarihsel örneklerden de yola çıkarak açıklamaktır. Bu yüzden çalışmanın birinci bölümünde bu kavramlara değinilecektir. Bu kavramların ortaya konmasından sonra ise Sabahattin Ali’nin içinde yaşadığı dönem ele alınacaktır. Bu döneme hakim koşulların kısmen sergilenmesine ve ötekileştir(il)meye müsait olan bu döneme egemen ruh halinin ortaya konmasına çalışılacaktır. Sonuçta yazarın, eserlerinde ötekileri çokça ele alıp işleminde gerek bu dönemin ve gerekse de bu dönem içinde onun ötekileştirilmesinin etkisi göz ardı edilemez. Çalışmanın birinci

bölümünün son aşamasında ise bir “öteki” olarak Sabahattin Ali ele alınacaktır. Burada onun karşı kesimlerce bir “öteki” olarak algılandığı süreç aşamalı olarak ortaya konmaya çalışılacaktır.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise Sabahattin Ali’nin eserlerinde görülen bütün ötekileştir(il)meler ele alınacaktır. Sonuçta ötekileştir(il)me tek bir alan veya boyutta gerçekleşmemektedir. Ötekiler kimi zaman bir etnik grup, kimi zaman kadınlar, kimi zaman bazı sınıflar vb. olabilmektedir. Bütün bu ötekileştir(il)me türleri incelenirken Sabahattin Ali’nin bütün eserlerinden faydalanılacaktır. İncelemede; ele alınan ötekileştir(il)me türünün ortaya konmasından sonra bu ötekileştir(il)me türü, yazarın eserlerinden örneklerle desteklenecektir. Çalışmanın neticesinde Sabahattin Ali’nin; çoğu eserinde ötekileri, ötekileştir(il)meyi ele aldığı sonucuna varılmaya çalışılacaktır.

Bu çalışmanın, Sabahattin Ali’ye ve onun eserlerine farklı bakış açıları ile yaklaşımlara bazı katkılar sağlayacağı temennisindeyiz. Ayrıca bu çalışma, arka planda ötekileştir(il)me konusunda da kimi duyarlılıklara kapı aralayabileceği temennisini de taşımaktadır.

BÖLÜM I

ÖTEKİ/ÖTEKİLEŞTİR(İL)ME KAVRAMI, DÖNEM VE

SABAHATTİN ALİ

1. 1. Bir Kavram Olarak Öteki/Ötekileştir(il)me

Öteki; sınıflaşmada yukarıda olan, hatta kimi zaman dinsel bir nitelik kazanarak “yüce” ve merkez özne olan ben/biz’in karşısında aşağıda olandır. O; ben/biz’e göre diğeri, yabancı, başkası, el olandır. TDK’ye göre öteki mevcut kültürün içinde dışlanmış olan (TDK, 2011, s. 1862) ve dışarıda bırakılmış olandır. Bu yüzden ötekiler ben veya biz’e ait olduğuna inanılmayanlardır. Nermi Uygur; öteki veya yabancıнын, kendimizden saymadığımız, bizden olmayan, birlikte yaşamadığımız, bize uymayan insanlar olduğunu dillendirir (Uygur, 2016, s. 48). Ötekiler genellikle empati kurulmayan birey veya topluluklar konumundadırlar.

Öteki bir bakıma “homo sacer” dir. Agamben bu kavramı ölüme açık bir çıplak hayat olarak değerlendirir. Homo sacer, eski Roma hukukunda ağır bir suç işlemiş kişiye denir. Bu kişi, cezası ne dini ne de beşeri hukukta tanımlandığı için cezalandırılmaz ve öldürülemez ama bu kişiyi öldüren de herhangi bir cezaya çarptırılmaz (Agamben, 2017, s. 89-93). İşte o, bu yönüyle her zaman ölüm gibi en ağır muameleye açık bir çıplak hayattır ve dolayısıyla da bir öteki konumundadır. Sonuçta “ötekiler” de her zaman her türlü uygulamaya açık varlıklar konumundadırlar. Ötekiler birer “hınç nesnesi olduklarından” (Cioran, 2017, s. 15) kötü olan, düşman olan, aşağı olan taraftırlar.

Ötekileştirme ise bir bakıma aşağı/düşman/yabancı/el konumunda görülen ötekiler oluşturmaktır ve bu tutum tarihseldir. Çünkü ister bir bireye, ister bir topluluğa, ister bir etnik gruba, isterse bir inanca yönelik olsun “ötekileştirme, öteleme, öteki, ötekileşme ve öteleşme nereden bakarsak bakalım; hangi zaviyeden okursak okuyalım; bu olgu ve kurgu ilk insandan başlayarak, insanın tarihsel serüvenidir” (Doğan, 2017, s. 27). Bu serüven Kur’an’daki karşılığı ile Adem’in iki oğlunun öyküsüne kadar götürülebilir. Çünkü iki kardeşten birisi diğerini ötekileştirdiğinde ötekileştirilen kardeşin öldürülmesi kolay olmuştur. İnsanlar kendi etraflarına çitler ördükçe

ötekileştirenler ve ötekileştirilenler de bu insanlık serüvenine dahil oldu. Çünkü çitlerin çekilmesiyle birlikte insanların bir kısmı içeride, bir kısmı da dışarıda bırakılmıştır. Neticede “Çitlerin iki tarafı vardır. Yekpare bir mekanı bir ‘içeri’ ve bir ‘dışarı’ya böler ama bir taraftakiler için ‘içeri’ olan diğer taraftakiler için ‘dışarı’dır” (Bauman, 2012, s. 151). İçerideki için dışarıda olan hep bir ötekidir, bizden olmayan o’dur, yabancısıdır, başkasıdır, hatta düşmandır. Bu da öteki’ye karşı farklı, kendinden olmayana uygulanan bir tavır da beraberinde getirmiştir. Bu tavır genellikle kini, nefreti vb. tutumları üzerinde taşıyan bir tavidir. Çünkü “soykırımlar olsun, işkence olsun veya çocukların anne-babaları tarafından gündelik aşağılanmaları olsun, şiddete ve kine dair bütün örneklerin bir ortak noktası var: ötekinden, ‘yabancı’dan nefret etme duygusu” (Gruen, 2005, s. 21).

Kişinin kendini tanımlaması bir ötekiye ihtiyaç doğurduğu için ben ve öteki diye iki kutbun varlığı kaçınılmazdır. Asıl problem dünyada ben/biz ve sen/o/siz/onlar ile ifade edilen bu iki kutbun varlığı değildir. Elbette dünyada “ben” de var olacaktır “sen” de. Örneğin sevgili de bir ötekidir ama ben’i kendi olmaya çağıran bir ötekidir. Asıl problem ben/biz tarafının öteki tarafı kin ve nefret duyguları içerisinde düşman kılarak ötekileştirmesi; ötekinin ben/biz için bir düşman veya tehdit unsuru olarak algılanmasıdır. Zaten “öteki, Ben’in sınırlarını belirleyen, olanaklarını keşfettiren ve zaman zaman Ben’i tanımlayan, tamamlayan niteliğiyle” (Korkmaz, 2014, s. 17) algılandığında herhangi bir sorun ortaya çıkmaz. Çünkü burada bir düşman olarak algılanan veya bir metaya indirgenen bir sen/öteki olmadığı gibi ben ile sen/öteki arasında bir bağ kopukluğu da yoktur. “Ben’in kendi ötesinde, kendinden başka bir ben’le içten bir” (Uygur, 2013, s. 80) bağ kurduğu bu durumda sen; ben’i geliştiren, ben’e kendisini geliştirme imkanı sağlayan bir öteki ben konumundadır. Bu noktada kendisini öteki’ne, dışarıda/dışta olana kapatan bir ben söz konusu değildir. Çünkü “kendini dışa kapayan, bu arada kendine yapışık ufak tefek kaygılarla oyalanıp giden, gözü kendi ıvır zıvırlarından başka bir şey görmeyen ben, başka ben’lerle içten bir bağ kuramaz” (Uygur, 2013, s. 81). Bu durumda da öteki ile bir bağ kurulamadığından öteki olana karşı farklı tutumlar geliştirilir. Çünkü öteki; ben’in öteki ben’i değil; ona yabancı, ondan farklı bir ötekidir artık. Öteki olana karşı geliştirilen tutumlar da beraberinde soğukluğu da nefreti de başka kötü olumsuz duyguları da getirebilmektedir. Sonuçta ötekileştir(il)me iki tarafın arasındaki bağın koptuğu bir zemin üzerinde büyür, gelişir.

Öteki; ben'i geliştiren, empati kurulabilen bir "öteki ben" olarak değil de nefret edilesi bir kötü/düşman olarak algılandığında ötekileştir(il)me devreye girer. Bu kin ve nefret duyguları da birbirinin karşısına kondukları iki farklı kutup inşa eder. Çünkü burada "mutlak manada iyi, haklı ve mükemmel olan bir ben; mutlak manada kötü, haksız ve eksik bir 'öteki'nin karşısına" (Kalın, 2016, s. 454) yerleştirilmektedir. Burada adeta keskin çizgilerle ayrılmış bir siyah ve beyaz, bir artı ve eksi, bir ben/biz ve öteki söz konusudur. Bu nokta, bir tarafta meleği andıran bir karakter ile şeytanı andıran bir karakterin karşı karşıya geldiği noktadır. Bu noktada kötü, düşman, şeytan vb. etiketleri üzerinde taşıyan; "bir mevki ya da çevrenin zencisi" (Aktaş, 2015, s. 88) olarak görülür. O, hep istenmeyen, kötülüğü üzerinde taşıyan sıfatlar ile etiketlenir ve ötekileştirilir. Ötekileştirmede "zıt olan şeyleri düşman gibi değil fakat birbirini tamamlayan parçalar gibi kabul" (Ülken, 2004, s. 133) etme anlayışı söz konusu değildir. Örneğin kadını ötekileştiren bir mantıkta, bir elmanın iki yarısı gibi birbirini tamamlayan bir erkek ve kadın söz konusu değildir. Burada olsa olsa üstün bir erkek ve aşağı bir kadın söz konusu olabilir.

Ötekileştirmenin ileri boyutlarında bireyler öylesine birbirlerini ötekileştirirler ki artık birbirlerini tanımaz olurlar. Bu, çok ileri boyutlara vardığı zaman, ötekileştirenden ötekileştirilene yöneltilen tepeden bir bakışı, ötekileştirilene aşağılayan bir bakışı doğurur. Bu tepeden bakış da "insanın, kendisine yarı tanrısal bir konum biçerek varlığa ve diğer insanlara bütün perspektiflerin ve kategorilerin" (Kalın, 2016, s. 456) üzerinden bakmasına sebep olur. Geliştirilen bu tepeden bakış, ötekileştirilen insanların sadece canlı haline yönelmekle de kalmayabilir. Bu, kimi zaman onların ölüsüne de yönelebilir. Bu durumda ölü bedenler arasında bile bir farklılık gözetilir. Çünkü ötekileştirmenin varılan bu ileri noktasında "kimi yaşamların yası tutulabilir, ötekilerin yası tutulamaz" (Butler, 2016, s. 12).

Ötekileştiren tavır, çoğu zaman bünyesinde ciddi bir önyargıyı barındıran tavidir. Önyargı, hazır bir çerçeve/şablon gibidir. Ötekileştirenin zihinde önceden var olan bu hazır çerçeve/şablon, ötekileştirilene sergilenen tutumun belirleyicisi konumundadır. Bu çerçevelerin/şablonların değiştirilmesi zordur. Çünkü bunlar zihnin derinliklerine yerleşmiştir. Haliyle hazır çerçeveyi/şablonu andıran "önyargılar, önyargıyla yaklaştığımız kişi ya da gruplarla aramıza, en hafifinden fiziksel ya da sosyal mesafe koymamıza yol açan" (Göregenli, 2012, s. 22) tutumlardır. Çünkü önyargı, tarafsız bir düşünceyi engellediği gibi olumlu yönleri bile olumsuz gösterir. Bu

durumda “bir insana onda bulunmayan olumsuz nitelikleri bile” (Geçtan, 2003, s. 64) yükleyen bir tavır ortaya çıkabilmektedir. Ayrıca daha tuhaf olanı ise burada çoğu zaman ötekileştiren birey ötekileştirdiği bireyi tanımaz bile. Çünkü ötekileştirdiği birey, hayatı boyunca belki bir kez bile görmediği bir bireydir. Bunun bir örneği, George Orwell’in Bin Dokuz Yüz Seksen Dört adlı eserinde görülmektedir. Eserde ben/biz’e göre öteki olarak görülen Goldstein hakkında düzenlenen iki dakikalık nefret toplantılarında Goldstein’e iki dakika boyunca sövgüler yağdırılır. Oysaki bu sövgüleri yağdıranlar Goldstein’in kim olduğu, onun savunduğu ileri sürülen öğretiler konusunda en küçük bir fikre sahip değildirlere (Orwell, 2016, s. 170). İşte ötekileştiren tutum buna benzer bir tutum, bir bakış açısıdır. Neticede bu bakış açısı önyargılara yaslanır. Önyargılar ise hazır kahvaltı menülerini andırır. Ötekileştiren birey, grup veya “toplum, alışılmış kahvaltı menülerini önümüze” (Gasset, 2014, s. 202) durmadan sürer. Haliyle de zihinler bu menülerle şekillenir. Bu menüler önceden hazır paketlerdir. Bu menülerin içeriğinde öteki hep nefret edilesi bir kötü, düşman veya şeytan konumundadır. Çünkü ötekileştirme “ötekilerin şeytanileştirilmesi, kendinin cennetlikleştirilmesi” (Shayegan, 2014, s. 138) temeline yaslanır. Öteki; çoğu zaman mükemmel, dosdoğru ve asıl olan ben/biz’e tehdit konumunda bir düşman, bir şeytandır. O, tertemiz ben’in düzenini, birliğini bozmaya, kirletmeye çalışan bir urdur. Çünkü ben ve “biz açısından ‘öteki’yi tanımlayan en önemli özellik düzen bozma potansiyelidir” (Kundakçı, 2015, s. 69). Bir düzen vardır ve ötekiler ise bu düzeni bozmaya çalışan unsurlardır. Onlar, beyaz kâğıdın saflığını bozan birer siyah lekedirler. Ruhsal yönden sağlanan saf bir birlik, birliktelik vardır ve ötekiler bu birliği, birlikteliği ortadan kaldırmaya çalışanlar statusündedirler. Bu yüzden de “ötekilik hemen her zaman ruhun saf birliğini lekeleyen bir yabancılaşma bağlamında ele alınmıştır” (Kearney, 2012, s. 87).

Önyargılarla beslenen tutumlar, her zaman ötekiler yaratmaya müsait bir zemine sahip tutumlardır. Bu tutumların zemininde doğan ötekiler ise “İnkâr, silme, kimliksizleştirme ya da yanlış kimlik giydirilme kurbanı olan” (Bannerji, 2016, s. 173) insanlardır. Burada “kurban” ifadesi dikkat çekicidir. Çünkü öteki, gerekli görüldüğünde gereği yerine getirilecek bir kurban adaydır. Özellikle linç kültüründe şiddetin tırmandığı durumlarda bu şiddeti durdurmanın bir yolu da bir günah keçisi yaratmak ve onu kurban etmektir. Bir kurbanı da her zaman “ahlaki birey kavramının haysiyetine yaraşır biçimde muamele” (Benhabib, 2016, s. 185) etme zorunluluğu yoktur. Kurbanı karşı sergilenen tutumun belirleyicisi de kurbanın kendisi değil,

kurbanın sahibidir. O, kurbanı istediği tutumu sergilemekte özgürdür. Bu tutumu izleyenler eylemlerinin “gerçekte, ötekilerin özgürlüğünü ve esenliğini nasıl etkilediğini” (Benhabib, 2016, s. 113) düşünmezler. Bu durumda ben/biz, öteki ile herhangi bir empati kurmaz. Çünkü empati uzaklık değil yakınlık gerektirir. Oysaki ötekileştiren ben/biz için öteki; uzak tutulan, uzaklaştırılan, dışlanandır. Katı bir şekilde ötekileştiren mantıkta ötekinin duyguları düşünülmez, dikkate alınmaz, onun mutluluğu ya da mutsuzluğu göz önüne alınmaz. Burada “mutluluk yalnızca insanın kendi iradesinin ya da isteklerinin yolunda” (Touraine, 2012, s. 17) gitmesiymiş gibi düşünülür. Buna göre bir tavır sergilenir. Kimi yazarların, ötekileştir(il)me karşıtlarının savaşta bile empatiye çağırmaları, bu bencil tavrın önüne geçme amaçlarıdır. Örneğin Euripides “Troyalı Kadınlar”da savaşın galiplerini, yenilenlerin kadınları ve çocukları ile empati kurmaya çağırır.

Empati duygusu yitirildiğinde öteki olana yabancılaşma da devreye girer. Bu noktada kimi zaman kardeşlik, akrabalık vb. yakınlıklar da ortadan kaldırılabilir. Örneğin ötekileştirildiğinde bir kardeş, kardeş olmaktan uzaklaştırılabilir. Bunu Kafka’nın Dönüşüm adlı eserindeki şu diyalogda görmek mümkündür. Gregor Samsa’nın kız kardeşi “Bu böyle devam edemez. Belki siz görmüyorsunuz ama ben görebiliyorum. Ben bu yaratıktan abim diye bahsetmek istemiyorum” (Kafka, 2016, s. 80) der. Burada kardeş artık bir öteki, bir yabancı, bir yaratıktır.

Ötekileştir(il)me tarih boyunca var olduğu için hep ötekiler ve yabancılar da var olmuştur. Çünkü ötekiler veya “yabancılar modern bir icat değildir” (Bauman, 2012, s. 148). Ötekileştiren tavır tarih boyunca ötekiler yaratmakla yetinmemiş, ötekileri “tanımlayan özellikler üzerinden mitler ve hikâyeler” (Tekgürler, 2015, s. 6) de yaratmıştır. Bu mitlerde, hikâyelerde veya tarihsel anlatılarda öteki olan hep kötü, düşman veya şeytandır. Ayrıca kimi mitolojik ve tarihsel anlatılarda ötekilerin ölüsü; ben veya biz’i diri kılan, yücelten, çoğaltan, kuvvetlendiren bir unsur olarak da görülebilmektedir. Elias Canetti, Craighill Handy’in ağzından şöyle bir inanış aktarır. Kimi ilkel topluluklarda “mana”; kahraman savaşçının sahip olduğu, öldürülenden öldürene geçen kuvvetin özüdür. Savaşçının, öldürdüğü herkesin mana’sını kendi vücudunda topladığına, böyle her başarılı öldürme eyleminde savaşçının mana’sının çoğaldığına inanılırdı (Canetti, 2014, s. 272). Saime Tuğrul gerek Truva Savaşı döneminde gerekse de Aztekler’de bu şekilde kurban seçilen “öteki”lerden bahseder. “Aztekler güneşin her gün doğabilmesi için kurbanların kanıyla yıkanması gerekliliğine

inandıklarından, her gün yüzlerce kurban verilirdi ve savaşların çoğu kurban edilecek köleler bulmak içindi” (Tuğrul, 2010, s. 118). Yine Nermi Uygur’un aktardığına göre gerek Yunan, gerek Babil, gerekse başka bölgelerde tarih boyunca değişik ötekileştir(il)me biçimleri görülmektedir. Çünkü ona göre “ilk yazılı belgelerini **Zaratustra**¹ çağından bildiğimiz ben-başkası, kendim-yabancı, özüm-el, bizler-dışımızdakiler, biz-onlar, ben-başkaları, sevdiklerimiz-yabancılar türünden ne kadar karşıtlık varsa hepsi insana özgü bir algı ve düşünme kalıbı gereğidir” (Uygur, 2016, s. 53).

Ötekileştirenlerin ötekileştirmeye dair tutumları kimi mitler, tarihsel metinler, diğer metinler yoluyla; kısaca yazılı veya sözlü anlatılarla geleceğe de aktarılır. Böylece bu tutumlar birey, grup veya toplumların kodlarına işlenmiş olur. Sonradan gelen nesil bunu hazır olarak bulur. Örneğin bir Yunanlı ve Ermeni’nin hikâyelerinde ve tarihsel metinlerinde Türk’ün; bir Türk’ün hikâyelerinde ve tarihsel metinlerinde Yunanlı ve Ermeni’nin durumu bunu örnekler. Bu konuda Herkül Milas’ın “Türk Romanı ve Öteki, Ulusal Kimlikte Yunan İmajı” (Milas, 2000) adlı eseri dikkate değerdir. Bu mitler, hikâyeler ve tarihsel anlatılar ötekilerin yok edilmesine dair kahramanlıklar ve zaferler, ben/biz’den olanların ise acılarıyla doludur. Nerdeyse bütün toplumlarda bu böyledir ve toplumlarda geçmişin nefret ve düşmanlıkları bugüne aktarıldığı için de “toplumları

¹ “Hazar Denizi güneylerinde, bugünkü adlarıyla Vezirabad ve Mezarüşşerif kentleri dolayında Zerdüş (Zaratasta) Bey’e bağlı göçmen boylar yaşıyormuş. Küçükbaş hayvanları, atları, bir de çift hörgüçlü develeriyle çevrede ün salmış topluluklarmış. Çekinilirmiş onlardan; pusatsız gezmezlermiş, yürekliymişler, hem de nasıl. Çift hörgüçlü develerine “ustra” denirmiş. Zaratustra’daki “ustra” bu. Zaratustra ise “açık kahverengi deve sahibi” anlamına geliyor. Yalnız bey değil, din başkanıydı, ozandı da Zaratustra. (...) Zaratustra buyruğundaki topluluklar, (bazı din bilginlerinin Zarathustra diye yazıp okuduğu) daha çok oturucu topluluklar, kendilerini “Biz iyiler” diye niteleyen bu topluluklar, belirgin yer örtüsü sınırlarından öteye geçmeden davalarını besleyip geçiniyorlar. Bu sınırların ötesindeki çevrelerdeyse, ilkin davranış ve düşünüş tutumları bakımından, sonra her yönden “kötü” diye nitelenen boylar yaşıyor. Ahlak, bilgi, hastalık gibi varoluşu yakından ilgilendiren her şeye sınıyor bu iyi-kötü ayrımı. Zamanla kutsal olan ile kutsal olmayan da hep o anlayışla belirleniyor.

Yüzyılların toplum kargaşalarıyla iç içe giden bu yaşama ve değerlendirme biçimi iyi’ye, bilgi’ye tarihsel bir kişiliğin örnekliğine geri götürülüp Ahura Mazda’ya dönüşüyor. Yüzyılların karman çorman akışı içinde “aşağı ruhlara”, “kötü ruhlara” da Angra Mainyu adı veriliyor. Eski Pers geleneklerine gelindiğinde temel ikilik dilimize yansıyan söyleyişle Ehriman ile Hürmüz sözcüklerinde simgeleşiyor.” (Uygur, 2016, s. 52)

etnik temizliğe ve soykırıma sürükleyebilecek toplumsal dinamikler bizzat okullarımızın bahçelerinde ya da kentimizin mahallelerinde zımnî olarak mevcuttur” (Semelin, 2011, s. 24). Örneğin kimi birey, grup veya toplumların birbirlerinden nefretlerinin kaynağı bugünün yaşanmışlıklarından ziyade dünün yaşanmışlıklarıdır. Bu, birbirine düşman iki dede arasında dün yaşanmış olan sorunun adeta veraset yoluyla torunlara da kalması gibidir. Bu noktada bu düşmanlığın kodları çoğu zaman sorgulanmaz, bu kodlar üzerinde derin düşünülmez. Bu kodlarda kimi isimler, tanımlar vardır ve “her doğana veraset yoluyla geçmesi sebebiyle kimse bu isim ve tanımlar hakkında derinlemesine bilgi sahibi olamamaktadır” (El Katip, 2015, s. 272). Çünkü bu kodlar yukarıda da değinildiği gibi birer hazır çerçeve/şablon olarak alınmıştır. Fatma Kalpaklı’nın aktardığı şekliyle bu durumu, Parrota “farklılık -ister ırk, ister yetenek seviyesi ya da dil farkı olsun- doğuştan korkutucu değildir fakat farklılığa olan bu tutumları biz sonradan öğreniriz” (Kalpaklı, 2016, s. 17) diye dillendirir. Bunun en bariz ve acı örneklerinden biri de Hitler Almanya’ında yaşanmıştır. Almanya’da birkaç milyon Yahudi’nin yok edilmesi sadece o güne ait zihnin etkisiyle gerçekleşmemiştir. Çünkü Yahudi’nin kötü, düşman, hain oluşuna dair kodlar zaten zihinlerde mevcuttu. Örneğin Yahudi katliamının baş sorumlusu Hitler, Kavgam’da “on dört on beş yaşlarımda ve yoğun olarak siyaset konuşulduğu zamanlarda sık sık Yahudi kelimesini duymaya başladım.” (Hitler, 2016, s. 57) der. Burada Hitler’in, Yahudi’ye dair tanımları toplumun zihinsel kodlarında hazır bir şekilde bulunduğu görülüyor. Bu, Hitler’in kendi kendine inşa ettiği bir bakış açısı değildir. Hitler, Yahudilere olan nefreti daha da büyütürken kendisini şekillendiren bu hazır çerçevelere başvurmuştur. Yahudilere dair dışlayıcı, ötekileştirici tanımlar tarihsel olarak zaten mevcuttu. Böylesi durumlarda “tekil ve münferit tanıma normlarına başvuramıyoruz ancak daha genel, tarihsel olarak eklemlenmiş ve icra edilen tanınabilirlik koşullarına başvurabiliyoruz” (Butler, 2015, s. 12).

Ötekileştirmeye dair diğer bir tavır da öteki kılan tavrın, çoğu zaman suçlu görülen ile sınırlı kalmamasıdır. Burada ötekileştiren tavır, ben/bize kötülük yapanın ait olduğu aileye, gruba, cinsiyete, etnisiteye de yönelebilir. Çünkü “çoğunlukla, bize birisi kötülük yaptığı zaman nefretimizi onunla hiç ilgisi olmayan başka birine veya bir gruba yöneltiriz” (Hoffer, 2011, s. 106). Yani günahı olmayanın da günaha ortak edildiği bu noktada ötekileştirilen çember daha da genişler. Bu çember küçük çocukları bile içerisine alabilir. Tarih boyunca birçok bölgede görülen linç olayları bunun en acı

örnekleridir. Örneğin Hitler Almanya’ında lincin hedefinde suçlu suçsuz bütün Yahudiler vardı. Yine Bosna’da da yakın tarihte böyle bir durum yaşanmıştır. Bu, kimi insanların ağızından duyduğumuz “onların karnındaki çocuktan bile nefret etme” durumudur.

Daha önce de dillendirildiği gibi miras alınan hazır çerçeve ve tanımlar bir grup veya topluma toptancı bir bakış açısını da beraberinde getirir. O grup veya toplumun her parçası aynıdır. Burada parçalar birbirinden ayırt edilmez. Ben veya biz açısından onların hepsi kötü, iğrenç, düşman, hain veya şeytandır. Onlar, bütün kötülüklerin sırtlarına yüklendiği günah keçileridir. Özellikle “çözülme ve ya da kriz halindeki topluluk, şiddeti öteki’ne, farklı olan kurbanı yöneltir” (Tuğrul, 2010, s. 127). Böyle dönemlerde bir krizi durdurmak, kontrol edilemeyen bir şiddeti durdurmak veya bu süreçlerde işlenen kimi suçları gerçek failerin sırtından atmak için günah keçileri gereklidir. Onlar bu durumlarda rahatlıkla feda edilebilecek seçilmiş kurbanlardır. Buna tarihte yaşanmış olan Alfred Dreyfus davası örnek gösterilebilir. Charlie Campbell’in de Günah Keçisi adlı eserinde anlattığı gibi Fransız ordusunda yüzbaşı olan Dreyfus Almanlara, Fransızların askeri sırlarını vermekle suçlanmıştır. Onun böyle bir şeyle suçlanmasının temelinde onun Yahudi oluşu yatmaktadır. O, bir Yahudi idi ve zihinsel kodlarda var olduğu haliyle de bir düşmandı, haindi. Bu dönemde Emile Zola ve bir avuç insan dışında Dreyfus’un suçsuz olabileceği kimsenin aklına gelmez (Campbell, 2013). Yine buna benzer bir örnek olarak da Amerika’daki siyahîleri gösterilebilir. Amerika’da bu insanlara olan toptancı nefretin temelinde onların siyahî oluşu yatmaktaydı. Çünkü o dönemde “siyah bedenlerden duyulan tiksinti ve koyu tenli insanlara yönelen” (Hardt ve Negri, 2011, s. 63) ciddi bir nefret vardı. Neticede onlar siyahîydi; iyi, temiz, güzel olan beyaz’ın karşısında kötü, kirli ve çirkin olandı. Özellikle siyaha olan nefretin yoğun olduğu dönemlerde çoğu beyaz için bütün siyahlar böyleydi. Malcolm X, bu durumu “Okuldaki beyaz çocuklar da bizimle öyle pek uğraşmazlardı. Ancak şu var ki onların dilinde bizim adımız ‘karaoğlan’, ‘arap’, ‘zenco’ falandı” (Haley, 2016, s. 135) diye dile getirir. Çünkü zihinlerdeki toptancı bakış açısına, hazır çerçeve ve tanımlara göre siyahîler kimi zaman insandan bile sayılmıyordu. Onlar adeta insan dışı varlıklardı. Bu durumu Frantz Fanon, yaşadığı bir örnek olay üzerinden aktarır. Bu örnekte çocuk ile anne arasında siyahîye dair şöyle bir diyalog gerçekleşmiştir: “-Zenciye bak anne, zenciye! Hiişt, şimdi kızacak! Ah, kusura bakmayın bayım, sizin de bizim gibi uygar bir insan olduğunuzu bilmiyor” (Fanon,

2016, s. 142). Böylesi toptancı yaklaşımlarda ötekilerin hepsinin ortak bir rengi, etiketi vardır. Çünkü onların zihninde ötekiler, etiketine ve türüne göre market raflarına dizilmiş ürünler gibidir. Bu ürünler buna göre sınıflandırılmıştır. Burada “Bir siyah vardır, bir de beyaz; pastel tonlara, açık-koyu dağılımının nuanslarına, alacakaranlığın grilerine, ara renklerin ince farklılığına yer yoktur” (Shayegan, 2014, s. 98).

Bu toptancı yaklaşımlar, hazır çerçeve ve tanımlar öteki olana karşı sempatiyi de empatiyi de ortadan kaldırır. Amin Maalouf bu durumu “Ötekilere, karşı kıyıdaakilere gelince, kendimizi onların yerine koymaya çalışmayız, şu veya bu sorunla ilgili olarak tamamen haksız olamayacaklarını kendimize sormaya hiç gelemeyiz” (Maalouf, 2015, s. 30) şeklinde dile getirir. Ötekileştiren için ötekiler, bütünüyle kötüdür ve aynı zamanda bütün kötülüklerin de kaynağıdır. Olmuş, olan veya olabilecek birçok şeyin sorumlusu da onlardır. Çoğu durumda onlarla ilgisi olmayan olaylar bile onlara mal edilir. Üzerlerinde taşıdıkları “öteki” etiketi bunun için yeterli bir sebeptir. Onlardan “günah keçileri yaratırız, onları canavarlaştırırız ve nefret edilmelerini kolaylaştırırız” (Campbell, 2013, s. 154). Zaten günah keçisi olma durumu hep ötekilerle ilgili bir durumdur. Çoğu kötü olayın sebebi, kaynağı ben/biz’den ziyade, hep günah keçisi olan ötekilerdir. Bütün kötülüklerin sebebi Pandora’dır. Getirdiği kutuyu açmasaydı kötülükler olmazdı. Elbette bu durumlarda “öteki” olarak görülen günah keçisine karşı kullanılan dil de ötekileştiren bir dildir. Bu “dilin şiddeti de fiziksel şiddet gibi olumsuzluk üzerine bina edilmiştir, çünkü her şeyden yoksun bırakır, yaralar hedefini, iftira atar, itibarsızlaştırır, aşağılar” (Han, 2016, s. 10).

Bütün olumsuzlukların, kötülüklerin kaynağı olan ötekiler çoğu zaman insan kimliğinden de dışlanır. Onlar kimi zaman bir nesneye, kimi zaman bir hayvana indirgenebilir. Bu bakış, ötekilere uygulanan her tavrın onaylanmasını da kolaylaştırır. Çünkü onlar insan değildir. Örneğin bir “köle yasal olarak sahip olunan bir şey sayılabilir ama bu, yanıltıcıdır; köle sahip olunan bir hayvandır. Bir köle en iyi, evcil bir köpekle karşılaştırılabilir” (Canetti, 2014, s. 414). Bir köle rahatlıkla alınıp satılabilen, yok edilebilen, her türlü eziyete açık bir eşya, bir hayvan veya nesneden ibarettir. Çünkü bir insan, karşısındakini kendisi gibi bir insan kabul ettiğinde empati duygusu harekete geçebileceği için ona eziyet edebilmesi, onu alıp satabilmesi, onu öldürebilmesi güçleşir. “Öldürebilmek için önce diğerinin kimliği yok edilmelidir” (Gruen, 2005, s. 98). Öteki olanın “insan” kimliğinden uzaklaştırılması gerekir. Böylece empati kurulması zorlaşır. Bu yüzden ötekileştirmede, ötekilerden insani kimlikleri

alınır. Onlar için hayvan adlarının veya aşağılayıcı adların kullanılmasının sebebi de budur. Onlar birer nesne veya avlanacak hayvanlar mesabesinde dirler. Bu durumda hayvanlara uygulanan yöntemler ötekilere de rahatlıkla uygulanabilir. Jacques Semelin, Ruanda’da sığırların kurban edilmeden önce aşil tandonlarının kesilmesi geleneğinden bahseder. Semelin, Ruanda’da aynı yönteminin düşmana da uygulandığını dile getirir. Yine Semelin, İliada’nın ilk mısralarından itibaren “cesedi köpeklere, kurda kuşa yem etmek” gibi ifadelerin kullanıldığını söyler (Semelin, 2011, s. 373). Çünkü ötekiler, her türlü şiddete açık yapıdadırlar. Bu şiddet de hep haklı, doğru veya kutsal bir gerekçeye büründürülür. Örneğin bu şiddet “topluluğu zararlı ve kötü öğelerden temizlemek için” (Tuğrul, 2010, s. 124) veya benzer gerekçelerle uygulanmaktadır.

Ötekileştirilenlere karşı kullanılan işkencelerde de onların insan kimliğinden dışlandığı görülür. Zaten “işkence, mağdura insanlık dışı muamele etmek değil, ona insan değilmiş gibi, bir köpek, çıplak hayatmış gibi davranmaktır” (Douzinas, 2017, s. 126). Hatta bu tutum ötekilerin cesetlerine bile her türlü uygulamayı meşrulaştırır. Örneğin uzuvları kesip parçalayarak veya yakarak cesetlerin şekli değiştirilir ve bunlar insan cesedine benzemeyen bir şekle büründürülür. Böylece de cesedin bütünlüğü deforme edilerek ceset, bir insan cesedi olmaktan çıkarılır. Kimi zaman da ötekiye ait cesedin, teşhir ederek aşağılamak amacıyla ortalıkta çürümeye bırakıldığı da görülür. Ötekilere ve onların cesetlerine bile uygulanan böylesi yöntemler, Kızılderililer için söylenen “Kızılderiliyi öldür, insanı sağ bırak” (Mann, 2012, s. 102) tutumun bir yansımasıdır. “Öteki” bir nesne, bir hayvan veya sadece bir sayıya indirildiğinde onu yok etmek ve ona her türlü tavrı sergilemek de kolaylaşır. Japonya’ya atom bombasını atan pilot için Japonlar, kendisi gibi birer insan sayılır mıydı? Onlar sadece yok edilmesi gereken birer düşman, nesne, hayvan veya sayıdan ibaretti. Çünkü “canlı bir insan, bir rakam haline dönüştüğü zaman” (Fromm, 2016, s. 230) onun yok edilmesi de çok kolaylaşır.

Sadece bir eşya, bir hayvan veya bir kurbana indirgenen “öteki”lerin isimleri de anılmaz. Onlara, hepsini kapsayacak düşman, hain, şeytan vb. etiketler isim olarak verilir. Kimi zaman da onlar x, y, z veya birer numaradan ibarettir. Avusturyalı psikiyatrist Viktor E. Frankl, İkinci Dünya Savaşı’nda Almanların birer insan kıyım makinesine dönüşen Auschwitz ve diğer kamplarında tutuklu kalmış ve her türlü eziyet, işkence ve ölüme şahit olmuştur. O, kamptakilerin her birinin birisi iken birer hiç durumuna düşürdüklerini, birer numaradan ibaret bir duruma getirildiklerini anlatmaktadır.

Yazar; kamptan kampa veya ölüm merkezlerine insanlar taşınırken yaşanan durumu tasvir etmek için “hastalardan birisi araba ayrılmadan önce ölse bile arabaya yükleniyordu. Listenin tam olması gerekiyordu. Önemli olan tek şey listeydi. İnsan, kelimenin tam anlamıyla bir numara olup çıkıyordu” (Frankl, 2018, s. 67-68) demektedir. Yine kölelerin emeklerinin sömürüsü üzerine kurulmuş olan büyük üretim çiftliklerinden kalan kayıtlarda “A kölesi kaçtı... B kölesi kayıplara karıştı. X kölesi bir öfke nöbetinde kendini öldürdü.” (Throuillot, 2015, s. 109) şeklindeki bakış açısı da bu durumu yansıtmaktadır. Çünkü köle bir ötekidir, isimsizdir, kimliği olmayan sıradan bir varlıktır. Bu, Şatodaki Kont için “öteki”nin sadece Bay K oluşu (Kafka, 2016) durumudur. Ötekilerin isimlerinin, kimliklerinin, hafızalarının yok edilmesine dair en güzel örneklerden birini de Cengiz Aytmatov “Gün Olur Asra Bedel” adlı romanında ortaya koyar. Juan Juanlar yakaladıkları esirlerin kimliğini, hafızasını ve isimlerini ellerinden alırlardı. Bu durumda onlar artık sadece birer Mankurt’tur. Mankurtlaştırılmış kişilerden biri de Colaman’dır. Colaman, günlerce süren zahmetli arayışlar sonucu kendisini bulan öz annesini bile tanıyamaz ve öldürür. Yine aynı romanın diğer bir mankurtlaşmış karakteri olan Sabitcan için de ne Ana-Beyit mezarlığının ne de babasının naaşının herhangi bir değeri yoktur. Ana-Beyit sadece ceset gömülen sıradan, değersiz bir toprak parçası; babasının naaşı sadece bir nesneden ibarettir. Sabitcan’ın ağzından “Ta başından söylemişim! Ölüyü bu kadar uzak bir yere getirmenin ne gereği vardı! ...Bir ölüyü oraya ya da buraya gömmüşsün ne fark eder! Yoo, ille de Ana-Beyit’e gömülecek.” (Aytmatov, 2016, s. 355) cümlelerinin dökülmesi dikkate değerdir.

Ötekileştir(il)menin, toplumların dillerine de değişik şekillerde yansımaları olur. Nerdeyse her dil “yabancıyı güvensizlikle süzen, dolayısıyla da yabancıya kin püskürten sözler, deyimler, tekerlemeler içerir” (Uygur, 2016, s. 47). Kimi bireyler ve toplumlar için kullanılan “ilkel”, “barbar” gibi sözcüklerin kimi dillerdeki varlığı buna birer örnektir. Nermi Uygur, buna dilimizde genellikle doğa ve hayvan için kullanılan “yaban” sözcüğünün insan için kullanımını örnek gösterir. Yine Uygur, dilimizdeki “sanki yabana söylüyorum”, “el için üzölmeye değmez”, “el ipiyle kuyuya inilmez”, “el ağzıyla çorba içilmez” gibi örneklerdeki yaban, el gibi sözcüklerin hep başka olana, yabancı olana atıfta bulunduğunu; bunların hep “öteki” olanlara dair bir güvensizlik, sevgisizlik, tedirginlik, düşmanlık vs. içerdiğini belirtir (Uygur, 2016, s. 48-49). Elbette bu, sadece Türkçe ile sınırlı bir durum değildir. Hemen bütün dillerde ötekiler için kullanılan ötekileştirici, dışlayıcı sözcükler, deyimler vs. barınmaktadır. Bu noktada

“temizliği gerektirecek, tiksinti veren kelimeler özellikle seçilir. Naziler Yahudiler’i bitler ve fareler, Ruanda’da Hutu’lar Tutsi’leri böcek olarak tanımlarlar” (Tuğrul, 2014, s. 335). Yine düşman/öteki ölümlerini “leş” olarak ifade edilmesi de dilde böylesi bir kullanımdır.

Ötekileştirilmenin kimi zaman kıyafetlere, kıyafetlerin biçim ve renklerine yansıdığı da olmuştur. Ötekiler böyle durumların görüldüğü yörelerde istedikleri kıyafetleri ve kıyafetlerde renkleri tercih edememişlerdir. Özellikle sınıfsal yapının katı olduğu yörelerde ötekileştirilen alt sınıflar üst sınıflara ait kıyafetleri giyememe durumuyla da yüz yüze kalmışlardır. Saime Tuğrul’un Giorgi Agamben’den aktardığına göre Avrupa’da 4.yy.dan itibaren mor renk hukuksal anlamı nedeniyle sade vatandaşlara yasaktır (Tuğrul, 2014, s. 81). Çünkü kıyafetler, kıyafetlerin renk ve şekilleri kimi sembolik anlamları üzerinde taşıdığı için böylesi uygulamalar değişik zamanlarda, değişik bölgelerde görülmüştür. Bu tarz ötekileştirici tutumlar kimi zaman mekanlara da yansımıştır. Örneğin Hindistan’da kastlar, birbirine karışamaz, aynı sofrada yemek yiyemez ve birlikte seyahat edemezdi. Yine Eski Yunan’da tragedyaların sahnelendiği alana “kralın ya da erkek kahramanın girdiği kapı; kadınların, kölelerin, habercilerin girdiği kapıdan” (Sezer ve Kalaycı, 2017, s. 16) kısacası “ötekiler”in kapısından farklıdır.

Resmi tarihler de bu ötekileştirici tutumlardan etkilenir. Ötekileştirici resmi tarih yazımlarında ötekiler hep kin ve nefret merkezli ele alınmaktadır. Hatta kazananların yazdığı bu tarih yazımında ötekilere ait izlerin de tarihten silindiği görülebilmektedir. Bu; tarihi beyaz kovboyların yazması ve bu tarihin içinde Kızılderililerin acı öykülerine yer verilmemesi gibi bir durumdur. Örneğin Haitili yazar Michel-Rolph Trouillot “Geçmiş Susturmak” (Trouillot, 2015) adlı eserinde tarihin böyle silinen veya suskun bırakılan kısımlarına dikkati çeker.

Ötekileştirenlerin ötekilere olan bütün bu tavırları, kimi durumlarda uygulama dışı kalabilir. Çünkü “damgalanmış gruplar, kendileriyle ilgili kalıp yargılara uygun davrandığında” (Çayır, 2012, s. 11) genellikle sorun olmaz. Böyle bir durumda ötekiler; ötekileştirenlerin istediği, beklediği tavırları sergilemek zorunda kalacaklardır. Neticede dışlanma korkusu, ötekileştirileni buna zorlayabilmektedir. Bu noktada “öteki” ya içine kapanacak, ya olduğundan farklı görünecek, ya da onlardan imiş gibi davranmak zorunda kalacaktır. Öteki’nin sessizliğe bürünüp içe kapandığı ve onlardanmış gibi

davranıp edilgen bir pozisyona düştüğü bu durumda da “öteki” kendisinin gerçek kimliğinden uzaklaşarak kendisine de yabancılaşır. Çünkü “öteki, bana benzediği, bana yaklaştığı ölçüde kabul görme durumuna erişecektir. Bu ise ötekinin bizzat kendisine yabancılaşması dediğimiz durumun da başlangıcıdır” (Kundakçı, 2015, s. 71). Kişi, kendi gerçek kimliğine yabancılaştığında ise “kendine has olanı, kendilik imgesi dışında yabancı bir şey olarak” (Gruen, 2005, s. 57) algılamaya başlar. Bu da kişiyi “yoğun yalnızlık duygusu, çevreye karşı güvensizlik hissi, zihin perişanlığı ile” (Özher, 2009, s. 107) ile baş başa bırakır. Hatta bu duygular içinde kalmış bir ötekileştirilenin, bunun kızgınlığını bir başka ötekileştirilene yönlendirdiği, bunun bedelini ona ödetmeye çalıştığı durumlar da ortaya çıkabilmektedir. Viktor E. Frankl’ın İkinci Dünya Savaşı’nda Alman kamplarında “kendi arkadaşlarına kötü davranan bir tutuklunun adiliği aşağılanmaya daha layıktı” (Frankl, 2018, s. 102) diyerek ortaya koymaya çalıştığı durum da budur. Çünkü burada aşağılanıp ötekileştirilen birey, kızgınlığını onu aşağılayıp ötekileştirenlerin yerine kendi arkadaşlarına yönlendirmektedir.

Modern çağ da ötekileştirilenlerin durumlarını, evlerin içinde seyredilen bir sinemaya dönüştürdü. Burada artık gerçek olan ile sanal olan ayırt edilemez bir hale geldiği için “ortak savaşlar, hepimizin oturma odalarında sükûnet içinde seyredilip dinlenen görüntü ve seslere dönüşmüş durumdadır” (Sontag, 2004, s. 17). İnsanlar, evlerinde sanki sanal bir oyun izler durumuna düşmüşlerdir. Böylece gerçek hayatta rahatlıkla bakılmayan ötekilerin acıları televizyon, internet vs. gibi sanal araçlar vasıtasıyla rahatlıkla bakılabilir olur. Burada, çoğu zaman sanal ile gerçek olan iç içe geçtiği veya yer değiştirdiği için de ötekilerin hikâyeleri ile empati kurma imkanı da iyice zayıflar, ortadan kalkar. Modernizmin böylesi uygulamalarını kabul etmeyen postmodernizm, birçok yönden eleştirilse de, bu noktada ötekilere daha duyarlıdır. Zaten “postmodern düşüncenin en özgürleştirici ve dolayısıyla en cazip yanı, ötekilik konusundaki duyarlılığı” (Harvey, 2014, s. 63) olarak kabul edilir.

Elbette ötekileştir(il)me, insanlığın dünya sahnesine adım atmasıyla birlikte varlığa bürünmüş bir durumdur. İnsanlığın varlığı ile birlikte ötekileştiren ve ötekileştirilenler az veya çok hep var olagelmıştır. Bu durumda kimi zaman birey, kimi zaman kadın, kimi zaman etnik bir kimlik, kimi zaman doğa, kimi zaman bir din veya inanç vb. “öteki” durumuna düşmüştür. Hatta kimi bölgelerde nesnelere bile ötekileştirildiği durumlar ortaya çıkmıştır. Örneğin “Antik Yunan’da bir insanın ölümüne sebep olan nesnelere suçlandığı görülmüştü” (Campbell, 2013, s. 107). Bu

nesne kimi zaman bir insan üzerine düşen bir heykel, öldüren bir kılıç veya silah; olumsuz bir hatırayı canlandıran bir eşya vb. olabilmektedir. Ayrıca tarih; dünün ötekileştirilenlerinin, gücü ele geçirdiğinde yıllarca biriktirdikleri kin ve nefretin etkisiyle bugünün ötekileştirenlerine dönüştüklerine de zaman zaman tanıklık etmiştir.

1. 2. Dönemin Koşulları ve Ötekileştir(il)me

Sabahattin Ali de kendi döneminde ötekileştirilen isimlerden biridir. Elbette yazarın ötekileştirilmesi bir anda gerçekleşmemiştir. Bu; dönemin şartlarına, ortamına ve ruh haline bağlı olarak adım adım gerçekleşmiştir. Bu yüzden de gerek Sabahattin Ali'nin ötekileştirilme sürecini, gerekse de bu durumun eserlerine yansımalarını anlamak için yazarın yaşadığı dönemi de iyi anlamak lazım. Neticede çoğu zaman özellikle sorunlu dönemler “yerli-yabancı, sahici-sahte, kendi-öteki gibi bir dizi karşıtlığı hareketi” (Gürbilek, 2016, s. 54) geçirmektedir. Normal dönemlerde göze batmayan kimi karşıtlıklar, farklılıklar bile sorunlu dönemlerde göze batmaya başlar. Örneğin “normal barış zamanlarında, bu ufak farklılıklar önemli değildir. Ancak kriz zamanlarında, minik farklılıklar düşmanı yaratmaya ve oluşturmaya yarar” (Tuğrul, 2014, s. 190). Çünkü böyle sorunlu dönemlerde her şeyi düşmanlık üzerinden okuma, kılı kırk yararak düşmanları/ötekileri bulup ifşa etme mekanizmaları devreye girer. Bu yüzden ötekileştirilen bireylerin ötekileştirildikleri dönemlerin bilinmesi de önem kazanmaktadır.

Birinci Dünya Savaşı sonrasındaki süreçte dünyada, daha önce de var olan kutuplaşmanın daha da arttığı görülür. Faşizmin yükselişi, komünizmin dünyada söz sahibi olma çabası, kapitalist ülkeler arasındaki rekabet bu kutuplaşmayı sürekli turmandırır. Her blok için diğeri bir düşman, bir ötekidir. Bunların yanı sıra zorlu şartlarla mücadele etmeye çalışan, birçok yönden güçsüz ülkeler ve sömürge toplumlar, bu ülkelerin ve toplumların bu durumla mücadele çabaları da ciddi bir durum arz etmektedir. Bütün bunlar kin ve nefrete, düşmanlıklara, kutuplaşmalara uygun bir ortamı beraberinde getirmektedir.

Türkiye’de de bir yandan homojen bir kurucu ulus temelli ulus-devlet anlayışına uygun politikalar ve milliyetçilik, diğeri yandan sol’un ve komünizmin etkin olma çabaları ve bir yandan da ekonomik koşullar kutuplaşmaya uygun bir ortam oluşturmaktadır. Örneğin bu yıllarda ekonomik durum çok da iç açıcı bir durum arz

etmemektedir. Özellikle kırklı yıllarda “ağır vergiler altında ezilen köylülerin yoksulluğu, bürokrasinin yozlaşması ve hükümetin zayıflığı, sorunları patlama noktasına getirmişti” (Karpat, 2013, s. 66). Bu durum gerek halkın ezilen kesimlerini, gerekse de bu duruma duyarsız kalmamaya çalışan yazarları oldukça rahatsız etmektedir. Bu yazarlar gerek bu ortamı, gerekse de bu sorunları zaman zaman konuşmalarında veya yazılarında dile getirmektedirler. Elbette ortam ve dönem göz önüne alındığında bu, yazarlar için çok kolay olmamaktadır. Çünkü “1931 tarihli Matbuat Kanunu, 28 Haziran 1938 tarihinde geçirdiği değişiklikler ile hükümete önemli yetkiler tanıyordu” (Koçak, 2013, s. 134). Dönem hükümeti de zaman zaman bu yetkileri kullanmaktan çekinmemektedir. Haliyle bu da basını özgür bir şekilde hareket edebilme hakkından yoksun bırakmaktadır. Örneğin “basın, iç politikaya geniş yer ayıramazdı. Bu alanda biraz ileri gitmek, hükümetin sert tepkisine neden oluyordu” (Koçak, 2013, s. 135). Bu sert tepki ve yaptırımlar da çoğu zaman basının hareket kabiliyetini kısıtlamaktadır. Bu da basının; her haberi, her olayı, her gerçekliği gündeme taşıma amacına engel teşkil etmektedir. Çünkü “hükümet, yeni bir yayına izin verip vermemekte ne denli serbestse, görüşlerine ve üslubuna katılmadığı bir yayını istediği anda ve istediği sürece kapatmakta da o denli serbestti” (Koçak, 2011, s. 353).

Yukarıda Kemal Karpat’ın da dile getirdiği sorunlar, savaş koşulları ve bu sorunların özellikle ezilen kesimde oluşturduğu hoşnutsuzluk bu dönemde “sol akımın gelişmesini” (Karpat, 2013, s. 80) de desteklemektedir. Gelişen bu akımla beraber bu akıma bağlı yazarlar da daha önce kimi yazarların dile getirdiği bu sorunları sık sık ele alır oldular. Bu da koşullardan hoşnutsuzlukla ilgili haberlerin artışına sebep olur. “Özellikle 1944 yılı boyunca basında yolsuzluk, suistimal, rüşvet ve ihtikar haberleri her gün biraz daha artarak, sistemli bir biçimde yer alacak” (Koçak, 2013, s. 474) ve bu da hoşnutsuzlukları dile getiren basın ve yazarlar ile dönem hükümeti arasında karşılıklı çekişmelere, tartışmalara, gerilimlere sebep olacaktır. Bir yanda hükümeti eleştiren yazarlar ve kitleler yer alırken, diğer yanda ise hükümetin komünist olmakla veya başka etiketler ile suçladığı bu yazarlar ve kitleler yer alacaktır. Bu durumun yaratmış olduğu kutuplaşma ve bunun topluma da yansımaları gerilimin daha da artmasına sebep olacaktır. Bu gerilim de çeşitli ciddi olaylara ortam hazırlayacaktır. Bunun, bu döneme yansıyan bir örneği “Tan Olayı”dır. 1945’te gerçekleşen bu olayda “komünist” olmakla, bu ideolojinin yayın organı olmakla suçlanan Tan matbaası ve matbaada basılan gazete, bir kitle tarafından yakılıp yıkılacaktır. Toplanan kalabalık “4 Aralık 1945 günü Tan

matbaası ile Baykurt'un çıkardığı bir gazeteyi ve bir kitabevini bir iki saat içinde yıkıntıya" (Berkes, 2017, s. 355) çevirecektir. Bu olaydan sonra toplumda daha önce de var olan gerilim daha da yükselecektir. Bu durum da özellikle "komünist" olarak adlandırılıp ötekileştirilen basın ve yazarlar üzerindeki baskıyı daha da arttıracaktır. 1946 yılında "seçimlerden sonra Recep Peker gibi otoriter eğilimli bir kişinin başkanlığa getirilmesi" (Tunçay, 2012, s. 79) hem bu gerilimi hem de baskıyı daha da ileri boyutlara taşıyacak, yaptırımları arttıracaktır. Zaten dönem hükümetinin kimi milletvekilleri de kimi yaptırımları yeterli bulmamakta, bunların daha da ileriye taşınmasını talep etmektedirler. Örneğin dönem hükümetinin bir milletvekili olan Ahmet Remzi Yüreğir, kendisi de gazeteci olduğu halde "verilen cezaların yetersizliğini, pek çok davanın beraatle sonuçlanmasını eleştiriyor ve gerekirse yeni yasaların hazırlanmasını talep ediyordu" (Koçak, 2015, s. 205).

Yukarıda da değinildiği gibi bu gerilimli ortamda özellikle komünist olarak anılan kesim ve buna karşı olan kesim arasındaki kutuplaşma daha da derinleşecektir. Bu derinleşme azalmak yerine, her adımda daha ileri bir aşamaya geçecektir. Bu derinleşme ile beraber komünist olsun veya olmasın kimi muhalifler de "komünist" diye hedef gösterilecektir. Örneğin 24 Ocak 1947'de İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer "köylere kadar sokularak köylümüze, aydın tabakamıza karşı düşmanlık ve de devlete karşı güvensizlik aşıl原因an" (Berkes, 2017, s. 369) komünistlerden bahseder. Niyazi Berkes Unutulan Yıllar adıyla basılan anılarında bu durumu "Türkiye'de demokratik özgürlükler kazanma uğruna yapılan çabalara karşı silah olarak 'komünizm' damgalaması ile saldırma geleneği Sökmensüer'in bu söylevi ile başlamıştır" (s. 372) diye dile getirecektir. Yine Berkes, Milletvekili Dr. Fahri Kurtuluş'un da kendisini, Sabahattin Ali, Behice Boran ve Pertev Naili Boratav'ı hedef gösterdiğini anlatır (Berkes, 2017, s.467-471). Zaten süreç içerisinde bu isimlerden Niyazi Berkes ve Pertev Naili Boratav yurt dışına çıkmak zorunda kalacaklardır. Bu gerilimli ortamdan kimi siyasi partiler de pay alacaktır. Çünkü içeride oldukça sert bir hava esmektedir. "Hakim olmaya başlayan Soğuk Savaş ve anti-komünizm havasında soldaki tüm partiler yasadışı ilan edildi, bunların önemli üyeleri ya hapsedildi ya da sürüldü" (Ahmad, 2014, s. 114). Bu dönemde en nefret edilen kavramlardan ikisi komünizm ve komünist kavramları olacaktır. Bu süreçte rahatsız edici bulunulan her adım, her durum ve olay da komünizm ile anılacaktır. Çünkü hükümet içinde "savaşın hemen ardından gelen bu

dönemde bile, gelişmekte olan muhalefeti nefret edilen ‘komünizm’le özdeşleştiren unsurlar vardı” (Zürcher, 2012, s. 313)

O dönemin bu gerilimli ortamının en önemli olaylarından biri de 7-10 Mayıs 1944 duruşmalarıdır. Bu “duruşmalar, Irkçılık-Turnacılık davası sanıklarından Orhan Şaik Gökyay’ın şahitliği ile başlar. Gökyay; Sabahattin Ali’nin, Pertev Naili Boratav’ın, Niyazi Berkes’in, Behice Boran’ın ve Adem Cemgil’in komünist olduklarını ve bu grubun Yücel’in himayesinde olduğunu” (Koçak, 2011, s. 439) dile getirir. Bütün bu isimler bu duruşmada komünist olmakla suçlanır ve bu da onların ötekileştirilmeleri sürecini daha da hızlandırır. Çünkü “komünist” etiketi, komünist olsun veya olmasın bütün öteki’ler için kullanılan bir etiket konumundaydı. Gelişen böyle bir süreçte bir komüniste de her türlü muamelenin uygulanabilir bir hal alması da kaçınılmaz olabilecektir.

Niyazi Berkes bu süreci ciddi bir şekilde yaşayanlardan biri olduğu için onun hatıralarına göz atmakta fayda vardır. Berkes bu dönemde “Turancı emekli generaller ile onların etkisi altında bulunan, eski Enver Paşa Turancılığı kafasından kurtulamamış olan” (Berkes, 2017, s. 174) bir kesimden bahseder. Bu kesimin etkili olduğu bir ortamda farklı bir ses çıkarmaya “kalkışan kişinin hemen üzerine çullanılırdı” (Berkes, 2017, s. 269). Elbette bu ortamın oluşmasında basın da önemli etkileri vardır. Çünkü “sansasyoncu muhabirlerinin yazdıklarını sütunlarına koyan basın bu insan lekeleme havadisleri ile okuyucu kazanıyordu” (Berkes, 2017, s. 388). Kutuplaşmanın hakim olduğu böyle bir ortamda ötekileştirilen yazarlar bir yandan hedef gösterilirken, bir yandan da onların yapmayı planladıkları kimi faaliyetlere de engeller çıkarılmaktadır. Berkes; Pertev Naili Boratav’ın bir konferansının, alınan tehditler nedeniyle Ankara Üniversitesi’nde yapılamayışından bahseder (Berkes, 2017, s. 401). Ayrıca Berkes, kendisinin de o dönemde sürekli komünist olmakla suçlandığını dile getirir. Çünkü hakkında yapılan şikayetler üzerine kurulan tahkik heyeti onun “gizli komünistlik, derslerde öğrencilere komünizm propagandası yapmak” (Berkes, 2017, s. 404) ile suçlandığını dile getirecek ve onu bu suçlamalar üzerinden sorgulayacaktır. Sonuçta Berkes, onu aklayan Senato, Danıştay, Üniversitelerarası Kurul kararlarına rağmen “1948 DTCF Tasfiyeleri” olarak adlandırılan bir sürecin sonucunda üniversiteden uzaklaştırılır. Berkes de 1952’de yurt dışına çıkar, Kanada’da McGill Üniversitesi’nde göreve başlar ve emekliliğine kadar orada yaşar. Emeklilik sonrası ise ölümüne kadar

Londra’da yaşar. Yine Pertev Naili Boratav da aynı akıbete uğrar (Berkes, 2017). Bu sert süreçte en trajik son, Sabahattin Ali’yi beklemektedir.

1.3 Bir “Öteki” Olarak Sabahattin Ali

Elbette daha önce izah edilen dönemin önemli isimlerinden biri de Sabahattin Ali’dir. O, Berkes ve Boratav’dan daha acı bir sona uğrayacaktır. Tabii bu acı sonda ötekileştiren bir bakışa ve anlayışa sahip insanların sorunlara bütüncül bakamayarak, sorunları tek boyutlu değerlendirmelerinin de önemli bir etkisi vardır. Çünkü “insanlar çoğu zaman meselelere dengeli ve bütüncül bakamıyor ve sorunun çeşitli boyutlarını göremiyor. Dar bakış açıları onların, yalnızca küçük bir yönü görmelerine” (Alvani, 2012, s. 18) sebep oluyor. Bu dar açı ve küçük yönler de kimi zaman trajik sonuçlar doğurabilmektedir. Sonuçta “yaşadığımız ülkenin insanları birbirine sağır gibi duruyor, her toplumsal kesim kendisine göre bir ‘öteki’ tanımlıyorsa” (Sayar, 2015, s. 22) ve ötekine tek boyutlu dar bir açıdan bakıyorsa böyle neticeler kaçınılmaz olabiliyor. Sabahattin Ali de böyle acı bir netice ile yüzleşir.

Sabahattin Ali’de ötekileştirilme serüveni çok erken yaşlarda başlar. Özellikle erken yaşlarda “aile ve sokak çevresinin dışlaması ve önemsemeyişi, onu, kendi iç dünyasına ve kitaplara yöneltir” (Korkmaz, 2016, s. 26). Özellikle öğrencilik yılları böyle bir durum içinde geçer. 1927’de başladığı öğretmenlik hayatının ertesi yılı eğitim amacıyla gönderildiği Almanya’da da benzer durumlarla karşı karşıya kalır. Onun bu yılları da sorunsuz geçmez. “Almanya’da faşizmin ayak seslerini duyan, yabancı olduğu için hor görülen Sabahattin Ali” (Sönmez, 2017, s. 39) kendisini, zaman zaman bulunduğu sınıfta ve ortamlarda çeşitli tartışmaların ve sorunların içinde bulur. Almanya yılları da bu yüzden pek de huzurlu geçmez. Sabahattin Ali, Almanya’daki eğitim süreci için planlanan süre dört yıl olduğu halde ikinci yılı tamamlamadan yurda döner.

Özellikle otuzlu yıllarda komünist olmakla suçlanması, ardından yargılanıp mahkum olması onun daha çok ötekileştirilmesini beraberinde getirir. Bu yıllarda evlilik sürecinde de öteki olarak algılanmasının getirdiği sorunlarla yüzleşir. Filiz Ali, anılarında: “Anneannem ve büyükbabam, annemin poliste fişi olan bir adamla evlenmesine şiddetle karşı çıkmışlar” (Ali, 2017, s. 39) der. Bu yüzden evlilik süreci hiç de kolay olmaz.

Sabahattin Ali 1931-1948 yılları arasında “komünist” etiketini üzerinde taşıması nedeniyle sürekli davalar ve cezalarla uğraşır. Adeta son yirmi yılı sürekli bu dava ve cezalar ile geçer. İlk mahkumiyetini de 1931’de alır. 27 Mayıs 1931 tarihli Vakit gazetesinde bu mahkumiyet “Bir Komünist İki Sene Hapse Mahkum Edildi” başlığıyla verilir. Bu mahkumiyetin doğurduğu ruh hali onun şiirlerine de yansır. Örneğin 1931’de yazdığı “Şehirler bana bir tuzak/İnsan sohbetleri yasak/Uzak olun benden uzak/Benim meskenim dağlardır” (Ali, 2017, s. 31) dizelerinde ötekileştirilen bir insanın, diğer insanlardan kaçıp doğaya ve dağlara sığınma isteği görülmektedir. Özellikle bu kaçış, doğaya ve dağlara sığınma isteği zaman zaman diğer eserlerine de yansır. Örneğin Kuyucaklı Yusuf ‘un ana kişisi Yusuf, romanın sonunda atını dağlara sürer. Yine onun Gramofon Avrat öyküsünde de atı dağlara sürme motifi göze çarpmaktadır. Her iki eserin de kahramanları çevrelerinin ötekileri oldukları için o çevreden kaçıp dağlara sığınır.

Bu ötekileştirilme duygusunun uyandırdığı rahatsızlık ve huzursuzluk onu daha da içe kapanmaya zorlar. Bu durum “Çok koşup çok yorulmuşsun/Yollarda yalnız kalmışsın” (Ali, 2017, s. 32) dizelerinde de hissedilmektedir. Özellikle bu dizelerde kullanılan “yol” ve “yalnız” sözcükleri yalnız yürünen bir hayatı imler. Bu dizelere; kaçış, ötekileştirilme, yalnızlık duyguları hakimdir. Bu ruh hali içerisinde yanında var olan insanlar da birer yabancı olarak algılanır. “Yanımda yatan yabancı/Her söz zehir gibi acı” (Ali, 2017, s. 38) dizeleri bunu yansıtmaktadır. Yine “İçimi yakan sesimi/Sağır göklere anlatsam” (Ali, 2017, s. 33) dizelerinde de bu ruh hali sezilir. Burada da bir kaçış ve doğaya sığınma isteği görülmektedir. Çünkü doğa çoğu zaman ötekiler için bir sığınaktır. Belki bu, doğanın insanı olduğu gibi kabul etmesinden, onu öteki olarak algılamayıştan kaynaklanır. Ahmet Haşim’in O Belde şiirinde de benzer bir kaçış duygusu görülmektedir. Şiirde sadece “ince taze bir kadın” denilerek sadece beden olarak algılanıp ötekileştirilen bir kadın ve “eski bir budala” denilerek ötekileştirilen bir erkeğin ütöpik bir “O Belde”ye sığınma isteği görülür. Çünkü çoğu zaman, ötekileştirenler, öteki olarak algıladıkları insanları dinleyip anlama isteği duymamaktadırlar. Sabahattin Ali de “Halini bilen bulunmaz/Yüzüne gülen bulunmaz/Kapıya gelen bulunmaz/Gurbet hapisanesinde” (Ali, 2017, s. 41) dizelerinde bunu yansıtmaktadır. Bu durum “Yabancıyım bu gürültü dünyasına ben” (Ali, 2017, s. 58) dizelerine de yansır. Özellikle “Dağ başında bir kaya gibiyim şöyle dursam” (Ali,

2017, s. 62) dizelerindeki “dağ başında kaya” ifadesi dikkat çekmektedir. Sonuçta ötekileştirilmenin doğurduğu yalnızlık, şiirlerinin önemli bir kısmında görülür.

Özellikle “komünist” denerek ötekileştirilmesinin onda yarattığı huzursuzluk, rahatsızlık zaman zaman yazarın diğer yazılarına da yansır. Sabahattin Ali de bu etiketten ciddi bir rahatsızlık duymaktadır. Örneğin, 15 Kasım 1940’ta Yeni Edebiyat’ta: “Zaten ben bu izm’lerden pek bir şey anlamam. Benim için sadece hayat ve insan vardır” (Ali, 2017, s. 57) diyerek bundan rahatsızlığını dillendirir. Buna rağmen o, kendisini gerek bu etiketten gerekse de bu durumdan kurtaramaz. Özellikle “1944 ve 45 yılları Sabahattin Ali’nin hızla politikaya angaje olduğu yıllardır” (Ali, 2017, s. 123). Elbette bunda çıkarmış olduğu Markopaşa’nın etkisi büyüktür. Çünkü Markopaşa bu dönemde oldukça yoğun bir ilgi ile karşılanır. Gazetenin tirajı birkaç sayı sonunda altı binden otuz dört bine yükselir. Bu durum dönem iktidarında da ciddi bir telaşa sebep olur. Çünkü Markopaşa oldukça sert bir eleştirel söyleme sahiptir. Bu sert söylemden dönem iktidarı da çokça pay alır. Sonuçta “Markopaşa bir dönemin gazetesidir. Hem içinde bulunduğu dönemden doğmuş, hem de yayının sürdüğü döneme olan tepkiselliği ile ayakta kalabilmiştir” (Hece, 2018, s. 244). Bu tepkisel tavır sert ve alaycı eleştirilerle doludur. Çünkü Markopaşa “sert mizacı fakat ironik söylemiyle” (s. 246) özellikle güncel sorunları ele alıp eleştiri ve mizah konusu haline dönüştürmektedir.

Bu sert ve mizahi söylem Markopaşa’nın ikinci sayısına şöyle yansımıştır. 2 Aralık 1946 tarihli bu sayının “Yabancı Sermaye” başlıklı yazısında “Dünyayı bir ahtapot gibi sarmaya çalışan emperyalist sermayenin kucağına atılmak, milletin alın terini dolara ve sterline satmak isteyenler kim? Gözü doymaz paranın bu korkunç taaruzu karşısında milletini ve vatanını seven her namuslu insan sesini yükseltmeğe mecburdur” (Ali, 2017, s. 138) sözleri dikkat çekmektedir. Bu sert söylem zaten “komünist” etiketi ile ötekileştirilmiş olan Sabahattin Ali’nin daha da ötekileştirilmesine, hedef haline getirilmesine yol açar. Yine 9 Aralık 1946 tarihli üçüncü sayıda “Kem Sözlere, Kem Gözlere” başlıklı yazıda da benzer bir sert söylem görülmektedir. Burada derginin amacı “Markopaşa içerde ve dışarıda bu milletin dostu olana dost, düşmanı olana düşmandır” (Ali, 2017, s. 140) ifadeleriyle ortaya konur. Elbette bu cümlede ötekileştirilmeyi gerektiren bir söylem göze çarpmamaktadır ama bu sözlerin sahibinin bir “öteki” oluşu bu söyleme olan tepkinin büyümesine sebep olmaktadır. Bu yüzden de gerek Markopaşa hakkında, gerekse derginin yazarları hakkında art arda davalar açılır. Bir “öteki” olarak algılanan Sabahattin Ali’nin çıkarmış

olduğu dergi de ötekileştirilir. Derginin ötekileştirilmesi ve “davaların giderek artması matbaaların Markopaşa’yı basmaktan çekinmesine sebep olur. Kimi zaman gazeteyi dizdirecek yer bile bulunamaz” (Sönmez, 2017, s. 253). Sabahattin Ali bu durumu 26 Kasım 1946 tarihinde Aliye Hanıma gönderdiği mektupta şöyle dile getirir: “Gazeteyi İstanbul’a ve Anadolu’ya tevzi işini üzerlerine alan bayiler, son dakikada sabotaj yaptılar. ‘Biz bu gazeteyi dağıtmayız’ dediler” (Ali, 2017, s. 107). Burada “bu gazeteyi” ifadesi dikkat çekicidir. Bu, Markopaşa’nın bir “öteki” olarak algılandığını göstermektedir. Yine Aziz Nesin de bu durumdan yakınmaktadır. O, Medet gazetesinin birinci sayısında; çıkardıkları gazetelerin yedi ad, dokuz matbaa, yedi yayın yönetmeni değiştirdiğini, aleyhlerine on altı dava açıldığını, yazarlarının sekiz yıldan fazla yattığını söyler (Ali, 2017, s. 4).

Gerek Sabahattin Ali’nin gerekse Markopaşa’nın ötekileştirilme süreci günden güne, yıldan yıla tırmanarak devam eder. Bu süreçte Nihal Atsız “Başvekil Saraçoğlu’na İkinci Açık Mektup” adlı yazısında “hemen hemen bütün kendisini tanıyanların komünistliğini bildiği Sabahattin Ali” (Sönmez, 2017, s. 68) ifadesini kullanarak Sabahattin Ali’yi açık bir şekilde komünist olmakla suçlar. Bu suçlama farklı yayınlarda da benzer şekillerde yer alır. Örneğin Büyük Doğu dergisinin 1946 yılındaki 58. sayısının “Komünistler” başlıklı yazısında Sabahattin Ali ve arkadaşları komünist ve maşa olarak adlandırılır (Saydur, 2013, s. 42). “Komünist” ve “maşa” kavramlarının her ikisi de genellikle ötekiler için kullanılan kavramlardır. Şüphesiz ki gerek Sabahattin Ali’nin gerekse “Markopaşa’nın olumsuzlanmasının temel nedeni, rejime karşı en önemli tehlike olarak görülen bir ideolojiyle özdeşleştirilmesinden kaynaklanır” (Cantek, 2015, s. 13). Sonuçta komünizm o dönemde ötekilerin ideolojisi olarak kabul edilmektedir. Bu olumsuzlama ve ötekileştirme meclis gündemine de zaman zaman yansır. Bu yansımanın en önemli ve dikkat çekici örneklerinden birisi Cemil Sait Barlas ile ilgilidir. “4 Aralık 1946 Perşembe günü TBMM’de sıkıyönetimin uzatılmasıyla ilgili görüşmelerde Cemil Sait Barlas bir konuşma yapmış ve Markopaşa’yı ‘kökü dışarıda’ olmakla suçlamıştır (Saydur, 2013, s. 43). Bu da yukarıda dillendirilen “maşa” kavramı ile doğru orantılıdır. Bu ağır suçlamaya Sabahattin Ali çok sert bir tepki verir. Sabahattin Ali Markopaşa’nın 18 Aralık 1946 tarihli dördüncü sayısında “Bu milletvekili herhalde bu satırları yazanın kitaplarını okumuştur. Bunların içinde bu memleket ve bu millet endişesinden başka bir duyguyu aksettiren, yani kökü dışarıda olan bir tek satır gösterebilir mi?” (Ali, 2017, s. 140) diyerek bu tepkisini ortaya koyar.

Elbette bütün bu ötekileştirilme sürecinde Sabahattin Ali ve Markopaşa'ya sürekli tehditler de yağmaktadır. Gazete ve Sabahattin Ali'nin ötekileştirilip hedef gösterilmesi, Sabahattin Ali'nin bunun karşısında geri adım atmayıp buna sert karşı tepkiler vermesi, gerilimi gittikçe tırmandırır. Bu da işin, kastedilen tehditlere varmasına sebep olmaktadır. Bu süreçte “gazeteye her gün iki üç korkutma mektubu ve telgraflar gelmekteydi. İçlerinde sehpa, tabanca, bıçak resimleri olan bu mektuplarda Markopaşacıları dövceklerinden, öldüreceklerinden, asıp biçeceklerinden dem vurulmaktaydı” (Saydur, 2013, s. 50).

Bu süreç sonucunda Markopaşa kapatılır. 8 Eylül 1947'de Markopaşa'nın yerine çıkarılan Malumpaşa'nın ilk sayısında Sabahattin Ali daha önce çıkan Markopaşa'nın 22 sayısı için şunları dillendirir: “Bu 22 sayıda, hiçbir şekilde yapılmadık şekilde ona, gazeteler insafsızca hücum ettiler, iftira ettiler. Matbaacılara basmamaları için gizli emirler verildi. Bayiler, satmamaları için, el altından tehdit edildi. Bu gazeteyi satıp ekmek parası kazanan çıplak ayacıklı 7-8 yaşındaki çocuklar toplanarak, parmak izleri alınmak suretiyle sabikalılar sınıfına ithal edildi (Saydur, 2013, s. 181). Aynı yazıda Ali “O gazete komünistmiş dediler. Halbuki değildi. 22 sayısında, komünizme ait bir kelime bulanların alını karışlanır” (Saydur, 2013, s. 182) diyerek komünizm ile etiketlenip ötekileştirilme süreci ile ilgili suçlamaları reddeder. Amaçlarının komünizm propagandası değil de halkın sorunlarını, acılarını dile getirmek olduğunu Alibaba'da sert bir tonda dile getirir. Bu tepki; Alibaba'nın 25 Kasım 1947 tarihli sayısında “Ne Zor Şeymiş” başlıklı yazısında “Bugünün itibarlı kişileri gibi kese doldurmadık, makam peşinde koşmadık. İç ve dış bankalara para yatırmadık; han, apartman sahibi olmak, sağdan soldan vurmak ve milleti kasıp kavurmak emellerine kapılmadık. Bütün kavgamızda kendimiz için bir şey istemedik. Yalnız ve yalnız, yurdun bütün yükünü omuzlarında taşıyan milyonlarca insanın derdine derman olacak yolları araştırmak istedik. Bu ne affedilmez suçmuş meğer” ifadeleriyle yer alır.

Sabahattin Ali ötekileştirilme sürecinin sonucunda, hâlâ kimin tarafından işlendiği tartışmalı, acı bir cinayete kurban gider. Bu acı son, 24 Haziran 1949 tarihli Hürriyet gazetesinde “Sanık, Sabahattin Ali'yi para için değil, milli hisleri galeyana geldiği için öldürdüğünü söyledi” şeklinde yer alır. Bu cümlede de ötekileştirici bir tavır göze çarpmaktadır. Çünkü cümlede Sabahattin Ali'nin; milli hisleri taşımayan, bu hislere düşman bir öteki olarak algılandığı hissettirilmektedir. Sanık, doğru bir eylemi gerçekleştirdiği inancındadır. Bu, sadece ben/biz'e düşman bir ötekinin ortadan

kaldırılmış olmasıdır. Böylece işlenen eylemin korkunç yüzü ortadan kalkmaktadır. Çünkü “öteki” olan bir düşmana her şey yapılabilir. Burada “öteki” bir insan kimliğiyle değil, sadece bir nesne olarak algılanır. Sonuçta “bir insanın ‘her şey yapılabilir’ ilkesine inanıp, buna göre hareket edebilmesi için, kendisinin bir yüzü olduğunu unutmaması, kişi olduğunu ve karşısında kişilerin bulunduğunu unutmaması gerekir; kendi yüzünü silmesi ve insanların yüzünün onun gözlerinde silinmesi gerekir” (Kuçuradi, 2009, s. 16). Bu tavırda ötekinin ortadan kaldırılmasına dair bir gönül rahatlığı göze çarpmaktadır. Sanık da “kendisi gibi düşünmeyen ‘ötekileri’ öldürebilme kararı verebilme yolunda” (Teber, 2014, s. 234) bu gönül rahatlığı ile hareket etmiştir. Oysaki onu bir insan olarak algılasaydı bu kararı bu kadar rahat alamayabilirdi. Sonuçta “düşünmekten ve sevmekten korkuyoruz. İnsan olmaktan korkuyoruz. İnsana benzetirsek, onlara acımaktan korkuyoruz. İşin içine bir kere acıma girerse ondan bir daha kurtulamamaktan korkuyoruz” (Atay, 1990, s.412).

Sabahattin Ali, kendisini ötekileştirenler tarafından “komünist” etiketiyle anılan bir öteki olarak algılanmıştır. O, özellikle “sol”a iliştilmiştir. Bu, gerçekten böyle miydi? Varsayalım ki o, bir solcu veya komünist idi. Bu durumda bir insanın bu şekilde ortadan kaldırılması mı gereklidir? O zaman ben/biz’e uygun düşünmeyen herkes ortadan kaldırılması gereken birer düşman mıdır? İnsanların farklı düşüncelere sahip olma hakkı yok mudur? Bu durumda insanlar seilmeyi olmasa bile saygı duyulmayı hak etmez mi? Sabahattin Ali’nin ölümünden sonra böylesi ötekileştirici tavır sahipleri bu sorular üzerinden çokça sorgulanmıştır. Üstelik “Niyazi Berkes’in dediği gibi Sabahattin Ali ne sola ne sağa ne de ortaya göre bir adamdı. O, sadece kendine benziyordu” (Ali, 2017, s. 76).

Bir düşman bir öteki olan Sabahattin Ali’nin ölümünden sonra, onun ailesinin de benzer bir tutuma maruz kalması oldukça dikkat çekicidir. Eşi Aliye Hanım anılarında “Kızım ile birlikte sokakta kalmıştık (...) Bizimle ilgilenen kimsemiz yoktu; olanlar da bizi unutmuşlardı. Mektup bile yazmadılar” (Sönmez, 2017, s. 31) der. Bu, onların da Sabahattin Ali ile olan bağlarından dolayı birer “öteki” olarak algılandıklarını ortaya koymaktadır. İnsanların bir kısmı onları birer öteki olarak algıladığı için, bir kısmı ise öteki olarak algılanan bir aileye yardım etme suçlamasına maruz kalmamak için onlardan uzak durmayı tercih etmişlerdir. Kızı da bu durumu şu şekilde dile getirmektedir: “Sabahattin Ali öldürüldüğüne göre suçluydu. Suçu neydi? Komünist olmak. Ben kimim? Komünistin kızı? Kimlerle konuşuyor, hangi kitaplar okuyordu bu

komünistin kızı? Komünistin kızının arkadaşı olmak da tehlikeliydi. Onu yapayalnız bırakmak, cüzzamlı gibi tecrit etmek gerekiyordu” (Ali, 2017, s.153). Sonuçta gerek ailesi ile ilgili, gerekse de Sabahattin Ali ile ilgili bu ötekileştirici tavır onun ölümünden sonra da devam etmiştir. 11 Haziran 1950’de Ulus gazetesinde “Peyami Safa, Markopaşa’nın kapanmasından çok sonra yazdığı bir yazıda (...) ‘Ayak takımının tabanını gıdıklayan bu aşağının bayağısı mizah geleneğini Bulgaristan’a kaçarken vurulan adam kurdu’ (Cantek, 2015, s. 53) deyişi bu duruma iyi bir örnek teşkil etmektedir. Yine 3 Mayıs 1978’de TBMM’deki bir oturumda Denizli milletvekili Mustafa Gazalcı, Sabahattin Ali olayını gündeme getirdiğinde Afyon milletvekili Mehmet Özutku ona “Sabahattin Ali’nin piçi” diye bağırır. Bu, bir kesim tarafından onun bir öteki olarak görülmeye devam edildiğini göstermektedir. Ayrıca eserlerinin üzerindeki yasağın ancak 1960’lardan sonra kaldırılmış olması da ona karşı olan bu bakış açısını güçlendirmektedir. Bütün eserlerinin yayımlanmaya başladığı yıl 1965’tir (Sönmez, 2017, s. 15)

BÖLÜM II

SABAHATTİN ALİ’NİN ESERLERİNDE ÖTEKİ/ÖTEKİLEŞTİR(İL)ME

2. 1. Etnik Ötekileştir(il)me

Faşizmin temel iddialarından biri üstünlük iddiasıdır. Çünkü “evrenselciliğe karşı bir hareket olarak faşizm, vatandaşlık temeline değil, kendilerini diğerlerinden ayırdığına ve üstün kıldığına inanılan” (Örs, 2012, s. 497) bir ideolojidir. Bu yönüyle faşizm, ötekileştiren bir düşünce arka planına sahiptir. Genellikle etnik ötekileştirme anlayışını bünyesinde barındıran bu düşünce, özellikle modern çağda etnik milliyetçiliğin ve ulus-devlet anlayışının yükselişi ile birlikte dünyada çok ciddi değişimleri de beraberinde getirmiştir. Bunun hem farklı uluslar arasındaki ilişkilere hem de aynı ülkede yaşayan farklı etnik unsurlara ciddi etkileri olmuştur. Çünkü çoğu “ulus-devlet sivil din içinde, azınlık-etnik grupları tümünden dışlayarak, bu grupların üyelerine etnik kimliklerini terk ettikleri ve asimile oldukları ölçüde bireysel düzeyde haklar” (Tuğrul, 2014, s. 187) tanımıştır. Özellikle Fransız İhtilali sonrası ulus-devlet anlayışı ve etnik milliyetçiliğin giderek yükselişi zaman zaman büyük trajedilere de sebep olmuştur. Michael Mann “Cinayet başlı başına modern bir şey değildir ama bazı kimlikleri temizlemek amacıyla cinayet işlemek modernidir.” (Mann, 2012, s. 41) diyerek modern çağdaki bu etnik milliyetçiliğe ve ötekileştirmeye dikkati çeker. Etnosantrizm merkezli düşünen ve ötekileştiren bir bakışa sahip olanların benimsediği etnik milliyetçilikte öteki kimlikler, egemen kimliğin saflığını bozan, onu kirleten, onun aleyhinde çalışan birer unsur olarak görülür. Bu yüzden egemen etnik kimliği korumak, saflaştırmak adına özellikle modern dünyada kimi asimilasyonlara ve etnik temizliklere bile imza atılmıştır. “Yeni ulus-devletler de genelde, asimile edilmiş, baskı altına alınmış ya da marjinalleştirilmiş ‘alt halklar’ pahasına oluşmaktadır” (Habermas, 2017, s. 50). Çünkü bu etnik düşüncede alt halkalara, alt kimliklere eşitlik temelinde haklar tanıyan bir bakış açısına yer yoktur. Onlara bazen kimi hakların bazen de çoğu hakkın kısıtlandığı daha aşağı tabakalarda yer vardır. Etnik milliyetçiliğin çok sert bir biçimde uygulandığı yerlerde etnik kimlikleri yüzünden ötekileştirilenler için yollar bellidir. Bu yollar; asimilasyona razı olmak, göçmek veya ölüme razı olmak gibi yollardır. Çünkü etnik “milliyetçilik, yalnızca içeridekilerin içeride olmaya ve sonsuza kadar orada

kalmaya hakkı vardır diyerek kapıyı kilitler, varsa tokmakları söker ve zilleri iptal eder” (Bauman, 2017, s. 256). Bu, sadece ben/biz’e açılan ve ötekine kapalı olan bir kapıdır. Üstün olanın, aşağı/öteki gördüğü kimse için kapısını açması gerçekleşmesi zor bir durumdur. Burada ciddi bir biçimde içselleştirilmiş olan üstünlük duygusu buna engel teşkil edecektir. Üstünlük duygusunun bu şekilde içselleştirilmesiyle ilgili olarak Gilad Atzman Filistinliler hakkında şu görüşlere sahip olduklarını söyler: “Üstünlük duygusu ruhumuza işlemiştir; dünyaya ırkçı, şövenist gözlüklerle bakardık. Ve böyle yaptığımız için hiç utanç duymazdık” (Atzman, 2014, s. 10).

Etnik milliyetçiliğin doğurduğu bu etnik ötekileştirme anlayışına sahip kimi ülkelerde ötekileri ortadan kaldırmak için bilim bile seferber edilmiştir. Önceki sayfalarda ötekileştir(il)me kavramı izah edilirken ötekilerin yok edilmesi için kimi zaman onların birer eşya, birer hayvana indirgendiği anlatılmıştı. Bu; ötekilerin ezilmesini, yok edilmesini kolaylaştırmak, bunun haklı ve gerekli olduğunu ortaya koymak için yapıyordu. Bu yüzden zaman zaman bilimsel bilgi de bu düşünceye hizmet amaçlı kullanılmıştır. Örneğin “XIX. yy antropolojisi, Avrupalı olmayan özneleri ve kültürleri, Avrupalıların ve onların uygarlıklarının gelişmemiş versiyonları olarak sunuyordu” (Hardt ve Negri, 2015, s. 140). Bu noktada, gelişmemiş olan “öteki”lere yapılan her şeyin doğru ve haklı bir zemine çekilmeye çalışıldığı görülmektedir. Zaten Hitler de kendince yüksek/yüce olan ırkının seviyesini düşürmemek adına bunu yapıyordu. Hitler, hem ahlakî hem de bilimsel açıdan bunun doğru olduğuna kendisini inandırmıştı. Örneğin ona göre “İrsi bir sakatlığı bulunan ve bu hali soyuna intikal edecek olanlara, nesil yetiştirmek hakkına sahip olmadıkları” (Hitler, 2016, s. 311) ifade edilmeliydi. Onlar da bu yüksek/yüce ırkı bozmamak, kirletmemek için bu haklı gerekçeyi(!) kabul etmeliydi. Zaten Hitler Almanya’ında bu tezi destekleyen bilimsel yayınların sayısı da o dönemde gittikçe artıverir. Bu yayınlarda amaç, bunun bilimsel yönden de gerekli ve doğru bir zemininin olduğunu ispatlamaktır. Örneğin “Nazilerin yayınladığı ‘Alman Ailesinin El Kitabı’nda aile bağlarını açıklayan ve Yahudilerle evlilik sonucunda kirlenen soyları inceleyen yararlı tablolar yer alıyordu” (Mazower, 2010, s. 89). Bu tablo ile daha çok karşılaşmamak, bu soyu saflaştırmak ve onu kirli/eksik/bozuk olandan temizlemek için kısırlaştırmanın da bir çözüm olarak görülmüş olması gayet anlamlıdır. Burada en dikkat çekici nokta, bir ırkı saflaştırma adına; onu eksik, aşağı, zayıf olandan temizleme adına her türlü yöntemin uygulanmasının bir hak olarak görülmüş olmasıdır.

Etnik milliyetçiliğin en çok uygulandığı dönemlerden biri, büyük trajedileri de beraberinde getirmiş olan sömürgecilik dönemidir. Bu, ben ve öteki arasındaki ilişkinin de ciddi bir sapmaya uğradığı dönemdir. Neticede “ben-öteki arasındaki ilişki, bir özne-nesne ilişkisine indirgendiği oranda insanî ve ahlâkî anlamını yitirir ve ırkçılığın, sömürgeciliğin kaynağı haline gelir” (Kalin, 2016, s. 461). Elbette sömürgeciliğin arka planındaki tavrın amacı, sömürgeciliği haklı bir gerekçe üzerine oturtmaktır. Bunu haklı kılmanın yolu da ötekileri; kendi kendilerini yönetemeyen, geri kalmış, gelişmemiş varlıklar; hatta kimi zaman onları insan-hayvan arası varlıklar pozisyonunda göstermekti. Örneğin ötekileştiren oryantalist bir Batılı için “Doğu” barbar, gelişme evresini tamamlamamış vahşi ötekilerin diyarıydı. Dönemin oryantalist eserlerinde “Şarklı mantıksızdır, ahlaksızdır (günahkardır), çocuksudur, ‘farklı’dır; buna karşılık Avrupalı akli başında, erdemli, olgun, ‘normal’dir” (Said, 2001, s. 49). Oryantalist bir Batılı için ötekiler; tembel, dalkavuk, şehvet düşkün, zorba, gerici gibi sıfatlarla anılırdı. Yine, Amerika kıtasına ayak basan “altına ve güce aç İspanyol askerleri, yöneticileri ve kolonistlerin çoğu bu yeni dünyada yaşayan insanları hiç tereddütsüz, öteki olarak, insandan aşağı olarak” (Hardt ve Negri, 2015, s. 131) gören bir bakış açısına sahiptiler.

Kızılderililer, siyahiler ve diğer ötekiler de çoğunlukla böyle bir bakış açısına, uygulamalara maruz kalmışlardır. Bu yüzden onlara yapılanlar, ötekileştiren bir bakış açısına sahip olanlara göre yanlış değildi. Zaten sömürgeciliği haklı göstermeye çalışan metinlerde vahşi ve canavar şeklinde çizilen bir yerli portresiyle, onlara medeniyet götürüldüğüne dair bir tezle bu durum meşrulaştırılır. “Biz medeniyet götürüyoruz. Koloniciliğin bu ideolojik savunması” (Garaudy, 2010, s. 16) bu amaca hizmet için kullanılır. Sömürgeciliği meşru kılma adına yapılanlar kimi zaman çok trajik sonuçlar doğurmuştur. Bu korkunç trajedilerden biri de sömürülen ötekilerin, kendilerine sömürenlerin gözüyle bakmaya başlamalarıdır. Aslında bu, daha büyük bir yıkımdır. Çünkü “Ötekinin sistematik inkarı ve ötekini her türlü insani özellikten yoksun bırakmaya yönelik delice kararlılık nedeniyle sömürgecilik sömürge insanına kendisine sürekli ‘Aslında ben kimim?’ sorusunu sormaya zorlar.” (Fanon, 2011, s. 244). Bu da onları adeta boşlukta birer kimliğe düşürür. “Stockholm Sendromu” olarak adlandırılan sendromun, üzerine oturduğu psikolojik zemin de bu zemindir.

Etnik kimlikleri yüzünden en çok ötekileştirilen kimliklerden biri de Çingene kimliğidir. Özellikle Çingenelerin çokça yaşadığı bölgelerde bu, çok sıkça görülen bir

durumdur. Örneğin “Çingenerin farklı bir grup olarak nasıl bir muameleye maruz kaldıkları ve kendilerine atfedilen belirli özellikler vasıtasıyla nasıl dışlandıkları Türkçedeki bazı deyim ve özdeyişlerde de görülebilir” (Özateşler, 2016, s. 69). Bir yerin düzensizliği ve gürültülü oluşu için kullanılan “Çingene çalar, Kürt oynar” deyimini; derme çatma, pislik içinde, yoksul görünümlü yer anlamlarında kullanılan “çingene çergesi” deyimini; karmakarışık anlamında kullanılan “Çingene çorbası” deyimini; düzenli olmayan, gürültülü patırtılı olan anlamlarına gelen “Çingene düğünü” deyimini; Çirkin, kara kuru kadın anlamındaki “Çingene maşası” deyimini; çirkin pembe anlamında kullanılan “Çingene pembesi” deyimini bu duruma örnek olarak verilebilir (Saraçbaşı, 2010, s. 317). Yine cimrilik için kullanılan “Çingene ciğer pişirir, yemeden karnını şişirir.” (Pala, 2002, s. 74) atasözü ile karakteri bozuk kimselerin, başa geldiğinde önce en yakınlarını cezalandırmaya çalıştıkları anlamında kullanılan “Çingene’ye beylik vermişler, önce babasını asmış (kesmiş)” (Pala, 2002, s. 75) atasözü Çingene’ye olumsuz, ötekileştirici bakış açısını ortaya koyan birer örnektir. Ayrıca Çingenerler yaşadıkları birçok yörede sık sık sözlü ya da fiili şiddete de maruz kalmışlardır. Üstelik “Çingene denen insanlar rastlantısal bir şiddetin hedefi değildir” (Özateşler, 2016, s. 15). Bu şiddet çoğu zaman, Çingenerlere dair toplumun zihin kodlarında yer alan ötekileştirici bir tutum nedeniyle gerçekleşmektedir.

“Etnik Ötekileştirme” başlığı altında verilen bütün bu ötekileştirici tutumlar Sabahattin Ali’nin eserlerinde de yer almıştır. Sabahattin Ali etnik olsun, diğer yönlerden olsun ötekileştir(il)meyi eleştiren bir bakış açısına da sahiptir. Özellikle etnik yönden ötekileştir(il)melere karşı olduğu, bazı eserlerinde görülmektedir. Eşi Aliye hanıma yazdığı 28 Şubat 1935 tarihli mektubunda “İnsan başkalarına yardım ettiği, başkalarını sevdiği kadar yükselir. Dünyada hayatın bir tek manası varsa o da sevmektir. Hatta mukabele edilmesini bile beklemeden sadece sevmek” (Ali, 2016, s. 283) demesi ve insan sevgisini merkeze koyması, onun bu tutumunu ortaya koymaktadır. Ayrıca Sabahattin Ali’ye göre “milliyetçilik” sözcüğü kimilerince kendi kirli eylemlerini örtme amacıyla bir maske şeklinde kullanılmaktadır. 11 Şubat 1944 tarihli Tan gazetesinde Sabahattin Ali bu düşüncesini, A. Metin mahlasıyla “Milliyetçi”nin Tarifi” adlı yazısında “Milletin elinde hiçbir hak bırakmayan, halkı küçük bir zümre tarafından idare edilmeye muhtaç farz eden ‘otoriter’ rejimler, maksatlarını maskelemek için milliyetçi kelimesini kabullendiler.” (Ali, 2017, s. 131) şeklinde dile getirmiştir. Yine, 14 Aralık 1945’te o dönemin Milli Eğitim Bakanı H. Ali

Yücel'e yazdığı mektubunda da kendisini komünist olarak damgalayanların "Turancıları, ırkçılığı ve geriliği himayelerine alan" (Ali, 2016, s. 429) kişiler olduğunu dile getirir. 20 Ocak 1947'te Markopaşa'da kaleme aldığı "Akkoyun, Karakoyun!" başlıklı yazısında Sabahattin Ali, ötekileştiren etnik milliyetçileri şöyle bir diyalog ile eleştirmektedir:

"İnsanların alnını karışlayarak, kafa taslarını santime vurup:

- Bizdensin bu yana

- Sen bizden değilsin, şu yana, diyen milliyet kalpazanları vaftiz babası kesildiler" (Ali, 2017, s. 145)

Sabahattin Ali'nin, eserlerinde, etnik bir milliyetçiliğin karşısında yer aldığına dair başka örnekler de verilebilir. Örneğin, 26 Mayıs 1947 tarihli Merhumpaşa'da "Genç Arkadaş" başlıklı yazısında böylesi etnik milliyetçileri "Hitler kahküllü kaçıklar" (Ali, 2017, s. 175) ifadesiyle suçlar.

Etnik milliyetçiliğe olan eleştiri noktasında Sabahattin Ali'nin, eserlerinde, "Hitler"e sık sık vurguda bulunduğu da dikkati çekmektedir. "Çakıcı'nın İlk Kurşunu" adlı eserinde, "Asıl Büyük Tehlike Bugünkü Ehliyetsiz İktidarın Devamıdır" başlıklı yazısında (bu yazı 5 Şubat 1948 tarihli "Zincirli Hürriyet"te yayımlanmıştır) iktidar ve milliyetçiler hakkında "Birkaç kap yemek veya birkaç lira para ile gırtlaklarından yakaladıkları beş on gafil delikanlıya Hitler usulü nümayışler tertip ettirilir" (Ali, 2017, s. 140) demektedir.

Sabahattin Ali'nin eserlerinde etnik ötekileştirme ile ilgili başka örnekler de bulunmaktadır. Bunlardan birisi de "Sırça Köşk" adlı eserinde yer alan "Dekolman" adlı öyküdür. Bu öykü; ülkemizin kimi doktorlarının durumu ve Alman Yahudisi bir profesörün "göz" üzerine yazdığı tıbbi bir yazısının öykü kahramanı tarafından Türkçeye çevrilmesi hakkındadır. Öyküde Alman profesör, ötekileştirilmesi hakkında "Ben bütün bunları Haftalık Tıp Gazetesi'nde yazdım. Fakat biliyorsunuz, Yahudi olduğumuz için imzamızı koyamıyoruz!" demektedir. Bu öyküde, alanında çok iyi bir profesörün, bütün bu yetkinliklerinin göz ardı edilerek, sadece Yahudi olduğu için ötekileştirildiği göz önüne serilmektedir. Yazar, Naziler'in bu etnik milliyetçiliğini eleştirirken aynı zamanda ülkemizde de kendi alanlarında yetkin olan kimi

profesörlerin, bu yetkinliklerine bakılmaksızın “komünist” diye ötekileştirilmelerine de dikkati çekmeye çalışmaktadır.

Sabahattin Ali etnik milliyetçiliğin karşısında yer almasına rağmen, Almanya hakkındaki bir şiirinde “Alamanlar, adeta besili bir domuzdur” (Ali, 2017, s. 155) demektedir. Bu, yazarın Almanya yıllarındaki yaşantısından kalma bir kızgınlığın ürünü olsa gerektir. Yazarın kızgınlığı, ötekileştiren Almanlara yönelik olduğu halde “Alamanlar” diyerek bütün Almanları kapsayan bir ifade kullanması, onun da burada bu hataya düştüğünü göstermektedir. Çünkü ötekileştirmede bir bireye, bir topluğa olan kızgınlığın genele, bütüne mal edilmesi ötekileştirici tutumlardan biridir. Üstelik burada, Müslüman bir toplumda nerdeyse iğrenilen bir hayvan olarak anılan “domuz”un Almanlar için kullanılması da dikkati çekmektedir.

Sabahattin Ali’nin bu konuda en dikkat çekici öykülerinden birisi, kitaba da adını veren “Değirmen”dir (Ali, 2008). Öykünün merkezinde, uğruna her şeyin feda edilebileceği tutkulu bir aşk yer alır. Öyküde bu aşkın yanı sıra etnik ötekileştirmenin de izlerine rastlanmaktadır. Buna örnek olarak öykünün ana karakteri olan “Atmaca” gösterilebilir. Atmaca, şehir mektebinde okumuş olsa da “nota bilse” (s.16) de bir Çingene’dir sonuçta. Çünkü farklılaşma, kendini üstün gören elit kesimin kendini aşağıdakilerden ayırmasını da içerir (Asman, 2015, s.165). Kendilerini elit görüp ondan ayırt eden kesim için Atmaca, bu kimliği bir etiket gibi üzerinde taşımaktadır. Zorunlu olarak kabul gördüğü durumlarda bile “Kızım senin için yataklara düştü, Çingene olduğunu unutup seni evlat gibi sineme basacağım, yalnız gel, gel de kızımızı kurtar!..” (Ali, 2008, s.19) denilerek bu kimliği kendisine hatırlatılır. Sonuçta Atmaca Çingeneliğine rağmen kabul görmüştür. Kendisine yönelen bakış bir önyargı ile çerçevelenmiştir. “Bir Kavram Olarak Ötekileştir(il)me” başlığı altında da değinildiği gibi ön yargıları da aşmak kolay değildir. Çünkü ön yargılar sorgulanması istenmeyen hazır çerçeveler gibidir. Zihinlere hazır bir çerçeve gibi işlenen yemek takımlarının set halinde kabul görüşü gibidir. Burada “bir set niçin yedi, sekiz veya dokuz değil de on iki ve yirmi dört adetten oluşmaktadır? Neden bütün parçalar aynı olmak zorundadır” (el’Messiri, 2015, s.38) şeklinde bir sorgulamanın yürütülmesi kabul edilmez. Bu hazır çerçevenin dışında düşünülmesi istenmez. Atmaca’yı da toplumdan uzaklaştıran, içindeki duygulara tercüman olan klarnetine dost kılan, toplumun bu ön yargısı olmuştur. Bu uzaklaşma ve ötekileştirilme elbette hakikatten bir uzaklaşma değil, tam tersine hakikate bir yaklaşma şeklinde gerçekleşmiştir. Çünkü öyküde Atmaca’nın da

ötekilerden uzaklaşması onu değirmencinin kızına, hakikat olana yaklaştırır. Çünkü değirmencinin kızı da bedensel eksikliği nedeni ile toplumun kıyısına itilmiş bir “öteki”dir. Böylece Atmaca, bir bakıma bu kıza yaklaşma ile “toplum tarafından konulmuş sınırları” (Topçu, 2012, s.101) da aşmaktadır. Bu hem sınırları aşmak hem de ön yargıları kırmaktır. Öyküde herkesçe ötelenen değirmencinin kızı artık Atmaca için bir öteki değil, hakikatin kendisine dönüşmektedir. Atmaca’nın değirmencinin kızını anlaması da ötekileştirici bu sınırları aşarak kendisini onun yerine koyabilmesiyle sözde kalmamaktadır. Öyküde Atmaca, “edinilmiş doğrulara bir isyan” (Shayegan, 2014, s.44) tavrı ile kendisini kız ile eşitlemek için kolunu bile feda etmektedir. Bu noktada Atmaca’nın feda ettiği bu kol; gerek kendisini Çingeneliği yüzünden, gerekse de değirmencinin kızını eksik kolu yüzünden ötekileştiren topluma metaforik bir cevaptır. Bu kol, ötekileştiren ile ötekileştirilen arasındaki engeli ortadan kaldırmanın bir sembolü olmaktadır.

Değirmen adlı eserinde geçen “Viyolonsel” adlı öyküde de Rus, Fransız ve Alman’dan mürekkep üç seyyah da uzaktan duydukları viyolonselın güzel sesini, biraz da milliyetçi bir hisle kendilerine ait bir beste olarak görürler. Örneğin bu beste Alman için “Sonbahar Şarkısı” iken Rus için Çaykovski’nin bir eseridir (Ali, 2008, s. 43). Öyküde her karakter, milliyetçi bir tavırla bu güzelliği kendine mal etmeye çalışır. Öykünün iki ana karakteri olan erkek ve kız da “zencilerin sahilden epey içeride olan köylerinde birkaç ay” (age, s. 47) oturunca buraya biraz alışırlar ama zihinlerinde bu yer yine de ötekiye ait bir yerdir. Öyküde “yaşayışımızın herhangi bir yerde olması bizim saadetimizi bozmamalı” (age, s. 47) cümlesindeki “herhangi bir yer” ifadesi dikkate değerdir. Bu ifade, içerisinde öteki’ye ait bir tutumu, bakış açısını da sezdirmektedir. Bu, kendilerine ait asıl bir yer değil, ötekilere ait bir yerdir.

Değirmen adlı eserde geçen “Sarhoş” adlı öyküde de etnik ötekileştirmeye dair bir örnek göze çarpmaktadır. Burada söz konusu olan yine Çingenedir. Öykü üç kişi etrafında gelişmektedir: Gazinoda çalışan bir öteki pozisyonundaki Muhsine, Muhsine’ye tutulmuş olan Kamil ve Kamil’in eşi. Kamil eve döndüğü zaman eşi, ona “Çingene!.. Alçak Çingene!.. Bahçe dağılalı bir saat oluyor. Gene o Muhsine dedikleri kaltağın peşindeydin değil mi? (...) Dinsiz, imansız Çingene!..” (Ali, 2008, s. 105) ifadeleriyle bağırıp çağırmaktadır. Burada bütün olumsuzlukların, çirkinliklerin, kötülüklerin Çingenele mal edildiği göze çarpmaktadır. Üstelik Çingeneleler “dinsiz ve imansızlar”dır. Aslında bu, Çingeneleleri ötekileştiren kişilerin zihinlerinde yer alan

kodların karşılığı olan bir tutumun dışı vurumu olmaktadır. Çünkü kötü, olumsuz, çirkin bütün özellikler genellikle bir “öteki”, bir hayvan vb. üzerinden tanımlanır.

Etnik ötekileştirmenin bir örneği de “Kağrı Ses Esirler” (Ali, 2016) adlı eserinde yer alan “Esirler” adlı oyundur. Öyküde Çinlilere esir düşmüş, köle olarak görülen Türklerin öyküsünü ele alınmaktadır (KSS, s. 161-222). Oyunda Türkler, Çinliler için birer ötekidir. Bütün olumsuzluklar da bu yüzden onlardan bilinmektedir. Onlara köle birer öteki oldukları ve buna göre davranmaları gerektiği hatırlatılır. Oyunun kahramanlarından Ven-Çing “memleketimizde yaşamak imkanı bulan bu barbarlar, Türkler, son zamanlarda mevkilerini unutarak kımıldamak istiyorlar.” (KSE, s. 182) diyerek Türklere konumlarını hatırlatır. Ayrıca “barbar” kavramı da dikkat çekicidir. Çünkü bu kavram da hep “ötekiler” için kullanılan bir etikettir.

Bütün bu örnekler etnik ötekileştirmeye karşı olan Sabahattin Ali'nin, etnik yönden ötekileştirilenlere eserlerinde epey yer verdiğini ortaya koymaktadır. Onun bu duyarlılığı; kendisinin de kimi kesimlerce bir “öteki” olarak algılanmasından da kaynaklanmaktadır.

2. 2. Kadının Ötekileştirilmesi

Sabahattin Ali'nin eserlerinde kadının ötekileştirilmesine dair örnekler çokça görülmektedir. Bu örneklerde kadının bir cinsel objeye, herhangi bir nesneye, hatta ondan daha aşağı bir konuma düşürüldüğü görülmektedir. Elbette bu sadece Sabahattin Ali'nin yaşadığı dönem ile ilgili, sadece o dönemde görülen bir tutum ya da bakış açısı değildir. Bu, tarihsel bir problemdir. Birbirini tamamlayan değil de üstün veya aşağı olarak algılayan kadın-erkek ilişkisi üzerinden tanımlanan bir cinsiyet karşıtlığını içeren ötekileştir(il)me de tarih boyunca çokça görülen bir ötekileştirme boyutu olmuştur. Örneğin Antik Yunan'da ve Roma'da kadın çoğu zaman ikinci sınıf bir varlık olarak görülmüş ve ötekileştirilmiştir. Hatta kadın, kimi olaylarda bir kurban olarak da seçilmiştir. İhhigenia ve Antigone buna birer örnektir. Örneğin İphigenia “Truva Savaşı'na gidebilmek” (Tuğrul, 2010, s. 131) ve bu savaşta başarı sağlamak için kurban olarak seçilir. Burada kurban olarak erkeğin değil de kadının seçilmiş olduğu görülmektedir. Çünkü bu toplumlarda kadın, erkekle kıyaslandığında daha rahat feda edilebilecek bir öteki konumundaydı. Yine İslamiyet öncesi Arap toplumunda kadın, çoğunluk açısından bir ötekiydi. Orta Çağ Avrupa'sında cadı avlarında öldürülenlerin

büyük bir yüzdesini yine kadınlar oluşturmaktadır. Hıristiyan inancında Adem’i yasak meyveye, Allah’ın sınırlarını aşmaya, günaha teşvik edici bir varlık olarak kadın, yüzlerce yıl kötülüğün ve günahın sembolü olarak görülmüştür. Osmanlı üzerine çalışan çoğu tarihçiye göre Osmanlı devletinin gerileme nedenlerinden biri “kadınların devlet işlerine karışması”dır. Aslında bu yaklaşım biçimi de kadını ötekileştiren bir tutum olarak kabul edilebilir.

“İnsan topluluklarının yapısı tarih boyunca başkalaşım göstermiş, farklı yapılar içerisinde kadın ve erkek arasındaki ilişkiler sürekli değişime uğramıştır” (Özkoçak ve Tavuz, 2014, s. 190). Kadın; bu değişimde kimi zaman hakkı olan, olması gereken konuma yükseltile de çoğunlukla bir öteki olarak algılanmıştır. Çoğu zaman erkeğin çok aşağısında bir varlık olarak tanımlanmış; hatta kimi toplumlarda ve inançlarda sıradan bir eşya olarak görülmüş, hatta kimi zaman bir hayvan konumuna itilmiştir. Örneğin “Hammurabi yasalarında kadın, mülk edinilmiş hayvan” (Tarhan, 2005, s. 121) ile bir tutulmuştur. Bu da kadının, o toplumda her türlü olumsuz durumla yüzleşmesine sebep olmuştur. “Ortaçağ Avrupa’sındaki ‘kadının ruhu var mı yok mu?’ tartışmasına damga vuran zihniyeti hatırlatan” (Öztürk, 2013, s. 99) böylesi ötekileştirmeler kadına yönelik her türlü olumsuz eyleme bir zemin oluşturmuştur. Bu, onun bir eşya gibi kullanılıp atılmasından tutun da bir köle olarak pazarlarda satılmasına, hatta rahatlıkla yok edilmesine kadar birçok olumsuz durumu beraberinde getirmiştir. Ortaçağ Avrupa’sında cadı olarak suçlanmak gibi. Çünkü Ortaçağ “cadı davalarında zanlıların % 80’i kadındı” (Campbell, 2013, s. 82). Bu da suçun, günahın büyüğünün kadının sırtına yüklendiğini göstermektedir. Bunun temelinde, o toplumların kadına dair az ya da çok var olan ötekileştirici tutumları yatmaktadır. Çünkü kimi toplumlarda kadın ve erkek aynı konumda düşünülmecek birer varlıktı. Örneğin eski Greklerde kadın “erkekle asla birlikte düşünülmecek bir varlıktır” (Aslan, 2016, s. 107). O burada; bir hizmetçi, eşya ya da köle konumunda düşünülmüştür. Böyle düşünüldüğü zaman da onları ötekileştiren toplumlarda kadına ve erkeğe dair tavırlar da farklılık göstermiştir. Bu tutum kimi toplumlarda kız ve erkek çocukları için de geçerli olmuştur. Buna örnek olarak eski Çin toplumu gösterilebilir. “Çin’de erkek çocuk doğduğu zaman pahalı kumaşa, kız çocuk doğduğu zaman ucuz kumaşa sarılırdı” (Tarhan, 2005, s. 118). Bu da kız çocuğunun daha aşağıda ikinci sınıf bir varlık, bir öteki olarak tanımlandığını göstermektedir.

Böyle olumsuz tutumların benzer bir örneği de İslamiyet öncesi “cahiliye toplum”unda görülmüştür. Kız çocuğunu daha aşağı, bir öteki, bir utanç olarak gören kimi aileler onları diri diri toprağa gömme yolunu tercih etmişlerdir. Çünkü o toplumda borcunu ödeyemeyen kimi ailelerin kız çocuklarına, güç sahipleri el koyabilmektedir. Ayrıca bu anlayışta kız çocuğu kavga ve çatışmalarda, kabile savaşlarında bir işe yarar görülmemektedir. Çoğunluğu teşkil etmese de kimi aileler bu yanlış ile mücadele etmek yerine, bu utanca uğramamak için kız çocuklarını ortadan kaldırmayı tercih etmişlerdir. Çünkü kız çocukları bu utancı beraberinde getirebilen, aile ve kabile çatışmalarında bir işe yaramayan ikinci sınıf varlıklar olarak görülmektedir. Bu ötekileştirici tutum, kadını daha ideal bir konuma yükselten Hz. Muhammed’in ölümünden sonra tekrar yavaş yavaş görülmeye başlanacaktır. Buna onun ölümünden sonraki dönemlerde yazılmış kimi tefsirler bile örnek gösterilebilir. Çünkü bu tefsirlerde kadına dair olumsuz ve ötekileştirici örnekler, rivayetler ve tutumlar yer bulmaktadır. Bununla ilgili olarak Mustafa Öztürk, Cahiliye’den İslamiyete Kadın adlı eserinde klasik tefsirdeki kadın imgesinin temelde itham edici ve ötekileştirici bir şekilde olduğunu dile getirir (Öztürk, 2013, s. 133).

Bu konuda “Eski Ahit suçlamalar ve kadın düşmanlığıyla doludur. Vaiz Kitabı’nda şöyle yazar: Giysiden çıkar güve, kadından çıkar kötülük” (Campbell, 2013, s. 79). Burada kadının güve ile bir tutulup kötülüğün kaynağı konumuna itildiği görülmektedir. Bu, Havva’nın yüzlerce yıl Adem’i günaha iten bir kadın olarak görülmesi gibi bir tutumdur. Sonuçta her kötülüğün, günahın bir kaynağı vardır. Burada da bu kaynak kadın olarak görülmektedir. Bu yüzden de o, bu büyük günahın sebebi bir ötekidir.

Kimi insanlar ve toplular için de kadın “şehvet ve üremeye hizmetten başka bir şeye yaramayan” (Göle, 2010, s. 59) bir varlıktan ibarettir. Bu da onun kimi zaman işe yarayan, sadece kimi durumlar için gereklilik duyulan bir eşya ile eşit görüldüğünü ifade etmektedir. Burada adeta zaman zaman işe yaradığı için katlanılan, gerekli görülmek zorunda kalınan bir öteki konumu kadına biçilmektedir. Bu nokta ile doğru orantılı bir örneği de Hitler’in kadına dair tutumu teşkil etmektedir. Çünkü “kadınlar Hitler için aşağı insanlardı; kadınlar onun için sadece ‘asker’ doğurmak için vardı” (Gruen, 2005, s. 240). Bu, yumurtaya ihtiyaç duyulduğu için tavuğun gerekli görülmesi gibi bir tavidir. Burada kadın Hitler nezdinde askeri güç ihtiyacı nedeniyle katlanılan aşağı bir varlıktır.

Elbette bütün bu tutumlar kadına dair kimi klişe ifadeleri de doğurmuştur. Bu klişeler kimi zaman dillendirilen klişelerdir. Örneğin “ötekiler”i dışlamak, aşağılamak ve boyun eğdirmek için kullanılan ‘kadınlar aptaldır’, ‘kadınlar tehlikelidir’ veya ‘kadınlar kirlidir ve bizi kirletebilirler’ gibi” (Yuval-Davis, 2014, s. 97) klişe ifadeler bu tutuma birer örneklik teşkil etmektedir. Türkçede de kadınlarla ilgili Tevfik Fikret’in Balıkçılar şiirinde geçen “Deniz kadın gibidir: Hiç inanmak olmaz ha!” dizesindeki tutumla aynı doğrultuda epey deyim ve atasözü vardır. Örneğin “Kadının(cahilin) sofusu şeytanın maskarası”, “Kadının fendi erkeği yendi”, “Kadın vardır vezir eder, kadın vardır rezil eder” (Pala, 2002, s. 175-176) atasözleri buna örnek olarak gösterilebilir. Yine “Kızını dövmeven dizini döver”, “Kızı gönlünce (kendi haline) bırakırsan ya davulcuya varır ya zurnacıya” (Pala, 2002, s. 193) atasözleri de aynı doğrultuda örneklerdir. Halk arasında da çokça kullanılan “karı gibi”, “kızını dövmeven dizini döver”, “elinin hamuruyla erkek işine karışmak”, “saçı uzun aklı kısa”, “eksik etek”, “karı gibi konuşmak”, “karı gibi kırtmak”, “dişi köpek kuyruk sallamazsa, erkek köpek yanaşmaz” vb. sözler de kadını ötekileştiren sözlerdir.

Kadına dair bütün bu ötekileştirici tutumlar Feminizm akımının doğuş zemini de oluşturmaktadır. Sonuçta Feminizm kimi yönlerden eleştirilse de onun arka planında kadının ikinci sınıf bir varlığa itilişi yer almaktadır. Çünkü kadınlar ezilen ötekiler pozisyonunda yer almaktadır. Bu yüzden de “feminizmin doğuşunda ilk ve önemli adım, kadınların ezilen bir gruba ait oldukları bilincinin ortaya” (Çakır, 2012, s. 417) çıkmasıydı.

Yine başka bir açıdan kimi yazarlara göre uygarlık ve gelişen dünya, kadına daha iyi bir konum kazandırırken onu tarih boyunca bir meta olarak gören bakış açısından arınmamıştır. Bu yazarlara göre modern çağda kadının yüceltilmesi, arka planı doldurulmayan aldatici bir tutumdur. “Uygarlık, kadını hayranlık ve kullanım objesi yapmış fakat takdir ve saygıya layık tek şey olan şahsiyeti ondan almıştır.” (İzzetbegoviç, 2013, s. 245) diyen İzzetbegoviç buna dikkat çekmektedir. Burada İzzetbegoviç kadının, tarihte çokça görüldüğü gibi, metalaştırılmasına dikkat çekmektedir. Yazara göre bu da kadını hak ettiği konuma çıkarmak yerine onun kişiliğini, insani kimliğini elinden alıp, onu bir meta düzeyine indirgemektir. Elbette İzzetbegoviç’in ifade ettiği bu durum modern dünyada reklam sektöründe, sinema sektöründe pornografi alanında oldukça dikkat çekmektedir. Sonuçta bir araba reklamında arabanın üzerine fiziksel cazibesi ile oturmuş bir genç kızın ne olarak

algılandığı dikkate değer bir konudur. Bu da onu gerçek kimliğinden uzaklaştırıp bir nesne konumuna düşürerek ötekileştirme sayılmaz mı? Çünkü “teşhircilik toplumunda her özne kendi reklam nesnesidir. Her şey sergi değeriyle ölçülür. Teşhircilik toplumu pornografik bir toplumdur” (Han, 2017, s. 27-28).

Kadının ikinci sınıf bir varlık, bir meta, sadece cinsel bir obje konumuna düşürülüp, onun gerçek kimliğinden uzaklaştırılarak ötekileştirilmesine dair örnekler Sabahattin Ali'nin eserlerinde de çokça rastlanmaktadır. Bunun bir örneği olarak “Çakıcı'nın İlk Kurşunu” adlı eserinde geçen ona ait bir konferans metni gösterilebilir. 17 Ekim 1937'de Konya Halkevi'nde verdiği bu konferansta fikir yönünden geri bırakılmış kızlar için “Bu zavallı kızlar, ebeveynlerinin ve muhitlerinin telkini ile kendilerini satılan bir mal telakki etmeye alışmışlardır (...) Bunun, bu ibtidai telakkinin asıl sebebi ebeveynin telakkileridir. Bir aile, kızını satılık bir mal gibi, vitrinde teşhir edilen bir eşya gibi hazırlarsa(...)” (Ali, 2017, s. 114) der. Bu cümlelerde geçen “satılan mal”, “vitrin”, “eşya” gibi ifadeler kadının bir meta olarak görüldüğüne dair ifadelerdir. Burada kadın ve vitrinde sergilenen eşyalar eşitlenmektedir. Bu da kadının, kendi gerçek kimliğinden uzaklaştırılıp birer metaya dönüştürülerek “öteki” pozisyonuna düşürülmesine örnek teşkil etmektedir. Sabahattin Ali hem bu durumu hem de kadının, kendisine biçilen bu pozisyonu özümsemesini eleştirmektedir.

Kuyucaklı Yusuf'ta da kadının adeta bir nesne gibi algılanıp ötekileştirilmesine dair örnekler görülmektedir. Örneğin romanda eşrafı temsil eden Şakir ve onun çevresindekiler için kadın olması gereken kimliğinin çok uzağında bir öteki, bir nesne olarak algılanmaktadır. Eserde Yusuf bu durumu “Adeta bütün eşraf aileleri arasında ezelden beri mevcut, değişmez bir mukavele vardı ve buna, harici şeklin değişmesine, vaziyetin tamamen başka olmasına rağmen, daima riayet ediliyordu. Bunun için bunların herhangi bir talebini reddetmek akla gelmez ve 15-16 yaşındaki temiz, güzel kızcağızlar bu saçı kırarmaya başlamış, manen ve maddeten çürümüş, on parasız sefihlerin kucağına atılırdı” (Ali, 2007, s. 39) ifadeleriyle dile dökmektedir. On beş, on altı yaşındaki kızlar bu eşraf için birer zevk nesnesi olarak görülmektedir. Bu kızlar, onlar için kendileriyle eşit statüde birer insan olarak görülmemektedir. Bunun yerine onlar birer “öteki”, tek kullanımlık birer zevk nesnesi olarak algılanmaktadır.

Daha önce ötekileştiren ile ötekileştirilen arasında bir avcı-av ilişkisinin de olduğu dile getirilmişti. Bunun önemli bir örneği Kürk Mantolu Madonna'da göze

çarpmaktadır. Romanın ana karakterlerinden biri olan Maria Puder, kadını bu şekilde ötekileştiren erkek bakışına bir eleştiri olarak şunu dile getirir: “Kendilerini daima bir avcı, bizi zavallı birer av olarak düşünmekten asla vazgeçmiyorlar” (Ali, 2017, s. 82). Sonuçta avcı-av ilişkisi fiziksel bir ihtiyaç üzerinden yürümektedir. Avcının, bir avı günlerce yıllarca yanında bulundurması söz konusu değildir. Av, avcı için sadece onun açlığını gideren anlık bir doyum nesnesidir. Ayrıca avcı, ava karşı bir acıma duygusu ile de hareket etmemektedir. Ötekileştiren de ötekileştirdiğine karşı benzer bir tavır içinde hareket eder. Avcı, kendisini avın yerine koymayı düşünmez. Maria Puder’in eleştirdiği durum da, kadının bir av şeklinde düşünülüp ötekileştirilmesi; erkeğin, kendisini kadının yerine koyamaması durumudur. Yine aynı eserde Maria Puder avcı-av ilişkisinden hareketle benzer bir tespit daha bulunmaktadır. O, bunu “hep sarhoş ve insan etine acıkmış kimselerle karşı karşıya bulunmak mecburiyeti beni sıkıyor. Bazen öyle bir bakışları var ki” (KMM, s. 101) şeklinde dile dökmektedir. Burada da avcı-av(et) ilişkisi dikkat çekmektedir. Avcı için “et”in konumu ile erkek için kadının konumu arasında bir benzerlik kurulmaktadır. Bu örnekte kadın, ötekileştiren erkek için sadece anlık bir ihtiyaç nesnesi, bir öteki konumundadır. O, empati kurulabilen bir varlık olarak görülmemektedir. “Yani kendini başkalarının yerine koyma, başka hayatları, başka tecrübeleri adeta kendi bedeninde duyma yetisi” (Kafadar, 2017, s. 23) yitirildiğinde kadının böyle bir “öteki” konumuna düşürülmesi şaşırtıcı olmamaktadır.

Değirmen adlı eserde geçen “Bir Delikanlının Hikâyesi” adlı öykü de kadının ötekileştirilmesine güzel bir örnektir. Genç bir kız bu örnekte de bir eşya, bir arzu nesnesi veya et vs. olarak görülmektedir. Delikanlının ağzından “İliklerimin içinden bile ‘Kadın!’ diye bağırın sesler işitirim. Ve o zaman benim için yalnız bir tek kadın vardır. Yani, bütün kadınlar benim için birdir. O zaman genç, ihtiyar, güzel, çirkin, herhangi bir kadına malik olmak, benim için su içmek gibi bir şeydir.” (Ali, 2008, s. 67) sözleri dökülür. Öykünün ilk bölümlerinde delikanlı tarafından empati kurulamayan bir öteki olarak algılanan genç kız, sadece cinsel bir objeden ibarettir. O, delikanlı tarafından su içmek gibi anlık ve acil bir ihtiyaç olarak tanımlanmaktadır. Öykünün ilerleyen bölümlerinde hemen kıza sahip olmaya çalışınca kızın ağlayışına “Yoksa birdenbire böyle başlayışım namusuna mı dokundu? Yanına oturmalı, evvela elini yakalamalı, bakışıp gülüşmeli, yarım saat cilveleşmeliydi, değil mi? Yook yavrum, ben iş güç sahibi adamım... Sizin gibi kadınların namuslu rolüne çıkması, bu gayet iyi usul” (s. 69) sözleriyle sert, aşağılayıcı ve ötekileştirici bir şekilde tepki gösterir. Daha sonra

empati duygusu dirilmeye başlayan delikanlı; kızı bir nesne, bir öteki olarak görmekten vazgeçer ve pişmanlık duymaya başlar. Burada insanın ötekine gitmeye başladığı an, onu öteki olarak algılamaktan vazgeçtiği bir an olmaktadır. Bu anda delikanlı, genç kıza “Sen envai türlü adamların keyiflerine uymuş, türlü sarhoşların türlü kepezeliklerini görmüşsündür.” (s. 71) sözleriyle seslenir. Çünkü genç kız, artık onun için bir arzu nesnesi, bir öteki olmaktan çıkmış; empati kurulan bir konuma yükselmiştir.

İçimizdeki Şeytan’da da kadının bir nesneye indirgenip ötekileştirilmesinin bazı örnekleri vardır. Romanın ana karakterlerinden Ömer, Macide’yi bir nesne olarak algıladığı böyle bir durumda bu hislerinden olan utancını şöyle dile getirir: “Evet, bu gece onu bekledim. Evet... Bu sefer hakikaten bir şey bana buralardan ayrılmamamı söyledi. Bu kadarı iyi.. doğru... Fakat bundan istifadeye kalkmak, bütün sükunetine rağmen bu anda muhakkak ki dimağından fırtınalar geçen kızı, böyle en zayıf anında en cahili olduğu taraflarından avlamaya çalışmak... Ne bayağılık” (Ali, 2016, s. 104). Kadın için ötekileştirenlerce kullanılan av sembolü burada da göze çarpmaktadır.

Yine İçimizdeki Şeytan’da Nihat’ın Ömer’e kadınlar hakkında “Hayatını nasıl olup da bir kadına bağladığına şaşıyorum. Kadın bir oyuncaktan başka nedir?” (Ali, 2016, s. 146) deyişi kadının bir öteki olarak görülmesine bir örnektir. Kadın burada ise bir avunma aracı olarak görülen bir oyuncaktan ibarettir. Bir avunma nesnesi, vakit geçirilecek bir oyuncak... Çünkü oyuncak da çoğunlukla eğlenme, vakit geçirme amacıyla kullanılan bir nesnedir. İstenirse kullanılır, istenmezse bir kenara bırakılır, atılır, değiştirilir vs.

Bir av pozisyonunda görülen “öteki”ye karşı acıma duyguları da çoğunlukla yitirilir. Bu durumda “öteki”ye uygulanabilecek her şey geçerlilik kazanır. Değirmen (Ali, 2008) adlı eserin “Komik-i Şehir” öyküsünde böyle bir örnek dikkati çekmektedir. Bir tiyatro kumpanyası işleten Rahim ve Viktor sevgilidirler. Onların sevgili oldukları bilinmesine rağmen Viktor kimileri tarafından sadece iştah kabartan güzel bir et parçası olarak algılanmaktadır. Bunlardan biri de yörenin kaymakamıdır. Kaymakam bir gün Viktor’u çağırır ve odasında tacize yönelir. Viktor’un bu durum karşısında kaymakama karşı koyup ona bir de tokat atması kaymakamı çıldırtır. Kaymakamın bu ruh hali “Aç bir köpek iştahla sarıldığı bir et parçası ağzından kapıldığı zaman nasıl kızar ve vahşileşirse, kaymakam da öylece kızdı, vahşileşti ve kudurdu.” (Ali, 2008, s. 134) cümleleri ile dile getirilir. Kaymakam için Viktor sadece lezzetli, iştah kabartan güzel

bir et parçasından ibarettir. Zaten burada kullanılan sözcükler de yemek için kullanılan sözcüklerdir. Kaymakam ile Viktor arasındaki durum “aç köpek” ve “et” arasındaki ilişki üzerinden sunulmaktadır. Aç bir köpeğin de et karşısında empati duygusu geliştirmesi zordur. Viktor’un bir arzu nesnesi olarak teslim olmayıp buna sert bir tepki göstermesi, onun kaymakamın emriyle tutuklanmasına sebep olur. Bu durumu yazar; kaymakam ve jandarma komutanının “Dişlerini çıkararak sırttı... Islık gibi bir sesle: ‘Hem ne zaman olsa elimizde demektir.’ (...) ‘yalnız arası biraz soğusun!..” (s. 135) diyalogu ile dile getirir. Burada kaymakamın, kendisi için bir arzu nesnesi, bir öteki olan Viktor karşısındaki hisleri büyük bir nefret ile iç içe geçmiştir. “Öteki”ye olan bu nefret de onu her türlü çirkin yöntemin kurbanı, avı kılmaktadır.

Kadının sadece bir nesne/meta olarak görülüp ötekileştirilmesinin trajik örneklerinden biri, Sabahattin Ali’nin Yeni Dünya (Ali, 20017) adlı eserinde geçen “Yeni Dünya” adlı öyküde görülmektedir. Kitaba adını veren bu öyküde “Yeni Dünya” adlı bir kadının maruz kaldığı böyle durum dile getirilmektedir. Yeni Dünya yöre düğünlerinde para karşılığı oynatılan bir kadındır. O, kendisine verilen paranın karşılığının fazlasıyla beklendiği bir nesne gibidir. Bu yüzden hem kıyafeti hem de bedeniyle beğenilmesi gereken bir nesne konumundadır. Bu durum öyküde şöyle dile getirilir: “Hancı Yakup Ağa, kocaman eliyle ortada oynayan karıyı gösteriyor ve dik sesiyle söyleniyordu. Kadın oyunu bırakıp bu tarafa kulak vermeye başlamıştı. Etrafta oturanlar da Yakup Ağa’nın fikrine katılıyorlar, düğünde oynatmak için getirilen kadının sıskalığını, suratsızlığını ileri sürüyorlar” (Ali, 2017, s. 80). Öykünün ilerleyen bölümünde Yeni Dünya’nın karşısına, fiziksel olarak daha çok beğenilen ve aynı işi yapan başka bir kadın da çıkarılır. Bu, iki kadın arasında “daha iyi olduğunu ispatlama” rekabetini doğurur ve köylüler bu durumdan memnun olurlar. Bu rekabette bir nesne olarak algılanan, cılız ve hasta bedenini zorlayan Yeni Dünya; kendisini sağlık yönünden daha da ağır bir duruma düşürür. Hastalıktan tükenen Yeni Dünya, ötekileştirilmiş yaşlı bir kadına ait bir odaya artık ihtiyaç duyulmayan eskimiş bir nesne gibi gelişigüzel bir şekilde atılır. Odanın ve onun durumu “Yeni Dünya, kendisini bıraktıkları, ihtiyar bir kadının karanlık ve soğuk odacığında, bir kilimin üstünde, çarşafsız, parça parça bir yorganın altında, kâh titriyor, kâh cayır cayır yanıyordu.” (Ali, 2017, s. 90) cümlelerinde tasvir edilmektedir. Olayın devamında Yeni Dünya hayatını yitirir. Uzun tartışmalardan sonra cesedinin, gelin alayının en sonundaki arabaya yüklenmesine karar verilir. Bu noktada onun, diğerlerinin empatisine zerre kadar konu

olmayışı dikkati çeker. Ötekileştirilen kimsesiz bir kadının, yoksulluğu bütün yönleriyle yansıtan evinin bir köşesine atılması, cesedinin en arkada bırakılıp ötekileştirilen bir arabaya konulması; onu acı duyulmayan bir nesne, bir öteki durumuna düşürmektedir. O, ölüm karşısında bile gerekli saygıya konu olmayan bir öteki konumundadır. Bu durum yazar tarafından öykünün son bölümünde şu şekilde dile getirilmektedir: “ (...) en arkada Yeni Dünya’yı taşıyan araba gidiyordu. Bir sürü çocuğun arasında, birkaç avuç kuru otun üstünde uzanan ölünün, sarsıntıyla kilimden dışarı fırlayan başı, tekerlekler taşlara çarptıkça arabanın yan tahtalarına vuruyor, saçları kuru otlara ve samanlara karışıyordu.” (Ali, 2017, s. 92)

Bir insanın varlık kazanması, onun kendisine has özel bir ada sahip olmasıyla mümkün olur. Bu yüzden çocuklara doğar doğmaz bir ad verilir. Oysaki ötekileştirmede çoğu zaman ötekileştirilen insanın adı bile kullanılmaz. Kağnı Ses Esirler’de (Ali, 2016) “Gramofon Avrat” adlı öyküde Azime denen bir kadının eline düşmüş bir kadın “Gramofon Avrat” olarak anılır. O nice delikanlı için para karşılığı oynatılan, gerçek adı bile anılmayan bir eğlence aracından ibarettir. Bir zevk aracı olduğu sürece varlık kazanır ama bu varlık da onun kendi öz varlığı değildir.

Sırça Köşk’te (Ali, 2017) geçen “Çilli” adlı öyküde de kadının benzer bir şekilde bir zevk aracına, bir nesneye dönüştürülerek ötekileştirildiği görülmektedir. Bir barda çalışan kadın kahraman da erkekler için sadece bir et parçasıdır. Yazar bunu “Gecenin bu saatinde erkekler sarılıp ortada dönecekleri kadınların yüzlerine bakmıyorlar, sadece ellerinin dokunacağı bir çıplak et ve burunlarını dolduracak keskin bir kadın kokusu arıyorlardı.” (Ali, 2017, s. 65) şeklinde dile getirmektedir.

Kağnı Ses Esirler adlı eserde geçen “Köstence Güzellik Kraliçesi” adlı öyküdeki genç kız da bardaki müşteriler için sadece güzel bir bedenden/nesneden ibarettir (Ali, 2016, s.148-158).

Sırça Köşk’te geçen “Cankurtaran” öyküsünde, imzaladığı senedin karşılığı olan borcunu ödeyemeyen bir köylü ele alınmaktadır. Karısı bu senet yüzünden hastanede alıkonulup verilmez. Köylülüğü yüzünden aşağı görülüp ötekileştirilen köylü de karısını alamayınca doktora “Al öyleyse senin olsun. Köyde karı yok değil a! Hayrını gör!” (Ali, 2017, s. 91) der ve köyüne döner. Burada o da kendi karısını rahatlıkla bulunabilen, alınabilen bir nesne konumuna düşürerek; onu gerçek konumunun aşağısına iterek ötekileştirmekte, sıradanlaştırmaktadır.

2. 3. Sınıfsal Ötekileştir(il)me

Sınıf kavramı toplumdaki tabakalaşmayı, hiyerarşik bir yapılanmayı ifade etmekte kullanılan bir kavramdır. Bu tabakalaşmada saygınlık, meslek, ekonomik durum vb ölçütler göz önüne alınır. Örneğin kimi sosyologlar toplumda üst, orta ve alt olmak üzere üç sınıfın varlığından söz ederler. Karl Marx toplumu; üretim araçlarına sahip olup olmama üzerinden iki temel sınıfa ayırır. “Belli grupların bu dünyadaki yerlerinden yoksun bırakılmaları, mülksüzleştirilmeleri, dolayısıyla yaşamın zaruriyetleri karşısında savunmasız kalmaları” (Arendt, 2018, s. 365) temeline dayanan bu sınıflandırmanın bir tarafında üretim araçlarına sahip sömürenler, diğer tarafında ise buna sahip olmayan sömürülenler yer alır. Yine tarihte görülen beyaz adam ve siyahiler birer toplumsal sınıftır. Toplumsal hayatta kullanılan zengin-fakir gibi ayrımlar birer sınıflandırma örneğidir. Elbette çoğu zaman ben/biz ve öteki, üst ve alt, yüksek ve aşağı gibi ayrımları barındıran sınıflar bir eşitsizlik temeli üzerinde yükselir. Ayrıca sınıfların var oluşundan daha büyük bir sorun; bu sınıflandırmada bir sınıfın diğer bir sınıf üzerindeki tahakkümü, bir sınıfın diğer sınıfı ötekileştirmesi ve bu sınıfı kendi sınıfından aşağı/kötü/pis/düşman olarak görmesidir. Bir sınıfın diğer bir sınıfı ezmesi, aşağılamasıdır. Örneğin köleliğin yaygın olduğu dönemlerdeki beyaz adam-köle ayrımı böyle bir eşitsizlik temeline dayanmaktadır. Burada köle hep “ben/biz”den çok daha aşağıda bir “öteki”dir, hatta çoğu zaman insan sınıfının altında yer alan bir sınıfın karşılığıdır.

Yukarıda da değinildiği gibi sınıflandırma, bir hiyerarşik temele yaslanmaktadır. Bu hiyerarşide “hiyerarşik bir zihniyet hayatın hazlarından vazgeçilmesini teşvik eder. ‘Aşağı’ olanların ağır iş yapmasını, suçluluk duymasını ve fedakarlık yapmasını; onlara ‘üstün’ olanlarınsa haz duymasını, neredeyse bütün kaprislerini cömert biçimde doyuma ulaştırmasını haklı gösterir” (Bookchin, 2015, s. 77). Bu hiyerarşide güzel, hoş, iyi görülen bütün şeyler yukarıda olana layık görülmektedir. Aşağıda olana düşen ise konumuna uygun bir tavır geliştirmesi, içinde bulunduğu konumu içselleştirmesidir. Kast sisteminde kastlarda yer alan her insanın kendi kastına uygun bir yaşam biçimi sergilemesi beklenmekteydi. Aşağıda olan, öteki olan; bunu kabullenmediği durumlarda ona uygulanabilecek her türlü muamele bir meşruiyet zeminine kavuşmuş olur. Örneğin bir suçun işlendiği durumlarda yasalar çoğu zaman aşağıda olana rahatlıkla uygulanabilmişken, yukarıda olana aynı şekilde uygulanamamıştır. Çünkü aşağıda olan

zaten konumu gereği bu cezaya layık görülmektedir. Burada, aşağı olana, öteki olana uygulanan aşağılık bir ceza, onun bu aşağı konumuna uygun görüldüğü için yadırganmamaktadır. Bunun tarihsel bir örneği olarak “klasik antikçağda, Yunan’da ve Roma İmparatorluğu’nda özgür bir yurttaşa işkence yapma hakkı yoktu. Buna karşılık kölenin işkence görmesi meşru ve alışıldık bir pratikti” (Foucault, 2015, s. 67).

Bu sınıfsal yapıda üst sınıfta yer alanlar ile alt sınıfta yer alanlara verilen lakaplar da bu konuma göre belirlenmektedir. Çünkü “lakap, unvan isteyen sınıfsal kültürdür. Peki neden? Zira halk ile bu sınıf arasındaki mesafe çok büyüktür. Bu mesafe her zaman korunmalı ve aşılmamalı” (Şeriatı, 2010, s. 143). Bu anlayışı benimsemiş olanlar için bu bir gerekliliktir. Özellikle eşitsizlik temelli sınıflandırmalarda bu eşitsizlik sadece lakap ve unvanlarda kalmaz. Çoğu zaman bu sınıflar arasında ciddi ekonomik eşitsizlikler de ortaya çıkmaktadır. Örneğin “sanayi devriminin yarattığı emek ve işgücü karşılığında elde edilen kazançların eşitsizliği” (Kundakçı, 2015, s. 65) böyle bir durumdur. Elbette eşitsizlik temelli bu sınıfsal yapılarda en çok zedelenen de adalet olur. Çünkü “sınıflar ve kastlar halindeki bir toplumda adalet olamaz” (Ülken, 2004, s. 151). Adaleti merkeze almayan bir yapıda da bir kişi her yönden adaletsizliğe maruz kalabilir. Örneğin böyle bir yapılanmada “bir kişi yalnızca yoksul olduğu için de ayrımcı davranışlara maruz kalabilir” (Semerci, 2012, s. 190).

Eşitsizliği bünyesinde barındıran böylesi sınıfsal yapılandırmada adalet, eşitlik gibi kavramlar yitirebildiği için empati kurabilmek de zor olmaktadır. Özellikle bir sınıfın diğer bir sınıfı aşağıladığı, ötekileştirdiği durumlarda, ötekileştiren sınıfın empati kurabilmesi pek mümkün olamamaktadır.

Sabahattin Ali’nin eserlerinde de ötekileştirilen, empati kurulmayan ötekilerin duyguları, yaşam biçimleri sık sık görülmektedir. Belki de kendisi de sık sık ötekileştirilen bir insan konumuna itildiği için ötekiler ile kendisi arasında bir empati kurabilmiş, onları kendi eserlerine taşımıştır. Bu, onun gazete ve dergi yazılarında, şiirlerinde ve diğer eserlerinde görülmektedir. Örneğin “Bu ihtiyar haliyle köprü barındırıyor/Nice sefil muhitin, sefil çocuklarını” (Ali, 2017, s. 75) dizelerinde böyle bir empati kurmaktadır. Sonuçta empati birbirlerinin yerine kendilerini koyabilen insanlar arasında kurulabilmektedir. Sabahattin Ali bu dizelerde belki de eski olduğu için ötekileştirilen bir köprü ile sınıfsal olarak ötekileştirilen çocuklar arasında böyle bir ilişki kurmaktadır. İki öteki’nin birbirini anlaması durumudur bu. Zaten şiirin

devamında “Fakat böyle sürünen bu çocuklar da bizden” (s. 76) diyerek hem kendisini bu çocukların yerine koyabilmekte hem de herkesi bu duyguya davet etmektedir. Sonuçta “öteki”, “biz”e dahil edilmeyen, “biz”den aşağı görülendir. Biz’e dahil edildiğinde zaten “öteki” olmaktan çıkmış olmaktadır. Çünkü bu noktada “sevgiyi biz-ötesine aşırıp dışa yayma istek ve duygusu” (Uygur, 2016, s. 35) ötekiliği ortadan kaldırmaktadır.

Sabahattin Ali sınıflar arasındaki yabancılaşmayı, sınıfların birbirini birer öteki olarak algılayışına da değinmektedir. Örneğin, 5 Mart 1936 tarihinde Varlık’ta yayımlanmış bir yazısında Sabahattin Ali, Yakup Kadri’nin Yaban (Karaosmanoğlu, 2016) romanındaki aydın ile köylü arasındaki yabancılaşmanın aynısı bir yabancılaşmaya dikkat çekmektedir. Yazar bu yazısında “Hâlâ köylüyü Amerikalı bir seyyah gözüyle seyredip onda ya mistik, karanlık bir ruh veya ibtidai bir hayvan gören büyük romancılarımız var” (Ali, 2017, s. 36) diyerek köylü ile aydın arasındaki yabancılaşmayı, köylüyü aşağı/öteki gören aydın bakışından rahatsızlığını dile getirmektedir.

10 Mart 1947 tarihli Markopaşa’da geçen “Lanet Olsun” başlıklı yazısında da halkını tanımayan, onları ötekileştirmiş, onlara yabancılaşmış bir üst tabaka insanının, bir aydının bakışını eleştirdiği göze çarpmaktadır. Yazar “Halkın arasına girecek, onlarla sarmaş dolaş olacak suratları olmadığı için halkı hor görenlere, (...) halk kitlelerini ahmak bir koyun sürüsü, yahut düşüncesiz bir yığın sayanlara (...) lanet olsun.” (Ali, 2017, s. 158) diyerek böylesi aydınları sert bir şekilde eleştirmektedir. Sonuçta halkı bir koyun sürüsü veya yığın olarak gören bakış; onları ötekileştiren, onlara yabancı bir bakıştır. Halk onlar için belli bir anlamı ifade eden, isim sahibi bireylerden ziyade “sürü” veya “yığın” adları altında toplanmış aşağı ve öteki olanlardan ibaret bir gürühtür. Onlar, ötekileştirenler için özel isimlerle anılmayı hak eder durumda değildirler. İsim vermek onları kendileri gibi var kılmak anlamına gelecektir ki bu nokta ötekileştirmenin ortadan kalktığı nokta olacaktır.

Sabahattin Ali 25 Ekim 1947’te Merhumpaşa’da geçen “Milletin Postunu Paylaşıyorlar” adlı yazısında da halka yabancılaşmış, onları öteki kılmış insanların bu halkı anlayamayacağını dile getirmektedir. Ali, bu yabancı bakışı eleştiren bir bakış açısıyla bu durumu “Sen kendi bahtını kendi eline almadıkça, sen sana yabancılaşmış

olanların hâlâ senin adına konuşmalarına göz yumdukça, hiçbir şey değişmez” (Ali, 2017, s. 178) sözleriyle dile getirmektedir.

Ötekiler için bütün aşağılayıcı isimler, lakaplar ve etiketler kullanılabilir. Bu, aşağı olanın güzel olana layık görülmemesi durumudur. Bunun çarpıcı örneklerinden biri yazarın Kuyucaklı Yusuf adlı romanında görülmektedir. Romanın ana karakteri Yusuf, kaymakamın karısı Şahinde tarafından “köylü piçi” olarak tanımlanmaktadır. “Kaymakamın karısı Şahinde Hanım, eve bir ‘köylü piçinin’ getirilmesinden hiç de memnun olmadı ve bunu çocuğun yanında bağıra bağıra söylemekten çekinmedi” (Ali, 2007, s. 17). Burada köylü ve piç kavramlarının bir araya getirilmesi de dikkate değerdir. Sonuçta “piç” kavramı sadece ötekiler için onları en kötü şekilde aşağılamak amacıyla kullanılan bir kavramdır. Köylü kavramı da özellikle köylüye yabancılaşmış olanlarca kimi zaman ötekileştirme ve aşağılama amacıyla kullanılmaktadır. Çünkü köylü, onların indinde cahil, düşünmeyen, kirli, geri kalmış olan vb. anlamlarda kullanılabilir. Eserin bir başka bölümünde de Yusuf Şahinde tarafından “yabanın köylüsü” (Ali, 2007, s. 137) olarak tanımlanmaktadır. Yaban da aşağı ve öteki olan sınıflar için kullanılan ötekileştirici bir etikettir. Çünkü yaban’ı “varlığımıza bir ‘tehdit’ diye algılarız” (Uygur, 2016, s. 48). Aynı eserde Yusuf’u ötekileştirenlerin onun için “bu ahlaksız mahalle piçi” (s.23) sözünü kullanması da ötekileştirmeye bir örnek teşkil etmektedir. Kuyucaklı Yusuf’ta ötekileştirilmeye bir örnek de Yusuf’un bakış açısıyla verilmektedir. Eserde Yusuf işçilerin ötekileştirilmesini “bu fakir işçilere bu köpek muamelesini yapmaya neden lüzum görüyorlardı” (s. 33) şeklinde sorgular. Burada da genellikle aşağılanan ve ötekileştirilenler için kullanılan “köpek” ifadesi dikkat çekmektedir. Hatta bu ifade kimi zaman ötekileştiren dillerde “aşağılık köpek” şekline de bürünebilmektedir.

Ötekileştirme kavramı ele alınırken ötekilerin de kendilerine dair ötekileştirici bakışı içselleştirebildiklerine değinilmiştir. Sabahattin Ali Kuyucaklı Yusuf’ta bunun da çarpıcı bir örneğini sergilemektedir. Roman kişilerinden Şakir, eşraftan Hilmi Bey’in; dizginlenemeyen, aşağı gördüğü insanlara her şeyi yapabilme yetisine sahip oğludur. Şakir, aşağı görülen tabakadan Ali’yi kasabalıların gözleri önünde öldürür. Göz göre işlenen bu cinayete rağmen ötekileştirilmeyi, aşağılanmayı içselleştirmiş olan kasabalı Şakir’in bir ceza alabileceğine inanmamaktadır. Ötekileştirilen tabakadan kimsenin aklı “hürriyete ve onun getirdiği birkaç müsavat fikrine rağmen, Hilmi Bey’in oğlunun sahiden hapsedilebileceğini kabul etmiyordu. Hapishane ancak serseriler, köylüler ve

aşağı tabakadan insanlar içindi; bir Hilmi Bey'in oğlu adam öldürse bile, onlarla bir tutulamazdı" (Ali, 2007, s. 102). Burada üst sınıf tarafından benimsetilen öteki ve aşağı oluşun, alt tabaka tarafından içselleştirilmiş olduğu görülmektedir. Belki zoraki bir kabullenişin eseri olarak, onlar da hapishanenin üst sınıf için olmadığını düşünmektedirler.

Sabahattin Ali bir öteki olmanın acısını en çok yaşayan yazarlardan biridir. Özellikle "Benim meskenim dağlardır" gibi dizelere yansıyan; yalnızlaşmanın, ötekileştirilmenin kendi üzerinde oluşturduğu ruh haline benzer bir ruh halini de o, Kuyucaklı Yusuf'ta Yusuf üzerinden aktarmaktadır. Yusuf "Bir müddet daha düşününce dünyada hiçbir yere bağlı olmadığını hissetti ve içten içe bu kadar yabancı olduğu bu hayatta" (Ali, 2007, s. 184) şeklinde düşünür. Sevdiği kız Muazzez bile zamanla "Yusuf'u biraz da küçük görmeye" (s. 195) alışır. Özellikle annesi Şahinde ile katıldığı eşraf meclislerine alışınca onun için Yusuf, aşağı sınıftan bir öteki konumuna düşer. Muazzez zaman zaman bu duyguya kapılmaktadır. Bu sınıfa ait olmayan Yusuf ise yersiz yurtsuz bir "öteki"nin ruh haline bürünmektedir. O ve bu hayat birbirine yabancı iki farklı unsur, birbirleri için birer ötekidir. Bu, şiirlerinde de görüldüğü gibi, Sabahattin Ali'nin de içine düştüğü bir ruh halidir.

İçimizdeki Şeytan romanının karakterlerinden Nihat, Ömer'e "Akıllı başında adamlarla hiçbir iş görülmez. Bize, itirazsız inanacak ve düşünmeden harekete geçecek insanlar lazım!" (Ali, 2016, s. 188) diyerek gerçek kimliğinden uzaklaştırılıp ötekileştirilen bir "sürü" hayali kurmaktadır. Burada kusursuz bir şekilde itaat eden ve itaat edilen iki sınıflı bir toplum düşü dile getirilmektedir. Bu bakış açısını romanda, Ömer ve Nihat arasındaki bazı diyaloglarda Ömer aracılığıyla eleştiri konusu haline getiren Sabahattin Ali, Ömer'in ağzından başka bir ötekileştirme riskini de dile getirir. Bu da ötekileştirilen zümrelerin, gücü ele geçirince ötekileştiren zümrelere dönüşebilmeleri durumudur. "Bağırırılar, çağırırılar, ellerine fırsat geçerse suni olarak sahip oldukları bu iktidarı en vahşi bir şekilde kullanmaya kalkarlar" (Ali, 2016, s. 201). Bu; ötekileştirilmenin, aşağılanmanın acısını daha büyük bir bedel ile geri ödetmektir.

İçimizdeki Şeytan'da Hafız Hüsametdin Efendi veznedardır. O, kayınbiraderinin hapisten çıkması için gereken serbest bırakılma kefaleti olan 200 lirayı, kayınbiraderi geri ödediğinde kimse bilmeden tekrar yerine koyarım niyetiyle öder. Kayınbirader ise sözünde durmaz. Hafız Hüsametdin Efendi'nin bu durumu ortaya çıkınca onun hakkında

Profesör Hikmet “Böyle alçak herifleri müdafaa etme!.. Kafalarını ezmeli onların!” (Ali, 2016, s. 127) diyerek Ömer’e çıkışır. Aslında burada Profesör Hikmet; kendini karşısındakinin yerine koymadığı için Hafız Hüsamettin Efendi’nin içinde bulunduğu koşulları, onun bu eyleminin niyetini gözetmemektedir. Onun gözünde bunlar aşağı sınıftan alçak kimselerdir, ötekilerdir. Bu yüzden genellikle düşmanlar ve ötekiler için kullanılan “kafalarını ezmek” deyimini burada kullanmaktadır. Bu deyim de ötekine karşı içinde şiddeti barındıran bir deyimdir.

İnsanlar birbirlerine göre farklı sınıflara bölündüğünde, her sınıfın diğer sınıfı bir öteki pozisyonunda gördüğü durumlarda empati duygusu da çoğunlukla yitirilmektedir. Bu durumda ötekilerin de iyi, doğru, haklı olabilecekleri düşünülmez. Empati yitimi söz konusu olduğu için ötekinin neler hissettiği de göz önüne alınmaz. Bunun bir örneği, Sabahattin Ali tarafından Kürk Mantolu Madonna’da sergilenmektedir. Ötekileştirenlerin göz önüne almadığı bu psikolojik durum, anlatıcı ağzından dile getirilir. Anlatıcının Raif Efendi hakkında “pek alelade, hiçbir hususiyeti olmayan, her gün etrafımızda yüzlercesini görüp de bakmadan geçtiğimiz insanlardan biriydi (Ali, 2017, s. 11) şeklindeki sözleri bu durumu ortaya koymaktadır. Çoğu zaman ötekiler, ötekileştirenlerin dikkatini çekmeyecek kadar önemsiz bir konumdadırlar. Bunun devamında ise anlatıcının ağzından şu cümleler dökülmektedir: “Böyle kimseleri gördüğümüz zaman çok kere kendi kendimize sorarız: ‘Acaba bunlar neden yaşıyorlar’ (...) onların da birer kafaları, (...) kendilerine göre bir iç âlemleri olacağını aklımıza hiç getirmeyiz” (Ali, 2017, s. 11). Burada, birbirleri için birer öteki durumuna düşmüş, birbirlerine yabancılaşmış insanların içine düştüğü durum, özellikle de ötekileştirenin, öteki kıldığı insana karşı takındığı tutum sergilenmektedir.

Sabahattin Ali “Yeni Dünya” adlı eserinin “Asfalt Yol” öyküsünde birbirlerine yabancılaşmış sınıfları dile getirirken, ötekileştirilenlerin dikkat çekici bir tarafını da ortaya koymaktadır. Bu öyküde ötekileştirilen köylüler kendileriyle empati kuramayan, kendilerini ötekileştirenleri değil de ötekileştirmeyenleri suçlayacak; empati kuranları tuhaf karşılayacak bir pozisyona düşmüşlerdir. Öykünün ilk bölümlerinde kendi faydalarına olacağına inandıkları bir durum mevcutken “köylüler kendi dilleriyle konuşanları anlamakta güçlük” (Ali, 2017, s. 8) çekmezlerken, asfalt yol fayda yerine zarar getirince kendi dilleriyle konuşan öğretmeni anlamak istemeyen bir duruma düşerler. Hatta öğretmene karşı nefret ile dolarak onu ötekileştirirler. Zaten öykünün sonunda da kendilerini birer öteki olarak algılamayan öğretmenin köyden ayrılmasını

isterler. Köyden ayrılmadığı takdirde de her şeyi yapabileceklerini muhtar vasıtasıyla öğretmene iletirler.

Yeni Dünya kitabının trajik sonlu bir öyküsü olan “Hasan Boğuldu”da Emine ve Hasan koşullar gereği de olsa ovalı-dağlı sınıflandırmasının kurbanı olurlar. Ovalı olan Hasan, Emine ile evliliği için, kırk okkalık bir tuz çuvalını durup dinlenmeden Zeytinli’den Yüksekoba’ya çıkarmak ile sınanır. Hasan bunu başaramaz ve Emine tuz çuvalını yüklenip obaya doğru yola düşer. “Anasız kalmış yavru kuş”un ruh hali ile geride kalan Hasan intihar eder. Öykünün devamında Emine de kendisini Hasan’ın çevresi ile çınar ağacına asar (Ali, 2017, s. 110-124).

Yazarın, üst sınıfı ve metaforik bir dille ırkçıları sertçe eleştirmek amacıyla yazdığı “Sırça Köşk” adlı eserinde yer alan “Koyun Masalı”nda; çoban, köpek, kurt, koyun karakterleri üzerinden, gücü ele geçiren sınıfın zayıf olanı ötekileştirdiği bir durum anlatılmaktadır. Kendilerini ötekileştirip aşağılayan çoban ve kurtlara hep birlikte saldıran köpek ve koyunlar bunların ikisinden de kurtulurlar. Bu kez de köpekler zamanla koyunları birer öteki konumunda görmeye başlar. Çünkü kendileri “kendi gözlerinde büyüdükçe, koyunları daha da küçük görmeye başladılar. Onlar sadece etleri yenecek, sütleri sağılacak mahluklardı” (Ali, 2017, s. 134). Devamında kendi gerçek kimliklerini de ötekileştirerek kendilerini birer asil kurt olarak görmeye başlayan köpekler, bu büyüklenmenin verdiği yenilmezlik duygusu içinde ormanı zapt etmeye kalkarlar. Bunun doğurabileceği kötü sonu sezip kendilerine yardımda çekimser kalan koyunlara “Alçak, korkak, miskin, hain! Sen bizim gibi damarlarında asil kurt kanı taşıyan köpeklerle bir arada yaşamaya layık değilsin” (SK, s. 134) şeklinde aşağılayıcı ithamlarla seslenirler. Köpeklerin koyunlar için kullandığı bütün sözcükler ötekiler için birer etiket işlevinde kullanılan ötekileştirici sözcüklerdir.

Yine Sırça Köşk adlı eserde “Sırça Köşk” öyküsü de yönetici üst sınıfın alt sınıfı ötekileştirdiği, aşağıladığı bir duruma örneklik teşkil etmektedir. Öyküde aylak üç arkadaş, sınıfsal bir yapıdan uzak bir şekilde huzur içinde yaşayan bir şehir halkını kandırıp kendileri için onlara sırça bir köşk yaptırırlar. Süreç içerisinde şehir iki sınıfa bölünür: Bir tarafta azınlık da olsa sırça köşkte oturup hükmeden üst sınıf ve bunlara hizmet eden alt sınıf. Zamanla “sırça köşkte oturanlarla onlara hizmet edenleri beslemek de halkın belini pek bükmüş” (Ali, 2017, s. 139) ve halk isyan edecek konuma gelmiştir. Çünkü sırça köşktekiler “yalnız birbirlerinin hizmetine bakarlar, memleketin

halkına, bir köylünün inekleriyle köpeklerine baktığı kadar bile göz kulak olmazlarmış” (SK, s. 140). Burada alt sınıf, üst yönetici sınıf için bir köpek kadar bile değer ifade etmeyen ötekiler, aşağılık olanlar sınıfıdır.

Sabahattin Ali'nin “Çakıcı'nın İlk Kurşunu” adlı eserinde Abdülhamit döneminde zengin ve fakirlerden müteşekkil iki sınıfa bölünmüş bir toplumda, zorba zenginlerin zulmü anlatılır. Bu zorbalardan Abdullah Efe daha sonra Çakıcı olarak anılacak olan Mehmet'in babasının katilidir. Çakırcalı diye tanınan baba ise her zaman ezilen sınıfın yanında yer almıştır. Mehmet ise için için babasının intikamının peşindedir. Bu durumun farkında olanlar Abdullah Efe'ye yöreden ayrılmasını tavsiye ettiklerinde Abdullah Efe “Ben mi o piç için Ödemiş'ten ayrılacağım!” (Ali, 2017, s. 35) diye karşılık verir. Zorbalık ile ünlenmiş Abdullah Efe için Mehmet sadece aşağı ve öteki bir “piç”ten başka bir şey değildir. Mehmet Abdullah Efe'yi öldürür ve Çakıcı namıyla anılmaya başlar. O da babası gibi ezilip ötekileştirilen ezilen sınıfların yanında yer alacaktır. Çakıcı bu durumu, kendisine bir Köroğlu, Robin Hood payesi biçerek “Yalnız öyle bir eşkiya olacağım ki, konaklar basacak, zenginleri soyacak, zalimlere en merhametsiz bir imansız kesilecek fakat bunun yanında fukarayı, fakirleri hiçbir zaman unutmayacağım.” (s. 45) şeklinde dile getirir. İlginç olanı, yöneticilerin Çakıcı'yı ortadan kaldırmak amacıyla onun üstüne saldıkları da üst tabaka insanı değil alt tabakadan ötekilerdir. Yöneticilerin düşündüğü şudur: “Arnavutluk'ta işsiz güçsüz serseriler dolu idi. Bunlardan binlerce gönüllü toplanacak, Çakıcı'nın üstüne gönderilecek” (s. 52) ve böylece Çakıcı ortadan kaldırılacak. Öykünün sonunda Çakıcı'yı öldürenin, kendi yöresinden kendisinin sahip çıktığı ezilenlerden/ötekilerden birisi olması da dikkate değerdir.

Değirmen'de “Kazlar” adlı öyküde aşağı sınıftan bir köylünün zorlu hayatı ele alınmaktadır. İhmal edilmiş, dışlanıp ötekileştirilmiş bir köylü kadın olan Dudu'nun kocası, bir düğünde adam vurmaktan hapiste yatmaktadır. Dudu ise yalnızlığa ve sefaletle mahkum edilmiş bir öteki olarak hayatını devam ettirmektedir. Kocası hapiste bile parasızlık yüzünden bir ayrıma uğramakta, ötekileştirilmekte ve ağır bir hastalık ile boğuşmaktadır. Zaten “yoksulluk ve buna bağlı mağduriyet, sadece koşullarının yetersizliği ya da hiç yokluğu değildir; yoksulluk ve sefalet, insanları insanlık koşullarından” (Tuğrul, 2014, s. 301) da soyutlamaktır. Öykünün kahramanı da bu yoksulluğu nedeniyle bir insan yerine konulmadığı için “koğuştaki yerinin pisliğinden ve bittin şikayet ediyor, Dudu gelirken bir iki kaz getirerek başgardıyanla müdüre” (s.

86) verirse yerinin değiştirileceği umudu taşıyor. Bu arada o, ağır hastalığına rağmen ötekileştirilmeye devam edilmektedir. Çünkü “evrakı ve raporları müddeiumumilik kaleminde duruyor, takip eden olmadığı için sıra bekliyordu. Koğuşun en fena tarafında, aptesliğin yanında yatıyordu. Hem de yarı aç” (Ali, 2008, s. 88). Dudu bir kazı da çalarak iki kazı getirip gardiyana verir. Oysaki gardiyan kazları alırken kocasının cesedi sedye ile dışarı çıkarılmakta ve bu, Dudu’ya söylenmemektedir. Çünkü Dudu ve kocası birer öteki olarak, empatiye konu olmamaktadır. Onlar alt sınıftan birer öteki olmanın cezasını çekmektedirler. Öykünün sonunda Dudu köye gelir gelmez bir de kaz çalmaktan tutuklanır ve üç ay hapse mahkum edilir.

Yine Değirmen adlı eserinin “Bir Siyah Fanila İçin” adlı öyküsünde de Sabahattin Ali alt sınıftan ötekilere değinmektedir. Öykünün kahramanı kaymakamlığı bırakıp dönen, eski başıboş halini özleyen Ömer’dir. Sabahattin Ali Ömer gibilerin halka olan ötekileştirici bakışını dile getirir. Çünkü Ömer’e göre kaymakamlık yaptığı yörede “halk adi, alelade ve çürük ruhluydu” (Ali, 2008, s. 118). Burada kullanılan üç ifade de aşağılayıcı ötekileştirici ifadelerdir. Ömer aşağı gördüğu halk sınıfını bu sözcüklerle anmaktadır. Ömer oraya alışamaz ve dönüp boyacılık yapmaya başlar. Bir gün Kadıköy vapurlarının kalktığı iskelenin bekleme salonunda iken Güzin adlı sınıf arkadaşı ile karşılaşır. Güzin ile yan yana oturmaları da çevre tarafından yadırganır. “Ara sıra kapıdan uzanıp bakanlar, sandığını yanına koymuş genç bir boyacıyla gözlüklü bir mektepli kızın hararetle konuştuğunu görüyorlar, acayip acayip başlarını sallayarak çekiliyorlardı” (s. 116). Bu acayip acayip baş sallamalar, aşağı sınıftan bir boyacı ve üst sınıftan olduğu varsayılan güzel giyinmiş genç bir kızın yan yana oturup sohbet etmesinden kaynaklanmaktadır. Çünkü bu durum oradakiler tarafından “öteki” ile berikinun yan yana oturuşunun yadırgandığı, yan yana yakıştırılmadığı bir sahnedir.

Kağnı Ses Esirler’in “Kağnı” adlı öyküsünde Sabahattin Ali, feodal bir düzenin şartları içerisinde tek oğlunu da cinayete kurban veren “öteki” ve aşağı sınıfa itilmiş kimsesiz bir köylü kadını konu edinmektedir. Oğlu Mevlüt Ağa’nın oğlu tarafından vurulmuştur. Ötekileştirilmeyi içselleştirmiş olan köylü de eşraf da ona “Ülen kocakarı diyordu. Dava edersen ne kazanacaksın? Kim gider de Mevlüt Ağa’nın oğlu adam vurdu diye şahitlik eder?” (Ali, 2016, s. 9) demektedirler. “Bu sırada ölü dışarıda, kahvenin bahçesindeki peykede bir hasırın üstünde yatıyordu. Üstüne eski ve pis bir peçe örtmüşlerdi” (s. 10). Burada onun, aşağı sınıftan bir “öteki” olarak görüldüğu cesedinin uğradığı muameleden de anlaşılmaktadır. Aşağı sınıftan ötekiler kirli imiş gibi

bir tavırla cesedin üzeri eski, kirli bir örtü ile örtülmüştür. Zaten öldüren için öldürülen “öldürdüğü hayvandan(nesneden) farklı değildir” (Tuğrul, 2014, s. 335). Burada da cesede böyle bir tavır takınılmıştır. İhtiyar kadın davadan vazgeçer. Aylar sonra bir köylünün şikayeti üzerine ceset çıkarıldığı zaman cesedin yine ötekileştirildiği göze çarpmaktadır. Çünkü “sadece yarım metre kadar toprağın” (s. 11) altına gömülmüştür. Cesedine bile bir “öteki”nin cesedi muamelesi yapılmıştır. Çıkarılan cesedi kağnısı ile taşıma görevi de jandarma tarafından bu yaşlı kadının omuzlarına yüklenir. Çünkü yaşlı kadın da onlar için empati kuramadıkları aşağı sınıftan bir yabancı/öteki konumundadır.

Sabahattin Ali “Kağnı Ses Esirler” adlı kitabında geçen “Apartman” adlı öyküsünde ise zengin ve fakir sınıflar arasındaki ayrımı, ötekileştirilmeyi trajik bir biçimde dile getirmektedir. İnşaatlarda çalışan bir baba, ailesini geçindiremediği için oğlunu da mektepten almak zorunda kalmıştır. Çocuk da Mehmet Akif Ersoy’un “Küfe” (Ersoy, 2014, s. 52) şiirindeki çocuğun zorlu şartlarını çağrıştıran bir durumdadır ve o da hamallık yapmaktadır. Baba, çalıştığı apartmanın çatısının onarımında iken çocuğunu sırtında küfe ile görür. “Küfeye yükletilen eşyaların altında, ayakları sokağın bozuk taşlarına yapışmış gibi adımlar atarak ilerlemeye çalışan küçük hamal” (Ali, 2016, s. 54) karşı apartmana girerken artık gücü kalmadığı için eşyaları düşürür. Babanın çalıştığı apartman da eşyaları düşürülen adama aittir. Adam, iki şarap şişesi kırıldığı için çocuğun parasını vermez. Ayakları kanlar içinde kalmış olan çocuk ise gitmemekte ve gözyaşları içinde ücretini istemektedir. Apartman sahibi, hizmetlisine “hırsından kıpkırmızı kesilerek bağırdı: ‘At şu piçi şuradan be!..’” (s. 56). Burada da çoğu zaman ötekileştirilenler için kullanılan “piç” ifadesinin kullanımı dikkate değerdir. Bunu gören baba ise “çatının kenarına kadar gelip orada bir an takılır gibi olduktan sonra, aşağıya, sokağın ortasına, içi toprak dolu bir çuval gibi boğuk bir ses çıkararak” (s. 57) düşer. Apartman sahibi ve zenginler için o zaten bir insandan ziyade, bir “çuval”dır. Bunu gören apartman sahibi ise “bir şeyden tiksiniyormuş gibi yüzünü buruşturduktan sonra, kanatları hızla vurarak içeri girdi” (s. 57). Bu acı durumu “tikinti” ile karşılar ev sahibi. Çünkü tiksinti de çoğunlukla aşağı görülen ötekiler karşısında harekete geçen büyük bir nefretten kaynaklanır. Burada sevgi ve merhametten söz etmek mümkün değildir. Zaten “tiksinmenin başladığı yerde hızlı bir sevgi yitimi ağır basar” (Uygur, 2016, s. 208).

Kağnı Ses Esirler’de sınıflar arası ötekileştirmeye örnek bir öykü de “Arabalar Beş Kuruşa”dır. Öyküde, kendi elleriyle yaptıkları tahta arabalar ile geçinmeye çalışan

bir kadın ve küçük oğlunun geçim sıkıntısı konu edinilir. Bu arada onların yaptığı tahta oyuncakların yerini de yeni, modern oyuncaklar almıştır. “Buldukları yerin biraz ilerisinde parlak vitrinli bir tuhafiyeye mağazası vardı (...) Büyücek bir otomobil, mağazanın önünde durdu; içinden süslü ve şişmanca bir kadınla, sekiz dokuz yaşlarında, beyaz bereli ve tozluklu, yumuşak lacivert paltolu bir çocuk indi” (Ali, 2016, s. 59). Sabahattin Ali burada sınıfsal farklılığı hem oyuncaklarda hem de insan tasvirlerinde hissettirmektedir. Çünkü burada sınıfsal farklılığı yansıtan bir manzara ortaya serilmektedir. Aynı sahnede iki sınıftan insanların görünüşleri, buldukları yerler ve talep gören modern oyuncaklarla talep görmeyen tahta oyuncaklar yer almaktadır. Zengin ailenin çocuğu fakir aileden çocuğun sınıf arkadaşıdır. Çocuk, çıkışta arkadaşını görünce onun yanına gelir ve öyküde geçtiği şekliyle ağzını şişirerek sorar:

“Derslere ne zaman çalışıyorsun?”

“Mektepten çıkınca... İki saat filan çalışıyorum, dersleri yapıyorum. Ondan sonra buraya geliyoruz. Hem gece zaten çalışmam ki. Gaz masrafı çok oluyor.” (s. 60)

Çocuğun annesi mağazadan çıkıp onları sohbet ederken görünce “Bu ne hal, diye bağırdı. Kimlerle konuşuyorsun? (...) Pis, baksana, senin konuşabileceğin insan mı bu? (...) Ben yarın mektebinize de telefon edeceğim. Seni kendi seviyende olmayanlarla temas ettirmeyi gösteririm.” (Ali, 2016, s. 61) der ve tahkir edici bakışlar atarak yürür gider. Bu bölümde üst sınıftan ötekileştiren bir bakışa sahip bir insanın, kendi seviyesinde, sınıfında görmediği bir insanı nasıl aşağılayıp ötekileştirdiği dikkatlerden kaçmamaktadır. Özellikle “senin konuşabileceğin insan mı bu?” ifadesi bunu açık bir şekilde örneklemektedir. Sonuçta ötekileştiren birey, ötekileştirdiği bireyi kendisi gibi bir birey olarak algılamaz.

Kağnı Ses Esirler’in diğer bir öyküsü “Fikir Arkadaşı”nda da ötekileştiren bir bakış ön plana çıkmaktadır. Bu öyküde, entelektüel geçinen biri, karşında oturan avukata “Değil mi kardeşim şu memlekette beş on entelektüeliz (...) Biz adi halk gibi düşünebilir miyiz hiç?” (Ali, 2016, s. 62) diyerek halkı aşağı ve öteki bir sınıf olarak değerlendirmektedir.

Kağnı Ses Esirler’in bir başka öyküsü “Köpek”te ise köylü sınıfına tamamen yabancılaşmış bir üst sınıf kızı konu edinilmektedir. Öykünün kişileri; köylü çoban, önce kolejde ve sonra da Amerika’da tahsil yapmış olan bir mühendis, bu mühendisin

nişanlısı ve kızın annesidir. Kızın, çobanla konuşma isteğini merak eden nişanlısına: “Merak ettim ayol, ben hiç köylü görmedim ki!” (Ali, 2016, s. 128) dediği bölüm dikkati çekmektedir. Sabahattin Ali bu öyküde kendilerini üst sınıftan gören bireylerin, aşağı sınıftan gördükleri bireylere nasıl yabancılaştıklarını ve onları nasıl ötekileştirdiklerini dikkate değer bir şekilde göz önüne sermektedir. Ayrıca yazar kendilerini üst sınıftan gören bu bireylerin bunun farkında olmadıklarını, onların kardeşlik dediklerinin de gerçek bir karşılığının olmadığını da şu diyalogla ortaya koymaktadır: “Bak biz seninle nasıl alakadar oluyoruz. Sen bizim köylü kardeşimizsin. Biz de sendemiz” (s. 129). Bu cümleler de mühendisin ağzından dökülmektedir. Sabahattin Ali bu durumu ince bir ironi ile ortaya koymaktadır. Zaten öykünün ilerleyen bölümünde bu “kardeş” sözünün içinin boş olduğu ortaya çıkmaktadır. Çünkü anne hanımefendi “Nereye bakacak, gözlerini yiyecek gibi bana dikmiş duruyor. Vahşi midir, nedir? (s. 130) derken az önce kardeş denilene “vahşi” etiketini yakıştırmaktadır. Mühendis de “Beni dinle çoban kardeş (...) Siz daha çok gerisiniz. Bak! Biz, yerimizden, yurdumuzdan kalkıp sizinle konuşmak, derdinizi dinlemek için buralara geliyoruz (...) Ben senin kardeşimim. Ha, öyle değil mi” (s. 130) derken bile onları “gerisiniz” diyerek ötekileştirir. Sonra da istediği cevabı almadığı için “Adam olmaz bu sersemle!” (s. 131) diye mırıldanır ve orayı sinirli bir şekilde terk eder.

Kağnı Ses Esirler’in “Mehtaplı Bir Gece” adlı öyküsünde diğer sınıflarca ötekileştirilmiş iki insanın birbirlerini daha iyi anlayabildikleri dile getirilmektedir. Öyküde hastalıktan dolayı işten atılmış, toplumun dışına itilmiş bir yoksul ile bir hayat kadınının yaşamı konu edinilmektedir. Erkek, kendi yalnızlığına ve toplum dışına itilmişliğine uygun düşecek bir ruh hali içinde ölecek tenha, rahat bir yer aramaktadır. Onun bu ağır hastalık ile mücadele eden hali, kimsenin dikkatini çekmediği halde bu hayat kadınının dikkatini çeker. Sadece bu kadın ona sahip çıkar, onu evine götürür, ona bakar ve onun için gözyaşı bile döker. Kadın harabeyi andıran evi de onun dışlanmışlığını yansıtır. “Üstü açık olan ve etrafındaki pencerelerden deniz görünen bu duvar harabelerinin bi köşesine, bir metre kadar yükseklikte, bir çuval gerilmişti.” (Ali, 2016, s. 145). Erkek, son nefesinden önce bir ara uyanır ve bu kadının kendi üstünde ağladığını görür. Sabahattin Ali bu sahneyi şöyle aktarır: “Kadının esmer, yağlı ve çiçekbozuğu yüzü ona öpülecek kadar güzel geldi. Bu yüzde şimdiye kadar rastlamadığı bir alakanın izleri, bir kardeş, bir ana, bir sevgili alakasının ifadesi vardı.” (s. 147). Bu

sahne ötekinin diğeri bir ötekiyi anladığı, onunla aynı hisleri paylaştığı bir sahne olarak göze çarpmaktadır.

Kağnı Ses Esirler'in "Köstence Güzellik Kraliçesi" adlı öyküsünün ilk bölümleri Romanya'da geçmektedir. Öyküde, sınıflar arasında yaşanmış bir ötekileştir(il)me ele alınmaktadır. Öykünün ana kişilerinden Marina adlı kız daha sonra Berlin'e gidip orada çalıştığı için, olayın devamı Berlin'de geçmektedir. Marina, Romanya'da iken üst tabakadan bir genci sevmiştir. Genç de kızını sevdiği halde toplumdan kaynaklanan korku ve çekinceleri yüzünden kızdan vazgeçer ve onu yarı yolda bırakır. Çünkü genç için "bir mağazada satıcı olan ve sonra güzellik kraliçeliği gibi burjuva muhitlerinin aforozuna kâfi bir sıfatı üzerinde taşıyan bir kızın lafını evde ağzına almak bile tehlikeli olurdu" (Ali, 2016, s. 155). Burada kendilerini üst sınıfta gören bireylerin, alt sınıftan gördükleri bireyleri nasıl ötekileştirdikleri görülmektedir. Çünkü bu durumda aşağı sınıftan bir "öteki"nin adının bile ağza alınması sakıncalı görülmektedir.

Köleler de tarih boyunca hep onları, kendileri ile aynı sınıfa koymayıp ötekileştirenler tarafından aşağı sınıfa hapsedilmiş, aşağılanmış bireylerdir. Tarih boyunca onlar hemen bütün kirlili ve zor işlerde kullanılmış, onların bedenleri sömürülmüştür. Köle ticaretinin gerçekleştiği tarihler boyunca da ölen kölelerin sayısı çok büyük rakamlara karşılık gelmektedir. Sabahattin Ali de Kağnı Ses Esirler'de geçen "Esirler" adlı oyunda Çinlilere esir düşmüş, köle olarak görülen Türklerin öyküsünü ele almıştır (Ali, 2016, s. 161-222). Oyunun kahramanlarından bir Türk'ün ağzından kölelere reva görülen durum şu şekilde dile getirilerek eleştirilmektedir: "Dünyada kuvvetlinin ve zayıfın, akıllının ve budalının, faziletli olanın ve sefilin aynı derecede malik oldukları bir hak vardır: Yaşamak hakkı!.. Hiçbir meziyet, hiçbir kuvvet bu hakkı birisinden alıp diğerine vermek salahiyetinde değildir. Çinliler bize yaşamak hakkını bile vermiyorlar" (s.166). Çünkü onlar köledirler ve şartlar gerektirmese onlara yaşama hakkı bile fazladır.

2. 4. İdeolojik Yönden Ötekileştir(il)me

İdeoloji (ülkübilim) "tasavvurlar, fikirler sistemi. Siyasi, ahlaki, felsefi ve dinî sahalarda bilimlerininkine benzer kat'î bilgiler getirme iddiasında olan" (Bolay, 2013, s.373) teorilerdir. Bilindiği gibi dünya sadece iyi, güzel ve anlamlı gibi kavramların karşılığı olan olumlu şeyleri barındırmamaktadır. İnsan, tarihten günümüze büyük veya

küçük nice sorunların da var olduğu bir dünya ile karşı karşıyadır. Bu sorunların çözümü, daha ideal bir yaşam veya dünya için, değişik alanlardan kimi düşünürlerce çeşitli sistemler geliştirilmiş ve önerilmiştir. İşte ideoloji; düşünsel, ahlakî, dinî, siyasal veya bilimsel bir öğretisi ve iddiası olan; bu öğretisi ve iddia için çeşitli yöntem ve amaçlara sahip düşünce sistemleri olarak kabul edilmektedir. Bu durumda her ideolojinin eski veya yeni olsun bir amacı, hedefi veya iddiası vardır. Ayrıca bir ideoloji diğer bir diğer ideolojiyi çürütmek, onun etkinliğini kırmak için de ortaya çıkabilmektedir. Hem bu iddia ve hedef farklılıkları, hem de kimi ideolojilerin bir diğerini çürütmek amacıyla ortaya çıkabilmesi kimi zaman ideolojiler ve bu ideolojilerin taraftarları arasında ayrılıklara, çatışmalara sebep olabilmektedir. Bu yüzden bir ideolojiyi katı bir doğru olarak algılayabilen taraftarlar, bu ideolojiyi ortadan kaldırma, yenilik ve değişim üretme iddiasında olan yeni bir ideolojiye karşı kimi savunma mekanizmaları, sert söylemler veya nefret duygusu geliştirebilmektedir. İşte ideolojik ötekileştirmenin başladığı nokta da burası olmaktadır. Çünkü İnsanlar adandıkları farklı ideolojilerden dolayı da birbirlerine karşı farklı tutumlar, karşıt tutumlar ve hatta nefret duygusu geliştirebilme durumunda olabilmektedirler. Bu nokta farklı ideolojiye tahammül sınırlarının ortadan kalkabildiği, ötekileştirmenin ve nefretin başlayabildiği noktadır. Örneğin “Kruşçev kampların açılmasını talep ettikten sonra 1958 tarihli söylevini verdi, gerçekten de muhalif düşünceyi ya da farklı düşüneni deli olarak kabul ediyordu” (Foucault, 2015, s. 118). Bu noktada Kruşçev için tek doğru düşünce veya ideolojisi Marksizm olmaktadır. Kruşçev’in, farklı düşünceleri delilik olarak algılaması sadece bu ideolojiye has bir durum değildir. Diğer ideolojilerin savunucuları da aynı tavra sahip olabilmektedir. Örneğin bir kapitalist için de Marksist bireylerin konumu çoğu zaman “öteki” olanların konumudur. Böylesi tavırlar farklı ideolojilere bağlı, birbirlerini ötekileştiren insanlar arasında sık sık görülebilen tavırlardır.

Sabahattin Ali de eserlerinde insanların, ideolojileri nedeniyle ötekileştirilmelerini kimi eserlerinde ele almıştır. Sonuçta yazar, sürekli “Marksizm” ideolojisi ile birlikte anılmış bu yüzden ciddi anlamda ötekileştirilmeye maruz bırakılmış bir yazardır. Sabahattin Ali’nin kimi düşünceleri bu ideoloji ile örtüşebilir ama “yazarın çok yakın arkadaşları, onun doğru dürüst Marksizmi tanımadığını, komünist olmadığını defalarca söylerler” (Korkmaz, 2016, s. 51). Bu, şunu göstermektedir ki bazen bir parti, ideoloji ya da gruba adanmış insanlar nezdinde o

parti, ideoloji veya gruba aykırı düşebilecek düşünceleri dile getirmek onlar tarafından “öteki”ye ait etiketlerle yaftalanmaya sebep olabilmektedir. Sabahattin Ali’nin yaşadığı dönemde de çoğu insan nezdinde “Marksizm” istenmeyen düşman bir ideoloji olarak görülmektedir. O günün koşullarında Marksist ideoloji ile örtüşen bir konuyu dillendirmek veya bu ideoloji karşıtlarının hoşuna gitmeyecek bir görüşü seslendirmek hemen bu etiket ile anılmaya sebep olabilmektedir. Sabahattin Ali’nin ötekileştirilmesi de daha çok bu durumdan kaynaklanmaktadır. Bunun bir örneği yazarın “Mahkemelerde” adlı eserinde görülmektedir. Sabahattin Ali 1931’de aleyhine açılan dava ile ilgili savunmasında “Beni asıl müteessir eden memleketin en büyük mütefekkirlerini bünyesinde toplayan vekaletimizin beni ‘fikir sahibi’ olduğum için kabahatli görmesidir.” (Ali, 2017, s. 9) demektedir. Buna göre Sabahattin Ali, sadece fikir sahibi olduğu için, susmadığı için suçlandığına inanmaktadır. Sonuçta mensubu olsa da olmasa da o, bir ideolojinin taraftarı olmakla suçlandığı için ideolojik yönden ötekileştirilmeye uğramaktadır. O, bu ideoloji ile bağlantılı olarak cezalandırıldığında hapisanede de aynı muameleye maruz kaldığına inanmaktadır. Çünkü “reiscumhur davası”nın sonucunda ceza aldığı zaman hapisanede “bütün diğer mahkumlardan daha tehlikeli addedilerek tecrit” (Ali, 2017, s. 47) edilmekte olduğunu dile getirmektedir. Çünkü o, mensubu görüldüğü ideoloji gereği bir “öteki” konumunda görülmektedir.

Sabahattin Ali 14 Aralık 1945 tarihinde Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel’e yazdığı mektubunda “hak hiçbir zaman söz ve fikir tarafını bırakıp tekme ve balyoz tarafını tutmuş olamazdı” (Ali, 2016, s. 428) demektedir. Bu, hak tarafında olduğu için ötekileştirildiğine inanan bir insanın duygu ve düşüncelerini yansıtmaktadır. Çünkü aynı mektupta “Ellerindeki en etkili silah komünizmdi. Her ileri hamleyi, her ileri fikri bu damga ile gözden düşürmeye çalışıyorlardı.” (Ali, 2016, s. 429) demesi de onun bu inancını pekiştirmektedir. Aslında bu, tarih boyunca ötekileştirmelerde takınılabilmiş bir tutumdur. Çünkü kimi durumlarda yanlış yapan güç sahipleri bu gücü, haklı eleştirilerde bulunanları ötekileştirme ve bu yolla gözden düşürme amacıyla kullanabilmektedirler. Böyle durumlarda en etkili yöntem de sevimsiz bir kavram veya etiketi diğerleri ve ötekiler için kullanmaktır. Sabahattin Ali’nin, bu mektubunda dile getirdiği durum da böyle bir durumdur. Çünkü o dönem için kimi haklı eleştirileri gözden düşürmenin ve eleştiri sahiplerini ötekileştirmenin en etkili silahı, bunları “komünist” olmakla etiketlemektir.

Sabahattin Ali, eleştirel fikirlerinden dolayı ötekileştirilince, etiketlenince Kuyucaklı Yusuf romanı 14 Haziran 1937’de toplatılır, “aile hayatı ve askerlik aleyhinde olduğu gerekçesi” (Ali, 2017, s. 65) ile mahkemeye verilir. Bu, ötekileştirilen bir yazarın eserinin de ötekileştirilmesi durumudur. Oysaki bilirkişi tayin edilen Reşat Nuri Güntekin “Kuyucaklı Yusuf yüzümüzü ağartacak bir sanat eseridir” (Ali, 2017, s. 67) diyerek bu kararın doğru bir karar olmadığı tespitinde bulunur. Diğer iki bilirkişi de Reşat Nuri ile aynı doğrultuda bir karara varırlar.

Sabahattin Ali, inandığı görüşler yüzünden bu ötekileştirici tutum ve suçlamalara maruz kaldığından olsa gerek ki yazılarında bu konuyu daha sık dillendirir. 3 Mart 1944 tarihli Tan gazetesinde A. Metin adı ile “Hürriyet Meselesi” yazısında “Hoşlarına gitmeyen her hareketi, her fikri, hatta her temayülü zincire vurmaya tavsiye ediyor, bunu haklı gösterebilmek için de, en basit hürriyet tezahürlerine ‘anarşi’ damgası vurmaktan çekinmiyorlar.” (Ali, 2017, s. 133) diyerek “anarşi” vb. kavramlarla eşleştirilerek anılmayı ve bunlarla damgalanmayı sertçe eleştirmektedir. Sonuçta damgalanmak, ötekileştirenler tarafından sevimsiz görülen bir etiket ile ötekileştirilmek anlamına gelmektedir.

İnsanların sadece ideolojileri, fikirleri nedeniyle ötekileştirilmeleri Sabahattin Ali’nin diğer eserlerine de yansımıştır. Bunun bir örneği, onun “Çakıcı’nın İlk Kurşunu” adlı eserindeki bir yazısında görülmektedir. Daha önce “Yirminci Asır”da 16 Ocak 1948’de yayımlanmış olan “Milliyetçi Gençlik” adlı bu yazıda “Birçok şeylere düşmansınız! Birçok şeylerin aleyhindediniz. İki de bir toplanıp kahrolsun kızıklar, yere batsın solcu profesörler, yok olsun millete sahici hürriyet isteyen gazeteler diye feryadı basıyorsunuz.” (Ali, 2017, s. 135) diyerek ötekileştiren bir kesime dikkati çekmektedir. Sabahattin Ali’ye göre bu kesim; kendi ideolojilerinden olmayan, benimsemedikleri görüşleri dile getiren herkesi ötekileştiren, onlardan nefret eden bir kesimdir. Ona göre halk için sahici hürriyet isteyen herkes bu kesim tarafından kızıl, sol vb. etiketler ile yaftalanıp ötekileştirilmektedir.

Çakıcı’nın İlk Kurşunu adlı kitabında, Sabahattin Ali’nin başka bir yazısı da bu konuda dikkat çekicidir. Daha önce “Zincirli Hürriyet”te yayımlanmış olan 5 Şubat 1948 tarihli “Asıl Büyük Tehlike Bugünkü Ehliyetsiz İktidarın Devamıdır” başlıklı bu yazıda iktidar sahiplerinin halkı kandırmada başvurdukları çareyi dile getirmektedir. Sabahattin Ali’ye göre “bu çare ise komünist tehlikesi masalıdır. Gerçi yurdumuzda ne

bir tehlike teşkil edecek kadar komünist, ne de onları destekleyebilecek şuurlu ve teşkilatlı bir işçi kütlesi vardır” (Ali, 2017, s. 140). Yazara göre ülkede gerçek anlamda komünistler ve onları sıkıca destekleyen bir işçi sınıfı olmadığı halde ülkede hoşagitmeyen her eleştiriye bu etiket iliştilmektedir. Yazının devamında “Hakikati söylemekten başka kusuru olmayan gazeteler kızıl diye tahrip edilir, susturulur.” (s. 140) diyerek de bu etiketin takılma amacını dile getirmektedir. Sabahattin Ali, bundan umulan tek amacın muhalif eleştirileri, hakikatleri dile getirenleri bu etiket ile ötekileştirip susturmak olduğu inancındadır.

Sabahattin Ali “komünizm” ideolojisi ile anıldığı için onu ötekileştirenler tarafından “vatan haini” etiketiyle de ötekileştirilmiştir. Bu yüzden Nihal Atsız ile olan davasının savunmasında okuyucularının bir “vatan hainini beğenmiş sevmiş” (Ali, 2017, s. 79) olamayacaklarını dile dökmektedir. Bunu, savunmasında dile getirmesi onun, üzerine iliştilen ideoloji nedeniyle vatan hainliği ile suçlandığını göstermektedir. O, insanların sahip oldukları fikirler nedeniyle ötekileştirilmelerine karşı çıkmaktadır. Bu, onun 10 Şubat 1947 tarihinde Markopaşa’da “Ne İstiyoruz” başlıklı yazısında göze çarpmaktadır. Sabahattin Ali bu yazısında: “Biz istiyoruz ki, bu topraklar üzerindeki insanlar, kafalarında taşıdıkları fikirlerden dolayı değil, bu yurdun ve bu halkın yararına yahut zararına yaptıkları işlerden hesap versinler.” (Ali, 2017, s. 151) diyerek insanları, fikirleri nedeniyle hesaba çekenleri, ötekileştirenleri eleştirmektedir.

Sabahattin Ali, eleştirel fikirleri nedeniyle komünist olarak ötekileştirildiğinden olsa gerek ki o, “Kağnı Ses Esirler” adlı eserinin “Düşman” adlı öyküsünde de böyle bir tutumu yansıtan bir olayı konu edinmektedir. Bu öyküde bir zamanlar sınıf arkadaşı iki kişiden biri “Marksist” fikirlerinden dolayı polis takibindedir. Polis takibi nedeniyle gelir, o eski arkadaşının evine sığınır. Aralarında yıllar önceye dayalı ideolojik düşünce farklılığı ise devam etmektedir. Bu yüzden evdeki sohbette aralarında şöyle bir diyalog geçmektedir:

“Ne yaptın da seni polis arıyor? Bir zamanlar tehlikeli fikirlere saplandığını ve işinden çıkarıldığını duymuştum!”

“Tahmin edebileceğin şeyler!”

“Dünyayı değiştireceğini mi sanıyorsun?”

“Siz dünyanın değişmez olduğuna inanmaya mecbursunuz!” (Ali, 2016, s. 69)

İlerleyen saatlerde de tartışmaları aynı doğrultuda devam eder. Ev sahibi hem varlıklı hem de makam sahibi biri konumundadır. Polis tarafından aranan arkadaşı bu yüzden ona “Kafama düşünmeyi, gözlerime görmeyi yasak edebilsem, senin çıktığını zannettiğin yere varmanın bana güç gelmeyeceğini bilirsin...” (s. 71) der ve bir süre sonra uyumaya çıkar. Bu ideolojik tartışma ve içinde büyüyen kızgınlık nedeniyle ev sahibi konumunda olanın gözüne uyku girmez. Bu arada masanın üstündeki gazetede de arkadaşının adının geçtiği bir haberi fark eder. Haberde “bu adamın iyi tahsil görmüş olmasına ve bir zamanlar memlekete faydalı olacağı ümitlerini vermesine rağmen bugün sosyal nizam için bir tehlike haline geldiği ve cemiyetin sarih bir düşmanı olduğu” (s. 73) anlatılmaktadır. Ev sahibi bu haberin ürkütücü atmosferine girince de “bir gün o ve onun gibiler hakim olursa” (s. 74) düşüncesine kapılır. Bu ruh haline kapıldığı için de evdeki misafir arkadaş, nefret ettiği bir ötekiye, bir “düşman”a dönüşür. Biraz düşündükten sonra da arkadaşını ihbar eder ve tutuklatır.

Kağrı Ses Esirler’de geçen “Bir Skandal” adlı öyküde olay Orta Anadolu’nun bir şehrinde geçmektedir. Sabahattin Ali de öğretmenliği esnasında bir muhalif ve öteki olarak algılandığı için bu öyküde ele aldığı öğretmen kendisini çağrıştırmaktadır. Bu yüzden bu öykü biyografik bir öykü niteliğindedir. Öyküde geçen öğretmen Nurullah Bey de kendisini sevmeyenlerce “öteki” olarak görülen bir insandır. O, diğerlerin onaylamadığı eleştirel fikirlerinden dolayı kendisini sevmeyenlerce “muhalif” etiketiyle anılmaktadır. Örneğin, okul müdürü onun hakkındaki görüşlerini başka ağızları aracılığıyla aktarırken, başkalarının onun için “dehşetli bir muhalif, hükümete filan atıp tutuyor” (Ali, 2016, s. 86) dediklerini öğretmene anlatır.

Sabahattin Ali’nin farklı fikirleri ve ideolojileri nedeniyle ötekileştirilmiş insanları ele aldığı bir öyküsü de “Sırça Köşk”te geçen “Kurtla Kuzu” öyküsüdür. Öykünün adında, birinin diğeri için öteki olduğu “kurt” ve “kuzu” sembollerinin tercih edilmiş olması da dikkate değerdir. Çünkü kurt ve kuzunun geçtiği öykü ve masalarda çoğunlukla kuzu; kurt için aşağı, av ve öteki konumundadır. O, suyun akış yönüne göre aşağıda da olsa kurdun suyunu bulandırır. Zaten toplumlarda özellikle toplu ötekileştirmelerde çoğu zaman suçlu ve suçsuz ayırt edilmez. Ötekileştirilenin o topluluğa bir yönüyle ait olması bu duruma yeterli bir gerekçedir. Yazarın “Kurtla Kuzu” öyküsü de bu duruma örnek bir olayı içermektedir. Öykünün kişilerinden Rıfat, suçsuz olduğu halde ifadesinde onu tanıdığını dillendiren Sevim yüzünden günlerce psikolojik ve fiziksel işkenceye maruz kalır. Bu öykü de biyografik kimi özellikler

taşımaktadır. Çünkü Rıfat, yazdığı yazılardaki eleştirel bakış nedeniyle suçlu kabul edilmektedir. Bu yönüyle Rıfat, Sabahattin Ali'yi andırmaktadır. Bu sorgulamaların birinin başlangıç kısmında amir yumuşak bir dille “Bu vatan hainlerinin arasına herhalde merak saikasıyla sokulmuş olacaksınız. Mutlaka ki bize bazı faydalı bilgiler verebilirsiniz” (Ali, 2017, s. 116) der. Burada Rıfat'ın “vatan haini” sıfatıyla ötekileştirilenler safında varsayıldığı dikkati çekmektedir. Sorgunun devamında amir ona sigara bile tutar ama Rıfat herhangi bir bilgi vermediğinde yüzüne sert bir tokat yer ve ardından tekmelerin tokatların havada uçuştığı bir muameleye maruz kalır. Amir, Rıfat'a fiziksel şiddet uygularken “Hayvan... Sahiden karşımda sigara içebileceğini mi sandın?.. Siz insan muamelesine layık mısınız ulan... Senin gibi köpeğin sigarasını da ben yakacaktım öyle mi?.. Vatan, millet haini... Sizleri bit ezer gibi ezmeli... Eşşek seni” (s. 119) diye bağırıp çağırmaktadır. Bu sözlerde kullanılan hakaretlerin tamamı ötekileştirici ve aşağılayıcı hakaretlerdir. Burada “köpek, vatan haini, eşek” sözcükleri ve ayrıca “bit gibi ezmek” ifadesi göze çarpmaktadır. Çünkü bu esnada Rıfat, suçsuz olmasına rağmen ona atılan bir iftira nedeniyle amirin gözünde bir aşağılık varlık, nefret edilesi bir düşman/öteki konumundadır. Rıfat, onun tarafından bir çırpıda ezmek istediği bir “bit”le eşdeğer aşağılık bir varlık olarak algılanmaktadır. Böyle durumlarda uygulanan fiziksel şiddet veya işkence bir insana değil, bir öteki ve aşağılık varlığa uygulandığı için sorgulanmaz; hatta bu şiddet haklı bir zemine çekilmiş olur.

2. 5. Fiziksel veya Zihinsel Engellilik Yüzünden Ötekileştir(il)me

“Engelli” denince bir hastalık veya yaralanma, zihinsel ya da fiziksel bir rahatsızlık nedeniyle kimi hareketleri, duyuları veya işlevleri kısıtlanmış birey akla gelmektedir. Bireydeki bu engellilik durumu doğuştan olabileceği gibi sonradan karşılaşılan kimi hastalıklar veya kazalar sonucu da oluşabilmektedir. Sonuçta bu çoğu bireyin elinde olmayan nedenlerden kaynaklanmaktadır. Buna rağmen tarih boyunca engelli insanlar; özellikle onları aşağı, eksik görüp ötekileştirenler tarafından değişik ve rahatsız edici tutumlara maruz kalmışlardır. Bu tutumlar engelliler üzerinde kimi zaman psikolojik, kimi zaman ise fiziksel şiddete kadar uzanmaktadır. Örneğin engelliler, onları ötekileştirenlerce “engelli insan, tarih boyunca acıma, merhamet etme duyguları eşliğinde algılanmıştır (...) Bu acıma, merhamet etme duygusu ve engellinin aciz insan olduğu algısı” (Akbulut, 2012, s. 151) onların normal birer insan olarak görülmemesine sebep olmaktadır. Sonuçta merhamet ve acıma duygusu da bünyesinde ötekileştirici bir

tutumu barındırabilmektedir. Bu, kimi zaman halk dilinde duyduğumuz “ne istiyorsun elin garibinden” tutumuna karşılık gelmektedir. Örneğin, eziyet edilen bir insanı eziyet edenin elinden kurtarmak için bunu söyleyen kişiler, belki farkında olmasalar da ezileni bir “öteki” veya aşağı pozisyonuna düşürmektedirler. Burada “o senden güçsüz, senden aciz, ona merhamet et” anlayışı dışı vurulmaktadır. Engellilere karşı duyulan acıma ve merhamet duygusu da buna benzer doğrultuda, engelliye muhtaçlık ve acizlik yönünden ötekileştirici bir tutumdur.

Elbette engellilere karşı çok farklı ötekileştirici ve dışlayıcı tutumlar da görülmektedir. Eğer onlar zayıf ise “zayıflar, yenilmişler yıkılıp gitmelidir. Bizim insan sevgimizin ilk kuralı. Bunun için onlara yardım da edilmelidir” (Nietzsche, 2015, s. 11). Bu yüzden engelliliğin; tarih boyunca bireylerin ötekileştirilip toplumun dışına itilmesinde önemli bir etken olduğuna dair örnekler oldukça fazladır. Örneğin kimi toplumlar “cüceleri ve sakatları günah keçisi olarak kullanırlardı” (Campbell, 2013, s.38). Cücelerin, günah keçiliği dışında bir eğlence malzemesi olarak kullanımına tarihte daha çok rastlanmıştır. Çünkü onlardaki bu bedensel eksiklik başlı başına bir eğlence kaynağı olarak görülmüştür. Onların “cüce” olarak anılıp kendi özel adlarından mahrum bırakılmaları bütünüyle ötekileştirici bir tutumdur. Çünkü doğan bebekler, bir adla birlikte diğer insanlar gibi bir birey olarak varlık kazanır. Bir bireyi bir addan yoksun bırakmak onu ötekileştirmek, aşağı konumlara itmek, yok saymaktır. Mehmet Doğan “Öteki” adlı eserinde eski Çin’den bir öyküyü bu duruma örnek gösterir:

“Çin hükümdarı bir cariyeye aşık olur fakat istediği karşılığı alamaz ve der ki

- Sana ülkenin yarısını vereyim!

Cariye “Hayır, istemem!” der.

Hükümdar üsteler:

- Peki, ne istiyorsan onu vereyim!

Cariyenin gözleri parlar:

- Bana bir isim ver; ne dersen, hangi ismi söylersen, hangi isimle çağırırsan o

olsun!” (Doğan, 2017, s. 46)

Çünkü bir “cariye”yi sıradan, aşağı, öteki olmaktan çıkarıp onu hükümdar gibi insan konumuna getirecek olan, bir ad sahibi olmasıdır. Sonuçta insanı genel bir “tür” olmaktan çıkarıp onu “özel” bir konuma yükselten, onun sahip olduğu addır.

Engellilik yüzünden ötekileştirilmenin bir başka örneğini de İlhan Akın aktarmaktadır. Akın; Japon mitolojisinde tanrıça İzanami ve tanrı İzanagi'den özürlü doğan Hiruko'nun, özürlü olduğu için bir tekneye konup sulara terk edildiğini anlatır (Akın, 2012). Özürlü olanın ötekileştirilmesi, kimi zaman sadece terk edilme veya toplum dışına atılmayla da sınırlı kalmamış; bu, kabul edilmesi çok daha zor bazı boyutlara da varmıştır. Bunun bir örneği olarak bilimsel ırkçılık gösterilebilir. Bilimsel bir boyut kazandırılan bu ırkçılık kimi zaman korkunç sonuçlar doğurmuştur. “Cermen ırkının saflığı ve üstünlüğü iddiasından” (Örs, 2012, s.505) hareket eden Hitler seçkin ve saf bir Alman ırkı oluşturmak için özürlülerin de toplumdan ayıklanmasını istemiştir. Öyle ya da böyle kimi engelli bireylerin toplumdan dışlanmaları, ötekileştirilmeleri az ya da çok hep var olagelmıştır.

Engellilik nedeniyle ötekileştirilme, edebi eserlerde de çokça işlenmiştir. Örneğin Peyami Safa'nın Dokuzuncu Hariciye Koğuşundaki Hasta Çocuk'un Nüzhet tarafından reddedilmesinin ve onun yerine Dr. Ragıp'ın tercih edilmesinin önemli bir nedeni de Hasta Çocuk'un dizindeki hastalıktır (Safa, 2017). Notr Dame'nin Kamburu'nun başkışisi Quasimodo özürdür ve ismi de eksik, tamamlanmamış anlamına gelmektedir. (Hugo, 2016). Yine Tarık Buğra'nın “Küçük Ağa” romanındaki Çolak Salih uzun süre, çolaklığı nedeniyle kendisini aşağı ve yararsız görmüş, bu yüzden de mücadeleyi terk etmiştir. Zaten onun “çolak” lakabıyla anılması da dikkate değerdir. Çünkü çolak, topal, kör, kel, sağır vb. ötekileştirici kavramlar fiziksel engelliler için kullanılan ötekileştirici kavramlardır. Bunlar, özellikle bedendeki bu eksikliklere özel bir vurguyu barındırmaktadır.

Sabahattin Ali'den, bedensel engellilik nedeniyle ötekileştirilmeye verilebilecek en dikkat çekici örnek onun “Değirmen” (Ali, 2008) adlı eserinde geçen “Değirmen” öyküsüdür. Bu öykünün iki ana kişisi Atmaca ve “değirmencinin kızı”dır. Değirmencinin kızı kendi varlığına yönelik bir memnuniyetsizlik içindedir. Bir kolunun eksikliği nedeniyle ötekileştirildiği için kendisini çevreden soyutlamıştır. Burada dikkat çeken bir nokta kızın adının bile söylenmeyişi ve babasının üzerinden tanımlanmasıdır. O, kendisinden ziyade sadece değirmencinin kızıdır. Sıradan, arka planda, önemsenmeyen, bir adı bile olmayan bir kızıdır. Çünkü o, bir insanda alışılmış olan bedensel tamlık açısından eksik, engelli bir kızıdır. Sonuçta kimi insanlar, engellileri bu eksiklikler nedeniyle ötekileştirebilmektedirler. Değirmencinin kızı da bu yönüyle bir

nesne gibi öteye itilmiş bir bireydir. O, adeta “sadece nesnelere arasında bir nesne” (Fanon, 2016, s. 137) imiş gibi bir muameleye maruz bırakılmıştır.

Bütün bunlardan dolayı değirmencinin kızı, anlatıcı kişi ve Atmaca dışında kimsenin dikkatini çekmemiştir. O, belki ilk defa iki kişi tarafından önemsenmiş ve ötekileştirilmemiştir. Zaten bu, anlatıcının tavrına da yansımaktadır. Anlatıcı kişi onu tasvir ederken “Değirmencinin kızı tam bir köy güzeliydi. Yuvarlak bir yüzü, kalın dudakları, kalçalarına kadar uzanan ince örgülü saçları vardı.” (Ali, 2008, s.17) ifadelerini kullanır. Burada kızın eksik kolu onun dikkatini bile çekmemektedir. Oysaki bir insana karşı önyargılı olan, onu bir öteki olarak algılayan insanlar daha çok o insandaki kusurlara odaklanmaktadır. Kız, Atmaca için de böyledir ve kızdaki engellilik Atmaca için hiçbir önem taşımamaktadır. Çünkü Atmaca, onu bir öteki olarak değil, kendisinin bir parçası olarak algılamaktadır. Değirmencinin kızı, yıllardır ötekileştirilmiş olması nedeniyle Atmaca tarafından bu derece önemsenmeyi ciddi bir şüphayle karşılamıştır. O, adeta önemsenmekten ziyade önemsenmemeyi, ötekileştirilmeyi içselleştirilmiş; kendisinde var olan eksikliği her yönüyle kabullenmiş; toplumdaki uzaklaşmış, yalnızlaşmış, içine kapanmıştır. Çünkü “dile getirilen haklı ya da haksız en küçük gözlem; onu sertleşmeye, içe kapanmaya” (Maalouf, 2015, s. 39) itmiştir. İçe kapanmada çevrenin de engelli birey üzerinde önemli bir etkisi vardır. Sonuçta bir bireydeki bedensel veya başka bir eksikliği “başkaları sözleriyle, bakışlarıyla ona” (Maalouf, 2015, s. 26) hissettirebilirler. Bunlar, bireyin iç dünyasında ciddi oranda yaralar açan sözler ve bakışlardır.

Ötekileştirilen bireylerin, kalabalıkların içinde olmaları, onların yalnızlıklarını gidermeye yeterli değildir. Zaten “insanoğlunun kökten yalnızlığı, gerçekte kendisinden başka şey bulunmamasından değildir” (Gasset, 2014, s.60). En ağır yalnızlık da kalabalıklar içindeki bu yalnızlıktır. Çünkü ortak bir duygunun hissedilmediği, ruhsal bir bağlılığın olmadığı durumlarda kalabalık; ötekileştirilen birey için bir bedenler topluluğuna dönüşür. Değirmencinin kızı da böyle bir yalnızlığın merkezindedir. Çünkü kızın çevresi kendisini ötekileştiren, kendisindeki duyguların farkında olmayan veya bunları önemsemeyen, kendisiyle ruhsal bir bağ kurmayan bir beden kalabalığı tarafından örülmüştür. Böyle bir durumda da yalnızlık, bedensel çokluk ile giderilebilecek bir yalnızlık değildir. Değirmencinin kızı haliyle ötekileştirildiği için bu yalnızlık duygusu içerisinde kendisi ile varlığı arasına bir mesafe koymuştur. Bu da onun kendisini, ötekileştiren bu çevreden daha çok yalıtmasına sebep olmuştur. Çünkü

kendi içine çekilen bireyler kendilerini dış çevreden bu şekilde yalıtılabilmektedirler. Kızın; kendisini çevreden bu derece yalıtmasının sebebi, ötekileştiren tavra sahip nice insanları bünyesinde barındıran bir çevredir. Çünkü o, onu ötekileştirenler için normal bir insan değildir. Bütün bunlar değirmencinin kızına hissettirildiği için o da kendi bedenindeki bu eksikliği unutabilecek veya önemsemeyecek bir duruma gelememektedir. O da farkındaydı ki “onun kolunun yerinde şalvarının beline iliştirilen boş bir yen sallanıyordu ve bu onu insanlardan ayırıyordu” (Ali, 2008, s.17). Bu tasvirde dikkati çeken şey “boş bir yen”dir. O boş yen kızın ruhundaki boşluğu da sürekli büyüten bir nesnedir. O bu ruh haliyle “derenin üst başında çıpıl çıpıl yıkanan genç kızlara karışamıyordu. Vücudunu ve ondaki ayıbı her zaman örtmeye mecburdu... Geceleri birbirlerinin evinde toplanıp cümbüş yapan kızlarla da birleşemezdi, çünkü ne tef çalmak, ne de parmaklarının arasına tahta kaşıklar alarak oynamak elinden gelirdi...” (s.17). Burada da “ayıbı örtmeye mecbur olmak” ifadesi çok dikkat çekidir. Bu da bu kol eksikliğinin ona hep hissettirildiğini, onun bu eksiklik yüzünden aşağı ve eksik bir öteki görüldüğünü göstermektedir. Daha önce de değinildiği gibi ötekileştiren bir çevre ve toplumda bu tip engellere sahip insanlarda bu eksik uzuvlar; topal, çolak, kör gibi lakaplara dönüşerek bu engelin sahibinin isminin önüne geçmektedir. Bu ötekileştirici lakaplar adeta engelli bireyin gerçek adından daha önemli bir konum kazanmaktadır. Gerçek ad da bu lakabın gerisine itilerek ötekileştirilmektedir. Değirmencinin kızında ise bunun yerine onun adsız bırakılması tercih edilmiştir. O da bütün bunları hissettikçe daha çok içine kapanmıştır. Başkalarının yaptığı çoğu şeyden kendisini mahrum etmiştir. Çünkü o, “başka insanların yaptığı birçok şeyleri yapmak hakkının kendisinde olmadığını biliyor ve hiçbir şey istemiyordu” (s.18). Bu da onun, kendi etrafına daha katı bir duvar örmesine, kendisiyle diğerleri arasına aşılması zor bir sınır çekmesine ve kendisini buraya hapsetmesine sebep olmaktadır. Sonuçta bizi “sarmalayan sınırlar ve çitler hapishanelerimiz hâline de gelebilirler” (Said, 2016, s.41).

Değirmencinin kızı hep ötekileştirilmiş olmanın onun üzerinde yaratmış olduğu psikolojik durum nedeniyle Atmaca'nın içten kopup gelen aşkına da cevap veremez. Toplumda bir tavus veya sülün olarak görülmeyen, sadece “kanadı kırık bir çulluk”(s.18) olarak görülen bir kız, bu aşkı hak etmediği inancındadır. Bu noktada onun, tavus ve sülün değil de kanadı kırık bir çulluk olarak görülmesi dikkate değerdir. Kızın da bir kanadı kırıktır. Elbette bu kanadı kırıklık sadece fiziksel değil, ruhsal bir durumun da karşılığı olmaktadır. Zaten Atmaca'nın kaçma teklifini de “ben senden

noksanım, bana sadaka mı veriyorsun?” (Ali, 2008, s.19) cevabıyla reddetmesi dikkat çekicidir. Engellilerin eksik, aciz, merhamete muhtaç görülmesi ve onlar için yapılanların, onlardaki eksikliklerin onlara hissettirilerek yapılması da bir ötekileştirmedir. Bu, merhamet ile gerçekleştirilen bir ötekileştirme boyutudur. Değirmencinin kızının “bana sadaka mı veriyorsun?” sözünün arka planında da böyle bir ötekileştirme yatmaktadır. Çünkü ona verilen her şeyde, ondaki bu fiziksel eksikliğin söz veya bakışlarla hissettirilmesi nedeniyle, o bunu bir sadaka olarak algılamaktadır. Bu, bir “öteki” olarak algılanmanın, çevre tarafından bir dilenci konumunda görülmenin bir insanın duygularına yansımalarıdır. Çünkü bir insanın kendisi için düşünülen doğru ve anlamlı şeyleri bile şüphe ile karşılaması, şüphe ile karşılamadığında ise bunu hak etmediğine inanması için; onun için doğru ve anlamlı şeylerin çok ender yapılıyor olması gerekmektedir. Sürekli ötekileştirilmiş, ömrü boyunca ötekileştirenlerce kendileri gibi bir insan olarak algılanmamış, gerçek ve samimi bir sevgi gösterilmemiş bir insan ancak böyle bir durumda şaşkınlık ve şüpheye düşer. Hep ötekileştiren duygular eşliğinde uzatılmış ellerin arasından uzatılan samimi bir elin fark edilmesi kolay değildir.

Ayrıca değirmencinin kızının kendi durumu için “utanç” sözcüğünü kullanması da gözden kaçmamaktadır. Atmaca'nın duygularına karşılık vermek istemesine rağmen onun teklifini reddettiğinde ona “düşün ki, her karşına çıktığımda senden utanacağım, başım yerde olacak, beni böyle zelil etmek ister misin?” (Ali, 2008, s.19) sözleriyle seslenmektedir. Bir kızın kendisindeki bir fiziksel engeli “utanç” olarak algılayabilmesi için daha önce onun bu engellilik nedeniyle utandırılmış olması gerekmektedir. Zaten Atmaca da onun bu ruh hali karşısında şaşkın ve çaresiz bir durumda kalmıştır. Bu yüzden Atmaca: "Düşünüyorum, birleşirsek bu ikimiz için de sahiden azap olacak. (...) Eğer o bana açılmaz, bana naz edemez, bana içinden geldiği gibi sarılamazsa, gözleri her zaman: 'Ne diye gençliğini benim için nâra yaktın, sana yazık değil mi?' demek isterse, ben ne yaparım?" (s. 20) diyerek bu durumu anlatıcı kişiye aktarır. Kızın, kendisine gösterilen her tavırdan şüphe duyan ruh halini ise “Her sözümden, her tavrımdan alınır; kızsam ona dokunur, sevsem ona acıyormuş gibi gelir, kucaklasam boş olan kolunun yerinde bir sızı duyar ve bunlar hep böyle sürüp gider...” (s.20) sözleriyle tasvir eder. Bu durum tam bir çıkmaz halini almaktadır. Çingeneliği yüzünden ötekileştirilen Atmaca'nın ve kolunun eksikliği nedeniyle ötekileştirilen değirmencinin kızının içine düştüğü bir çıkmaz. Öykünün sonunda Atmaca kendi kolunu da

değirmenin kayışlarına bilerek kaptırır. Sonuçta kız, kendisini eksik kolu nedeniyle Atmaca için bir öteki pozisyonunda hissetmektedir. Atmaca da aralarındaki fazla kolu ortadan kaldırarak kendisini onunla eşitlemek, kızın hissettiği bu engele son vermek ister.

Fiziksel engellilik nedeniyle ötekileştirilmeye bir örnek de Değirmen adlı eserde geçen “Bir Gemicinin Hikâyesi”dir. Bu öykünün de ana kişisi kekeme bir delikanlıdır. O da kekemeliği yüzünden ötekileştirilmiş bir kişidir. Çünkü o, ya bir eğlence kaynağına dönüştürülmüştür ya da insanları sıkı bir birey konumuna düşürülmüştür. “Dili onu biraz da münzevi yapmıştı. İnsanlara pek güç meram anlatıyordu; yarım saat uğraşarak bir kelime çıkarabiliyor; etrafındakileri güldürmese bile sıkıyor, daha fazla da kendisi sıkılıyordu. Deniz ona oldukça mükemmel bir arkadaşı” (s. 75). O da değirmencinin kızı gibi kendini çevreden soyutlamak zorunda olan bir insan durumuna düşmüştür. Onun denizi mükemmel bir arkadaş olarak görüp ona sığınması boşuna değildir. Çünkü onun için, etrafında ona bu eksikliğini hissettirmeyen ve onu dinleyip anlayan tek varlık denizdir. Aslında kekeme çocuk burada bir bakıma Sabahattin Ali’nin kendisidir. Daha önce dile getirildiği gibi Sabahattin Ali de eserlerinde sık sık dağlara, tabiata sığınma motiflerini kullanmaktaydı. Bu; ötekileştiren bir çevreden, ötekileştirmeyip karşılık beklemeden kucaklayan bir tabiata sığınma isteğidir.

2. 6. Anadolu ve Anadolu İnsanının (Köylünün) Ötekileştirilmesi

Sabahattin Ali Kuyucaklı Yusuf’ta ve birçok öyküsünde de kaderine terk edilmiş Anadolu’yu ele almış ve mekan olarak da Anadolu’yu seçmiştir. Özellikle yıllarca ihmal edilmiş, adeta ötekileştirilmiş bir Anadolu ve “toplumun karar verici mekanizmalarından biri olamamış; kaderleri gelirleri dağıtanların, güçlülerin, eğitimlilerin eline bırakılmış” (Öner, 2018, s. 316) Anadolu insanı onun eserlerinde genişçe yer bulmaktadır. Anadolu, yıllarca “taşra” denilerek göz ardı edilmiş, bir öteki olarak görülmüş ve bu bakış açısı nedeniyle edebi eserlerde de Milli edebiyata kadar yeterince yer bulamamıştır. Milli edebiyat dönemine kadar sadece birkaç köy romanının yazılmış olması da bunu göstermektedir. Ancak Milli edebiyat dönemi sonrasında Anadolu gerçekliği ile yüzleşilmiş ve Anadolu, eserlere yansımaya başlamıştır. Bu dönem sonrasındaki “mektepten memlekete” anlayışının bir ideal olarak öne sürülmesi de bir bakıma Anadolu ve Anadolu insanının yıllardır göz ardı edildiğinin,

ötekileştirildiğinin de bir itirafı gibidir. Mehmet Kaplan da Kurtuluş Savaşı sonrası Anadolu'ya giden aydınların “şimdiye kadar unuttukları veya müphem olarak farkına vardıkları acı gerçeklerle” yüzleştiklerinden, bu karşılaşmanın onlarda “bir şok tesiri” yarattığından bahseder (Kaplan, 1994, s. 20). Çünkü gerek mekansal gerekse de ruhsal olarak uzak düşülmüş bir Anadolu ile yüzleşilen andır bu.

Özellikle Cumhuriyet dönemi sonrası Anadolu'ya dönülmüş ve bu da kimi gelişme ve iyileşmelere kapı aralamıştır ama bu gelişmeler Anadolu'yu kısa bir sürede geliştirip ekonomik yönden, eğitim vb. yönlerden istenen düzeye getirememiştir. İşte Sabahattin Ali de eserlerinde kimi iyileşmeler olsa da birçok problemle boğuşan; ekonomik yönden, eğitim vb. yönlerden oldukça ihmal edilmiş ve geri kalmış bir Anadolu'yu ve Anadolu insanını anlatmıştır. Onun eserlerine bakıldığında ağa, eşraf vb. üst kesimlerce sömürülen, yoksullukla boğuşan Anadolu insanı çokça yer kaplamaktadır.

Çakıcı'nın İlk Kurşunu adlı kitabında bunun bir örneği görülmektedir. Bu kitaptaki yazı daha önce A. Metin takma adıyla 9 Şubat 1944 Tan gazetesinde “Bu Memleketi Kurtarmak İçin” başlığı ile yayımlanmıştır. Sabahattin Ali bu yazısında imam nikahı neticesi köylerde nesebi belli olmayan çocuklar hakkında “Acaba ‘çok çocuk yetiştirmek lazım!’ diye, kaloriferli odalarında kristal yazı masalarının başında ‘laf ile dünyaya nizam verener’ bu ‘çocuk’ların halini gördüler mi? Ankara'nın Yenişehir tarafında sefil çocuk görülmez, Çünkü Yenişehir halkının göz zevkini ve vicdan rahatını pek düşünen Ankara vilayeti, böyle çocukları oraya sokmaz” (Ali, 2017, s. 127) diyerek ötekileştirilmiş çocukları ve Anadolu'dan ötekileştirilmiş bir Yenişehir'i gündeme getirmektedir. Yazara göre, Ankara için Yenişehir'in yoksul insanları onların “göz zevkini bozan” varlıklar olarak görülmektedir.

Yeni Dünya adlı eserinde geçen “Asfalt Yol” öyküsü bu konuda çok dikkat çekici bir öyküdür. Bu öyküde tam bir “öteki” Anadolu manzarası çizilmektedir. Otobiyografik özellikteki bu öyküde, öykünün ana kişisi olan öğretmen “akşamları köyde, istasyondan dönen arabaların, kağnıların ve zavallı hayvanların halini görünce içim yanıyor” (Ali, 2017, s. 9) der. Bu cümlede öğretmenin, bu köyü ve geldiği yeri kendi iç dünyasında karşılaştırdığı hissedilmektedir. Burada, onun içinin yandığı bir Anadolu fotoğrafı öyküye yansımaktadır. Öğretmen, en azından köylüyü bir asfalt yola kavuşturarak bu acıklı manzarayı bir nebze ortadan kaldırma mücadelesine girişir ve

bunda da başarılı olur. Köylüler için mutluluk verici olan bu gelişme ise tam bir hayal kırıklığı ile sonuçlanır. Çünkü lastik tekerlekli araçlar dışındaki araçlara asfalt yol yasaklanır ve köylüye altı saatlik, eski bir yolu kullanma zahmeti doğar. Burada dikkati çeken bir nokta onların adeta asfalt yola layık görülmeyip yine ötekileştirilmeleridir. Yine dikkati çeken diğer bir nokta ötekileştirilenlerin de öğretmeni ötekileştirmeleridir. Muhtarın “Biz senden şikayetçi değildik ama bu yol meselesi işi değiştirdi. Köylü başımıza gelen bu derdi senden biliyor ve söz dinlemiyor. Birkaç keredir seni dövmeye, hatta daha ileri gitmeye kalktılar, ben önüne zor geçtim... Başka köylerde de senin düşmanların çoğalıyor. Bir gün başına bir iş gelir. İyisi mi, güzellikle buradan git.” (Ali, 2017, s. 14) deyişi buna karşılık gelmektedir.

Kağnı Ses Esirler’de yer alan “Kağnı” öyküsünde de tamamen ihmal edilmiş bir Anadolu köyü konu edinilmektedir. Belki bir yörede yaşanabilecek en trajik olaylardan biri cinayetlerdir. Bu öyküde bu tip olaylarda bile gidilmeyen bir Anadolu köyü söz konusudur. “Halbuki karakol buraya altı saat uzakta idi; köyden kimse cinayet haberini götürmedikçe on beş gün bile uğramazlardı” (Ali, 2016, s. 9). Sabahattin Ali; ötekileştirilmiş, bir kıyıda unutulmuş bu köy ve köylüler üzerinden Anadolu’nun çoğu bölgesinde yaşanan bir gerçekliği dile getirmektedir.

Yine “Kağnı Ses Esirler”de geçen “Kafakağıdı” adlı öyküde ise ötekileştirilmiş bir Anadolu insanı konu edinilmektedir. Seksen yaşında bir dede ölen oğlunun kafakağıdını (nüfus cüzdanını) kullanınca onun bunda yazan yaş gereği yol parası ödemesi gerekmektedir. Yol parası veremediğinden hapis cezasına çarptırılır. Bu durum öyküde “Nüfusa geldik defteri açıp baktılar, yirmi dokuz yaşındasın dediler. Amanın etmeyin, halime bakın, dedim, olmaz, tevellüdün işte burada” (Ali, 2016, s. 20) cümleleriyle verilmektedir. Burada ihtiyar, onlar tarafından bir nesne muamelesi görmektedir. Çünkü o, yaşı gözle görülür olmasına rağmen karşısındaki insanlar için “öteki” olan bir insan konumundadır. İhtiyar adam onlar için sadece nüfus cüzdanındaki rakamdan ibarettir.

Sabahattin Ali’nin eserlerinde Anadolu’nun ötekileştirilmesine dair en dikkat çekici örneklerden biri de “Kağnı Ses Esirler”deki “Arap Hayri” öyküsüdür. Yazar bunu öykünün girişinde açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Burada Anadolu “Mektep kitaplarındaki haritalarda bir insan eli kadar küçük görünen Anadolu, çeşit çeşit birbirine benzemez insanlarla doludur. Öbek öbek kasabacıklar, kendi içlerine kapanmış

birer küçük dünyadır.” (Ali, 2016, s.26) şeklinde tasvir edilmektedir. Özellikle Anadolu'nun haritada kapladığı yerin küçük bir el şeklinde tasvir edilmesi; Anadolu'nun küçük, önemsiz ve öteki olarak görüldüğünün bir ifadesidir. Burada söz konusu edilen Anadolu resmi, resim ve kitaplara geçmiş olan gerçek Anadolu resminin uzağında bir “öteki” resimdir. Yazar, devamında “Gerçi bozkırları altmış kilometre hızla geçen trenin ara sıra durduğu تنها istasyonlardan ve tenezzüh otomobillerinin yarım saat için mola verdiği ağaçlı hükümet meydanlarından bu dünyayı görebilmek kolay, hatta mümkün değildir.” (s. 26) diyerek Anadolu'nun onlar için görülemeyecek bir küçük elden ibaret olduğunu ortaya koyar. Yazara göre bu; aslında Anadolu'yu göremeyecek kadar onu ötekileştiren, küçük gören kibirli bir bakışın dışavurumudur.

Kağrı Ses Esirler'de yine otobiyografik özellikler taşıyan “Bir Skandal” adlı öyküde göze hemen çarpan tutum, Anadolu'nun bir şehrinin kirli bir cilt yarasına benzetilmesidir. Sabahattin Ali'nin bakış açısını yansıtan öğretmene göre, Anadolu'nun bu şehri, onu ötekileştirerek ihmal edenlerin gözünde bu kirli yara gibidir. O bu şehri, “Muallim olarak geldiğim şehir Orta Anadolu'nun bozkırlarında bir cilt yarası gibi intizamsız, karışık ve kirli uzanıyor, yayılıyordu” (Ali, 2016, s. 76) sözleriyle tasvir eder. Öğretmen, sadece şehrin ötekileştirilmediğini, aynı ötekileştirici bakışın orada yaşayan insanlara da yöneldiğini “(...) nasıl dolaşıp hareket ettiklerine hayrette kaldığım, hayatla ilgisi olmayan insanlardan başka bu şehrin hususiyetleri yoktu” (s. 76) sözleriyle ortaya koymaktadır. Anadolu'nun bu şehri, onu ötekileştirenler için sanki bir insanlar şehri değil de hayaletler şehridir. Bu da orada yaşayanlarla bir empati kurulamadığını, onların ötekileştirildiğini göstermektedir. Çünkü aynı öykünün devamında şöyle bir tasvir geçmektedir: “Köylü verdiğine mukabil ne alır? Yolunu kendi yapmaya mecburdur, sokakları zavallı talihinden daha karanlıktır ve mektep yüz köyün birinde bile yoktur. Candarma oralara asayaştan ziyade vergi tahsilini temin için gider (...) ‘Köylü efendimizdir’ gibi cümleler güzel bir morfindir” (Ali, 2016, s. 81-82). Karanlık sokaklar, okulsuzluk, vergilerin ağırlığı gibi sorunlar; köylerin ötekileştirilip ihmal edildiğini ortaya koymaktadır. Burada; ötekileştirilen köylülerin sadece kimi ihtiyaçlar veya şartlar nedeniyle övgülere konu edinildiği, bunun da bir kandırmacadan ibaret olduğu da dile getirilmektedir. Sabahattin Ali, köylülüğü aşağı görüp ötekileştirenlerin, köylülüğe kimi çıkarlar nedeniyle efendilik payesi vermelerini ironik bir tutumla yermektedir.

Yeni Dünya kitabında yer alan “Isıtmak İçin” adlı öyküde kızını sefalet içinde yitiren bir “öteki” kadının yaşamı ele alınmıştır. Bu öyküde ötekileştirilen bu kadın ele alınırken alçak evleri, fakara insanları, dondurucu soğuklara açık sokaklarıyla Anadolu’dan bir “öteki” mahalle manzarası da çizilmiştir. “Bir adam boyunu pek aşmayan alçak evleriyle Araplar Mahallesi başlamıştı. Mısırlı İbrahim Paşa ordusundan Konya’da kalanların kurduğu bu köy artık şehirle birleşmiş ve en fıkaların oturduğu semt olmuştu. Bozkırın rüzgarlarına tamamen açık olan sokaklarında kıvrıla kıvrıla dolaşan dondurucu bir hava yerin tozlarını, zerrelere halinde donmuş olan karlarla karıştırarak, gökyüzüne kadar savuruyordu” (Ali, 2017, s. 46). Kıyıda köşede bırakılmış hali ve sefalet içindeki insanlarıyla mahalle, her yönden ötekileştirilmiş bir mekan izlenimi taşımaktadır.

“Özellikle Tanzimat’la kapılarını Avrupa’ya açan Osmanlı toplumunda aydınlar, Batı’nın gelişmişliği karşısında hissettikleri şaşkınlığı hayranlığa dönüştürerek bir kimlik karmaşasının içine düşmüşlerdir” (Özher, 2009, s. 396). Bu kimlik karmaşası da zaman zaman kimi aydınların kendi toplumuna yabancılaşmasını da beraberinde getirmiştir. Bu yabancılaşma da onların kendi toplumunu bir “öteki” olarak algılamasına sebep olmuştur. Sabahattin Ali’nin böyle bir ötekileştirilme konusunda dikkat çekici öykülerinden biri “Yeni Dünya” adlı eserinde bulunan “Bir Konferans” adlı öyküdür. Öyküde birbirlerine yabancılaşmış iki kesim söz konusudur: aydınlar ve Anadolu insanını temsilen köylüler. İki kesim de birbirlerine göre birer “öteki” konumundadır. Çünkü iki kesim de birbirini anlamamaktadır. Tariz havasında verilen “Gelenler birbiri arkasına birçok nutuklar verdiler, atılan dev adımlardan, köylerin nurlanmasından bahsettiler” (Ali, 2017, s. 75) sözlerinden de bu anlaşılmaktadır. Köyler, nurdan/aydınlıktan uzak kabul ediliyor olsa gerektir ki bunların nurlanmasından bahsediliyor. Öykünün devamında şu ifadeler yer verilmiştir: “Bütün gayretlere rağmen, konuşmalar birkaç sual ve cevaptan ileri gidemedi. Soran karşısındakinin acaba ne diye bu kadar her şeyden habersiz, vurdumduymaz olduğunu, sorulan ise ötekinin neden böyle ipe sapa gelmez şeyler sorduğunu düşünerek birbirlerinden ayrıldılar” (s. 76). Bu bölümde iki kesimin de birbirlerine ne kadar yabancı olduğu görülmektedir.

Sırça Köşk’te geçen “Cankurtaran” öyküsünde ötekileştirilen bir Anadolu köylüsü üzerinden bütün köylüler aynı kefeye konulup ötekileştirilmektedir. Karısı doğurmak üzere olan bir Anadolu köylüsüne, doktorun söylediği “Karını al, İstasyon Caddesi’ndeki hususi doğumevine götürürsün! Paran varsa çocuğun doğar, yoksa

doğumevinin yanındaki arsaya arabayı çekersin. Karın ya bağıra bağıra orda kendiliğinden doğurur, yahut da köye dönerken arabada doğurur. Doğuramazsa ölür, anladın mı?” (Ali, 2017, s. 86) sözlerinde bu görülmektedir. Doktorun köylü ile herhangi bir empati kuramadığı, onun gözünde bu köylünün sadece bir “öteki”den ibaret olduğu göze çarpmaktadır. Köylü de doğum için zorunlu olarak bir senet imzalar ama senedi ödeyemez. Karısını oradan almak istediğinde ise doktordan “Siz köylüler zaten hep dolandırıcısınız... Sizin Allah bir dediğinize inanmamalı. İki yüz yirmi beş lira getirmeden karını alamazsın” sözlerini işitir. Burada doktorun, köylüleri “dolandırıcı” sıfatı ile anarak nasıl ötekileştirdiği, nasıl aşağıladığı görülmektedir. Bu köylüler de başka bir diyardan köylüler olmadıklarına göre Anadolu köylüleridir.

Çakıcı'nın İlk Kurşunu'nda zorbalara karşısında savunmasız bırakılıp her türlü eziyete mahkum edilen, ötekileştirilmiş olan Anadolu insanı şu şekilde tasvir edilmektedir: “Sakin ve fakir halkın, sözünü dinletebilecek bir kapı, bir merci, bir makam yoktu” (Ali, 2017, s. 44).

Sabahattin Ali'nin Anadolu'yu ve Anadolu insanını aşağı görüp ötekileştirenlere çok sert eleştirilerde bulunduğu bir yazısı da “Çakıcı'nın İlk Kurşunu” adlı eserinde geçen “Asıl Büyük Tehlike Bugünkü Ehliyetsiz İktidarın Devamıdır” başlıklı yazısıdır. Bu yazı daha önce “Zincirli Hürriyet”te 5 Şubat 1948 tarihinde yayımlanmış bir yazısıdır. Yazar bu yazıda ötekileştirilen Anadolu ve Anadolu insanına değinerek onu ötekileştirenler hakkında oldukça sert bir tonda şunları dillendirmektedir: “İngiliz lordları içecek şarap bulamazken, bizimkiler kokteyl partilerde sel gibi viski dağıttılar; halk veremden kırılırken, İngiliz Kralı bir Aksaraylı hemşerimiz kadar gıda almıyor diye sıkılmadan yalan söylediler; köylümüzün dörtte üçü inlerde, kovuklarda, kerpiç kulübelerde hayvanlarıyla birlikte yaşarken, yabancıların geçtiği tren yolu boylarına göstermelik modern köyler yaptılar” (Ali, 2017, s. 138). Yazara göre köylülere adeta hayvan muamelesi yapılmaktadır. Çünkü metinde geçen “in” ve “kovuk” birer hayvan barınağıdır.

2. 7. Bireyin Kendini Ötekileştirmesi (Kendine Yabancılaşma)

Nasıl ki hayvan, bitki vs. denildiğinde onlara has kimi özellikler akla geliyorsa “insan” denildiğinde de insana has kimi özellikler akla gelmektedir. İnsanın kendine yabancılaşması, onun gerçek kimliğini ötekileştirmesi; “onun kendisine ve ‘öz’ünde

barındırdığı değerler” (Ecevit, 2013, s. 41) ile bu özelliklere yabancılaşarak bunlardan uzaklaşmasıdır. Örneğin bir insanın, başka bir insanı paramparça ettiği bir cinayet “vahşet” üzerinden tanımlanmaktadır. Çünkü burada sergilenen davranış, insana has bir davranış olarak görülmez. Bu, insanın kendi fitratını, insanlığını, var oluş amacını inkar etmesi anlamına gelmektedir. Arno Gruen “varlığımızın inkarı çok yaygındır ve varoluşumuzun her aşamasına sızmıştır” (Gruen, 2005, s. 248) demektedir. Bu nokta önemlidir. Çünkü bu nokta, insanın kendi gerçek kimliğine yabancılaştığı ve onu ötekileştirdiği bir noktadır. Arno Gruen’in kendi kitabına “İçimizdeki Yabancı” adını vermesi de bu yüzdendir. Çünkü insanın içinde; ona yabancı, onun insani kimliğine uzak bir yabancı hüküm sürmeye başladığında bu problem ortaya çıkmaktadır. Gruen, insanın başkasına olan nefretinin kökeninde, onun kendisine olan nefretinin var olduğu iddia eder. Çünkü burada gerçek kimliğini ötekileştiren, o kimliğin yerine insana yabancı bir kimlik yerleştiren bir portre ortaya çıkmaktadır. “Bu ise ötekinin bizzat kendisine yabancılaşması dediğimiz durumun da başlangıcıdır” (Kundakçı, 2015, s. 71).

İnsanın, kendine yabancılaşması, kendini ötekileştirmesi başkasına olan hayranlıkta da ortaya çıkmaktadır. Özellikle bireyin modern çağda moda ve reklam dünyasındaki tanıdık yüzler gibi olma arzusu bu ötekileştirmeyi ortaya çıkarabilmektedir. Çünkü burada idealize edilen bir kimlik karşısında o kimliğe benzeme arzusu ve kendi kimliğini aşağı görme durumu söz konusudur. Bunun sonucunda kendinden utanıp başkasına hayran olan birey, kendi kimliğini öteleyerek bu idealize kimliğe benzemeye çabalar. Bu durumda da kendi kimliğini ötekileştirerek adım adım ondan uzaklaşmaya başlayan bir birey ortaya çıkar. Bu durum bir bakıma “Karga keklığı taklit edeyim demiş; kendi yürüyüşünü unutmuş.” (Pala, 2002, s. 180) atasözünde verilen mesaja denk düşen bir durum özelliği taşımaktadır.

Sürekli aşağılanıp ezilen insanlarda da kendini ötekileştirme durumu ortaya çıkabilmektedir. Sürekli aşağılanıp ötekileştirilen birey, süreç içerisinde kendisine yönelik bu bakışı içselleştirebilmektedir. Çünkü “kendini aşağılamak, ezilenlerin bir başka özelliğidir; ezilenlerin, kendileri hakkındaki görüşünü içselleştirmelerinden kaynaklanan bir özelliktir bu” (Freire, 2014, s. 47). Hatta aşağılanan bireylerin kendilerini aşağılayanlara süreç içerisinde hayranlık duymaya başladığı durumlar da görülmektedir. Bu; bir anlamda, literatüre “Stockholm Sendromu” olarak geçen psikolojik durumun karşılığıdır.

Modern dünyada üreticiler için sadece birer tüketici durumuna düşürülen bireylerde de böyle bir durumun varlığından söz edilebilir. Bu iki kesimden oluşan “tüketim toplumu üyelerinin kendileri birer tüketim metasıdır ve onları bu toplumun gerçek bir üyesi yapan da bir tüketim metası olma özellikleridir” (Bauman ve Lyon, 2016, s. 47). Burada tüketiciler, üreticiler için birer metadan ibarettir. Kendini üretici için çoğu zaman gönüllü bir tüketici durumuna düşürüp metalaştıran birey de bu noktada kendine yabancılaşmış; dolayısıyla kendini ötekileştirmiş bireydir. Çünkü burada birey, kendi iradesini kullanabilen bir birey olmaktan çıkmaktadır. O artık “bir şeylerin yörüngesine girip bir şeyler tarafından yönlendiriliyor, bir şeylerin uydusu oluyor” (Baudrillard, 2016, s. 130). Bir uyduya dönüşen birey de kendi özünde olana yabancılaşmış birey konumundadır.

Özellikle “köleliğin yaygın olduğu ve uzun süre devam ettiği yerlerde” (Hoffer, 2011, s. 40) de içinde bulunduğu konumu benimseyip kendine yabancılaşmış bireyler görülebilmektedir. Buna çarpıcı bir örnek olarak, Kur’an’da Bakara suresinin 61. ayetinde Hz. Musa ile İsrailoğulları arasında geçen kıssa gösterilebilir. Onlar Musa’nın önderliğinde Firavun’a köle olmaktan kurtulup özgürlüğe eriştiklerinde yiyeceklerinin eskiye nazaran kıt oluşundan şikayet etmeye başlayıp eski hayatlarını mevcut durum ile kıyaslarlar. Musa da onlara “Demek ki siz özgürlük gibi çok değerli bir nimeti, böyle basit istekler uğruna feda etmeyi göze alıp geçmişteki kölelik günlerinize geri dönmek istiyorsunuz! Peki, öyleyse çekin gidin (köle olarak yaşadığımız) Mısır ülkesine. Canınızın çektiği yiyecekleri orada bulup yersiniz” (Öztürk, 2014, s. 41) der. Burada ötekileştirildikçe, köleleştirildikçe bu durumu içselleştiren, kendi “ben”ini yitirmiş, kendi “ben”liğine yabancılaşmış bireyler göze çarpmaktadır. Sonuçta “ötekileş(tiril)en kişi, bilerek veya bilmeyerek yaşa(tıl)dığı bu zorunlu süreçte, düşünce ve eylemlerindeki ‘kendine özgü’lüğü yitirmiş; başka’ya dönüşmüş veya başka’da batmış, kaybolmuş Ben’dir” (Korkmaz, 2014, s. 18).

Bireyin kendine yabancılaşması, kendini ötekileştirmesi; Sabahattin Ali’nin de bazı eserlerine yansımıştır. Bunun bir örneği, 1935’te eşine yazdığı mektupta görülmektedir. Yazarın “İnsanların hemen hepsi hayatı karın doyurmak ve lalettayın biriyle yatmaktan ibaret farz ederler. Halbuki bu takdirde insanın diğer hayvanlardan ne farkı vardır” (Ali, 2016, s. 296) derken vurguladığı nokta, bireyin kendine has olan kimliğinden uzaklaşmasıdır. Bu, bir bakıma bireyin, kendine has olan kimliği ötekileştirmesidir. Sabahattin Ali’ye göre insan; sadece karnı ve cinsel ihtiyaçları için

yaşayan bir varlık değildir. Birey, bu duruma düştüğünde ise kendi varlığını ötekileştirmiş ve onun yerini hayvani bir özellik ile doldurmuş olur.

Sabahattin Ali; yukarıda bireyin kendine yabancılaşmasını, onun hayvani özelliklere yaklaşması bağlamında ele almıştı. Yazarın bu bakış açısı “Kürk Mantolu Madonna”da Maria Puder’de de fazlasıyla bulunmaktadır. Maria Puder, kendi insani kimliğine yabancılaşmış bu kimliği ötekileştirenleri “hep sarhoş ve insan etine acıkmış kimselerle karşı karşıya bulunmak mecburiyeti beni sıkıyor. Bazen öyle bir bakışları var ki... Buna sadece hayvanlık diyemeyeceğim... Yalnız bu kadar olsa gene tabiidir... Bu, hayvanlıktan daha aşağı bir şey” (Ali, 2017, s. 101) sözleriyle değerlendirir. Çünkü onlar, insana ait özelliklerini yitirmiş, kendi öz niteliklerini yitirmiş bireylerdir. Maria Puder’e göre onlar, kadını bir av pozisyonuna düşürüp ötekileştirirken, kendilerini de hayvandan daha aşağı bir pozisyona düşürüp kendi kimliklerini ötekileştirmişlerdir.

Baba veya babalık dendiğinde üç aşağı beş yukarı çoğu insanın aklında bir baba portresi gelir. Bu portre genellikle olumlu özellikleri yüklenmiş bir portredir. Kürk Mantolu Madonna’da ise bu baba kimliğine bir yabancılaşma, onu ötekileştirme görülmektedir. Bu romanın erkek ana karakteri Raif Efendi’nin ağzından dile getirilmektedir. Raif Efendi “Babam benim için ‘insan’ olarak hemen hemen hiç mevcut değildi; yalnız ‘Baba’ dedikleri mücerret bir mefhumun insan şeklinde görünüşüydü.” (Ali, 2017, s. 142) derken, olması gereken, zihinlerde canlanan baba kimliğinin uzağında bir kimlik göz önüne gelmektedir. Bu baba, kendi babalık kimliğine yabancılaşmış, onu ötekileştirmiş, onun yerine olması gereken baba kimliğinin uzağında bir kimlik geçirmiştir.

Kürk Mantolu Madonna’da Raif Efendi, Maria Puder’den haber alamayınca zorunluluktan evlenir ama bu evlilik onun istediği bir evlilik değildir. Süreç içerisinde de büyük bir pişmanlık duyar. Adeta kendisine yabancı bir ailenin içinde kendi iç dünyasına kapanmak zorunda kalır, asıl “ben”inden uzaklaşır ve onu şartlar gereği ötekileştirir. Onun “Sadece üç dört ay Maria Puder ile asıl ‘ben’, otuz beş seneye yaklaşan ömrümde, ancak üç dört ay kadar yaşamış, sonra benimle alakası olmayan manasız bir hüviyetin derinliklerine gömülüp kalmıştım.” (Ali, 2017, s. 158) sözlerinde bu durum görülmektedir. O, kendi asıl hüviyetini ötekileştirirken yerine bu hüviyete yabancı bir hüviyeti geçirmek zorunda kalmıştır.

Bireyin kendine yabancılaşmasının, kendini ötekileştirmesinin örneklerinden biri de Sabahattin Ali'nin İçimizdeki Şeytan (Ali, 2016) adlı romanıdır. Roman karakterlerinden Ömer, içindeki şeytan ve dışındaki somut şeytan Nihat'ın telkinleri karşısında süreç içerisinde zaman zaman kendine yabancılaşır, kendisinin olması gereken insanî kimliğini ötekileştirir. Bu aslında Ömer'in kendi içinde çatışan şeytan-melek mücadelesinde içindeki şeytanın üstün gelerek, onun içindeki meleği ötekileştirmesidir. Böylece Ömer asıl “ben”ine yabancılaşmış, onu ötekileştirmiş olmaktadır.

Sabahattin Ali, İçimizdeki Şeytan adlı romanının bir bölümünde bireyin kendine yabancılaşmasını Macide'nin ağzından dile getirmektedir. Macide pastanede oturduğu bir gün orada oturan bir grup kız hakkında şunları düşünmektedir: “Üçüncü sınıf film yıldızlarına benzemek isteyen, buna rağmen ne kadar biçare oldukları, tesadüfen rol yapmadıkları her anda derhal görünüveren bu kızcağızlar karşı içinde samimi bir tecessüs duyuyordu. Bir insanın nasıl olup da kendini bu kadar inkar edebileceğini anlamıyordu” (Ali, 2016, s. 133). Burada hayran olunan, idealize edilen bir kimliğe kavuşmak için kendi kimliklerini inkar eden, o gerçek kimliği ötekileştirip ona yabancılaşan kızlar söz konusu edilmektedir.

İçimizdeki Şeytan'da da bireyin kendine yabancılaşması söz konusu edilirken hayvana benzeme motifi kullanılmıştır. Kadınları bir av konumunda düşünüp kendi kimliklerine yabancılaşan insanlar hakkında, romanın ana kişilerinden biri olan Macide'nin içinden şunlar geçmektedir: “Müsamereden evvel birbirinden yüksek mevzularda konuşan, fikir aleminden yere inmek istemeyen, adi arzular ve ihtiraslara karşı numunelik bir istifhah besleyen büyük üstadlar, derece derece alçalarak aç bir hayvan haline gelmişler” (Ali, 2016, s. 221).

Kendilerine yabancılaşan bireyler hakkında bir başka yorum, yine “İçimizdeki Şeytan”da sergilenmiştir. Eserde Bedri, Macide'ye “Bu adamların hepsi büyük bir tezat ve ikilik içinde çırpınıyorlar. Hiçbiri sırtında taşıdığı ve muhafazaya mecbur olduğu mevki veya paye ile ahenk halinde yaşamıyor. Kafaları, zeka itibarıyla olsun, merhamete muhtaç bir halde. Şahsiyetleri kırpıntı bohçası. Her şeyleri iğreti, her vasıfları, her kanaatleri iğreti...” (Ali, 2016, s. 246). Yazar, Bedri'nin ağzından olması gereken kendi gerçek kimliklerini ötekileştirip ona yabancılaşanları bu şekilde dile getirmektedir.

Sırça Köşk'te geçen "Kurtla Kuzu" öyküsünde "Cemiyet içinde aldıkları mevki ve vazifenin onlara verdiği şahsiyet, tabiatın şekil verdiği asıl benliklerini o kadar gölgelemiş, seneler geçtikçe o kadar gerilere itmiş, boğmuştur ki, kendileri bile bu asıl benliklerini aramaya kalksalar, herhalde içlerinde karanlık bir boşluk, bir kargaşalıktan başka bir şey bulamayacaklardır" (Ali, 2017, s. 113) sözlerinde, insanların elde ettikleri bir makam mevki neticesinde kendi benliklerini yitirmeleri dile getirilmektedir. Bu, öylesine bir yabancılaşma, öylesine bir yitiriştir ki bireyin arasa da asıl kimliğini bulamayacağı bir durumdur. Çünkü bu bireyler kendi kimliklerini ötekileştirmiş, yitirmiş ve birer metaya/makineye dönüşmüşlerdir. Bu durum "Ruhunu ekmek parasına satan her insan gibi yavaş yavaş alışmışlar, birer makine haline gelmişler. Bizi onlardan asıl iğrendiren, daha ziyade insanın böyle bir makine haline gelmesi" (s. 114) şeklinde dillendirilmektedir.

Değirmen adlı eserin "Viyolonsel" adlı öyküsünün bir bölümünde aşağılık kompleksi nedeniyle kendi kimliğine yabancı bir konumu sergileyen bir kabile reisi de şu şekilde konu edinilmektedir: "Kabile reisi, yirmi seneden beri Afrika'nın bu sapa köşesine uğramayan beyazları karşılayabilmek için bütün boncuklarını, fildişinden yapılmış ziynetlerini taktı." (Ali, 2008, s. 42)

Kağrı Ses Esirler'in "Ses" adlı öyküsünde ise doğada gerçek sesini sergileyebilen ama kendi doğal ortamına yabancı yapay bir ortamda bu sesi yitiren Sivaslı Ali anlatılmaktadır. Bağlama çalıp yanık sesiyle türküler söyleyen Ali'den, ünlü bir opera tenoru çıkarma hayaline kapılan bir müzisyen onu bir ses yarışmasına davet eder. Bu bireyin, Ali gibi yanık sesli bir Anadolu türkücüsünü frak içinde ünlü bir tenor olarak hayal etmesi de aslında bu bireyin kendine yabancılaşmasıdır. Sonuçta Ali'yi kendine özgü olandan bir başkasına ait olana dönüştürme çabası, onun hem kendine yabancılaşması hem de Ali'ye yabancılaşmasıdır. O, bu tavrıyla Ali'yi de kendine ait olana yabancılaştırmaya çalışmaktadır. Çünkü bu noktada Ali de kendine özgü olanı ötekileştirmek zorunda kalacaktır. Ali de kendine yabancılaşmış bir ruh hali içinde "İndiğim handa buldum, sekiz kâğıt verip aldım. Benim kırık saz ile efendilere çalmak yakışık almaz herhalde!" (Ali, 2016, s. 117) der. Burada Ali'nin geçici de olsa, efendiler karşısında kendi doğal kimliğini ötekileştiren, ona yabancı bir ruh halinin içine düştüğü görülmektedir.

Aynı öyküde, Jüride Alman müzisyenler de bulunduğu için Ali hakkında, “bağdaş kurarak mı, sandalyede mi, yoksa ayakta mı söylesin” karmaşası da çıkar. Burada, değerlerine ve insanına yabancılaşan bir ruh hali sezilmektedir. Çünkü bu tartışmanın odağında “Frenkleri kendilerine güldürmeme” amacı yatmaktadır. Bu “Yok canım, ne münasebet! Frenklere karşı bağdaş kurup oturtmak olur mu? Herifleri kendimize güldürürüz” (Ali, 2016, s. 118) sözlerinde görülmektedir. Yarışmayı ise köylü Ali’nin karşısına çıkarılan “sarışın” çocuk kazanır.

Kağrı Ses Esirler’in “Köpek” adlı öyküsünde ise hem kendi kimliğine hem de Anadolu köylüsüne yabancılaşmış bir genç kız göze çarpmaktadır. O, yanı başında olan kendi toprağındaki köylüleri tanımayacak kadar kendi kimliğine yabancılaşmıştır. Bu genç kız, çobanla konuşma isteğini merak eden nişanlısına “Merak ettim ayol, ben hiç köylü görmedim ki!” (s. 128) der.

2. 8. Dini İnançlar Nedeniyle Ötekileştir(il)me

Tarih boyunca insanı dinsel kimliği de onun ötekileştirilmesinde bir etken olmuştur. Bu “vahdetlerin en büyüğü, en mukaddesi. İster siyah derili, ister sarı... İnananlar kardeştir” (Meriç, 2014, s. 181) anlayışının yitirildiği noktada başlamaktadır. Bu yüzden de dinsel inançları yüzünden ötekileştirilen insanlar hep var olmuştur. Çünkü “ayrıcalıklı bir yaşam biçimi için kendi gibi olmayanı dışarıda bırakmayı öngören din ya da tarih felsefesi kökenli anlayışlar” (Habermas, 2017, s. 132) kendilerine hep bir “öteki” yaratmıştır. Örneğin Hıristiyan dünya için Müslüman dünya, Müslüman dünya için ise Hıristiyan dünya çoğu zaman bir öteki olmuştur. Haçlı Seferleri’nin kökeninde yer alan sebeplerden biri de Müslüman kimliğinin Tanrı düşmanı bir öteki olarak algılanması ve bu yüzden onların ellerinden kutsal kabul edilen toprakların geri alınmasıdır. Birinci Haçlı Seferi’nin düzenlenmesinde büyük rol oynayan Papa II. Urbanus’un “bir yanda Tanrı’nın düşmanları diğer yanda dostları savaşıacak.” (Schnapper, 2005, s. 44) deyişi bunu onaylamaktadır. Bu ötekileştirme tavrı hiçbir zaman tek taraflı da olmamıştır. Bir Müslüman için de çoğu zaman diğer dinlerden olanlar birer düşman/öteki olarak algılanabilmektedir. Bu durumda Cemal Kafadar’ın deyişiyle “diğer semavi dinlerle bağını vurgulamayı da seçebilirsiniz, sınırları tahkim etmeyi de” (Kafadar, 2017, s. 22).

Dinsel ötekileştirme sadece farklı inançlar arasında görülmez. Aynı dinden insanların da çeşitli sebeplerden birbirlerini ötekileştirdikleri çokça görülmektedir. Sadece bizden olan, bize benzeyen doğrudur, diğerleri bütünüyle yanlış ve sapkındır, anlayışı; bu anlayışın “öteki” varsayılan dinsel kimliklere bir dayatmaya dönüşmesi bu ötekileştirmeleri sürekli büyütmektedir. Örneğin “hakiki İslam’ı temsil etme iddialarını destekleyebilmek için grupların bazıları diğerlerini kafirlik, irtidad ve sapkınlıkla” (Alvani, 2012, s. 11) suçlayabilmektedir. İslam tarihinde Hariciler denen grubun o süreç içerisinde kendileriyle aynı çizgide buluşmayan müslümanları kafir, zındık vb. sıfatlarla etiketlemeleri tipik bir ötekileştirmedir. Bunun örnekleri farklı tarikatlar, gruplar, mezhepler arasında da sık sık görülmektedir. Örneğin “siyasal ve teolojik düzeylerde Ehl-i Sünnet düşünürleri açısından Şia hep bir öteki olarak algılanagelmiştir” (Evkuran, 2012, s. 92). Aynı şekilde Şia taraftarlarınca da diğerleri çoğu zaman birer “öteki” konumunda algılanmıştır.

Dinsel ötekileştirmeler tarih boyunca kimi zaman sadece fikri tartışmalar, psikolojik ötekileştirme ile de kalmamıştır. Bu ötekileştirmelerin neticesinde ciddi çatışmalar ve çatışmaların neticesinde de işkenceler, bireysel ve toplu ölümler hatta büyük katliamlar görülmüştür. Dünya üzerindeki farklı dinler arasında veya aynı dinin farklı grupları vs. arasında benzer ötekileştirmeler çoğu zaman görülmüştür ve görülmeye devam etmektedir. Sonuçta dini inançlar nedeniyle ötekileştir(il)me; bizim gruptan/mezhepten vs. olanlar ile olmayanlar “bizim dinden olanlar ile bizim dinden olmayanlar doğrultusunda ikilikler, karşıtlıklar” (Uygur, 2016, s. 61) zemininde doğar, gelişir.

Sabahattin Ali benzer bir ötekileştirmeyi, 3 Şubat 1947 tarihli Markopaşa’daki “Yeşil Sarık” başlıklı yazısında dile getirmektedir. O “Bu halka hürriyet ver, göreceksin, meclis yeşil sarıklarla dolar.” (Ali, 2017, s. 149) diyenleri eleştirmektedir. Burada “yeşil sarık” sembolü ile kimi Müslüman grupların önderleri ve bu önderlerin arkasında yürüyecekleri düşünülen halk ötekileştirilmektedir. Ötekileştiren bir bakışa sahip olanların gözünde onlar asla meclise girmemesi gereken “öteki”ler konumundadırlar. Sabahattin Ali’nin eleştirdiği de bu bakışın doğurduğu korku nedeniyle halkın ötekileştirilmesidir.

Özellikle “mürteci” kavramı da ülkemizde dinsel inançları nedeniyle insanların ötekileştirilmesinde çokça kullanılan bir kavramdır. Çünkü “ilerici” ötekileştirenlerin

gözünde onlar gerici inançları yüzünden “gerici” konumundadırlar. Kimi zamanlar bir genç kızın başörtüsü bile onun, düşünce ve iç dünyasına bakılmaksızın “mürteci” diye etiketlenip ötekileştirilmesine yeterli bir sebep olmuştur. Sırça Köşk adlı eserinin “Katil Osman” adlı öyküsünde de Sabahattin Ali, “mürteci” damgası yiyerek ötekileştirilip cezalandırılmış bir kişiyi konu edinmektedir. “Zavallı, Balıkesir taraflarında burnunu soktuğu bir tarikat meselesi yüzünden ‘mürtecidir’ diye on sene yemişti. Menemen hadisesinden ürken devlet, böylelerine karşı o sıralarda pek sert davranıyordu” (Ali, 2017, s. 28). Ayrıca bu bölümde ötekileştiren bakış için kurunun yaşın fark etmediği, herkesin aynı potaya doldurulduğu da dile getirilmektedir.

Sırça Köşk adlı eserin “Dekolman” öyküsünde Ankara’ya gelen Alman profesör hakkında birkaç doktor kendi aralarında konuşurken biri “Onlar gavur, iki gözüm. Trenden çıkınca otelde bir banyo almadan, nazik vücudunu dinlendirmeden gelir mi hiç?” (Ali, 2017, s. 72) der. Burada tam anlamıyla ötekileştirici bir tutum bulunmasa da içerisinde ötekileştirici anlamlar barındıran “gavur” sözünün kullanılması dikkat çekmektedir.

2. 9. Doğanın Ötekileştirilmesi

Doğanın ötekileştirilmesi; doğa ve insanın birbirini tamamlayan bir bütün olarak algılanmadığı, doğa ve insanın birer düşman olarak konumlandığı noktalarda başlamaktadır. İnsanın “toplumun bir üyesinden ziyade Doğa’nın bir sakini ya da onun ayrılmaz bir parçası olarak” (Thoreau, 2017, s. 33) değerlendirilmediği zaman doğa, bir öteki konumuna düşmektedir. Bu da “öteki”ne hükmetmeyi, ona her türlü uygulamayı meşru kılan bir zemin sağlamaktadır. Özellikle sömürgecilik ve onun ardından endüstrileşmeyle beraber doğa, hükmedilmesi gereken bir öteki durumuna düşürülmüştür. Artık insan bu noktada doğanın bir parçası değil de doğanın efendisi pozisyonuna evrilmiştir. Yapıcı değil de yıkıcı olan, her şeyi kullanılıp atılan şeylere dönüştüren bu doğaya efendi olma ve ona hükmetme anlayışı da doğa üzerindeki her türlü tahribatı beraberinde getirmiştir. Çünkü tanrıdan koparılan “insan ürünü dünyanın yaratıcısı homo faber her zaman doğanın tahribatçısı olmuştur” (Arendt, 2018, s. 209). Süreç içerisinde doğal ortamlar ciddi bir kıyım ve kirlilikle baş başa bırakılmış; doğayla uyumsuz, doğayı yok eden bir yerleşim tarzı gittikçe benimsenmiştir. Bu noktada itirazlar ise çoğu zaman cılız kalmıştır. Özellikle “teknolojik uygarlaşmanın doruğu olan

20. yüzyılın insanı, betonlaşmış yapay bir dünyada gerçek yerküre doğasına” (Ecevit, 2013, s. 41) da ciddi anlamda yabancılaşmıştır. Çünkü “kentnin birtakım binaların ve nesnelerin toplamı” (Göregenli, 2015, s. 2) olarak görülmesi doğa ve insanı birbirine birer yabancı konumuna düşürmüştür. Bu durum çevre ile insan arasındaki bağı da gittikçe koparmıştır. Ayrıca bu yüzyılın insanının her türlü teknolojik olanağa sahip oluşu da onu doğaya yabancılaştırmaktadır. Örneğin, elinin altındaki her türlü ulaşım aracı nedeniyle onun, ayaklarını basacağı dünyevi, toprağa bağlı mekan gittikçe azalmaktadır. Uçağın icadıyla yani yeryüzü sathından tümünden kopmakla (Arendt, 2018, s. 361) insan ve yeryüzü arasında bir mesafe girmektedir. Bütün bunlar da insanın doğa ile daha az iç içe olmasına, doğaya daha az dokunmasına, doğayı daha az görüp hissetmesine sebep olmaktadır. Bu da ister istemez doğa ile insanı birbirine yabancılaştırmaktadır. Bu yabancılaşma da insanın doğa ile empati duygusunu azaltabilmekte ve doğayı insan nezdinde rahatlıkla gözden çıkarılabilir bir öteki/nesne konumuna itebilmektedir.

Doğaya karşı sergilenen bu ötekileştirici bakış açısı, doğayı insan için adeta istendiği şekilde tüketilebilir bir konuma düşüren, onun kendinden bir parça olarak algılamayan metalaştırıcı bir bakış açısıdır. Bu, “doğayı yalnızca insanın kullanımı açısından daha yararlı hale getirilmesi gereken hayvanlar, bitkiler, mineraller gibi ‘objelerden’ oluşan edilgen bir doğal ortam olarak gören mekanist, araçsal bakış” (Bookchin, 2015, s. 92) açısından ibarettir. Bunun sonucunda doğa da “köleler gibi acımasızca sömürülecek bir kaynak, bir nesne, bir hammadde olarak görülmeye” (Bookchin, 1996, s. 45) başlanmıştır.

Ötekileştirici bakış, doğayı sadece rakamlara, ölçülere, kâra göre değerlendiren bir bakıştır. Bu bakış için doğa bir anlam ifade etmemektedir. Forrest Carter’in; bir eserinin Kızılderili kahramanına söylediği “Büyükbaba, ölü insanı kolayca tanıyabileceğini söyledi... Ağaca baktıkları zaman kereste ve çıkardan başka bir şey görmezler; hiçbir zaman güzellik görmezler.” (Carter, 2008, s. 77) ifadeleri bu bakışı karşılamaktadır. Bu bakış; modern dünyada, yıllarca biriktirdiği hatıraları barındıran geniş bahçeli bir evini, sadece beton ve camdan ibaret birkaç kat ile değiş tokuş eden bakış ile de örneklendirilebilir. Oysaki buradaki Kızılderili büyük baba için doğa sıradan bir nesne, bir öteki konumunda değildir. Bir nesne, ağaç vb. bütün şeyler birey için bir hatırayı, anlamı yüklediğinde onun yok edilmesi, ötekileştirilmesi zorlaşmakta hatta imkansız bir hal almaktadır. Bu; bir insana, sevdiği bir insandan gelen bir hediye

konumundadır. Bu hediye anlam yüklü olduğu içindir ki yitirildiğinde birey üzerinde ciddi bir hüzne sebep olabilmektedir. Bu tarz bakışa en çarpıcı örneklerden biri Ahmet Muhip Dranas'ın “Çöküp peynir ekmek yediğimiz bir taş” dizesidir. Burada, taş sıradan bir taş değil, seven ve sevilenin hatıralarını üzerinde barındıran bir anlam yumağı konumundadır. Doğaya karşı da bu bakış yitirildiğinde doğa bir öteki konumuna düşer. Bu da doğanın bedeni üzerinde her türlü ameliyata kapı aralar.

Sabahattin Ali'nin eserlerinde doğanın ötekileştirilmesi konusuna en çarpıcı örnek onun Değirmen adlı eserinin “Bir Orman Hikâyesi”dir. Öykü, bir şirkete bir ormanı işletme izninin verilmesi neticesinde gelişen olayları ele almaktadır. Şirket, doğaya karşı tam bir ötekileştirici bakışa sahiptir. Çünkü orman şirket için sadece odun keresteden ibarettir. Burada “bütün fitrî kıymetlerin yitişi, değerlerin şeylere ve metalara dönüştürülmesi” (Arendt, 2018, s. 243) göze çarpmaktadır. Oysaki bölgede yaşayanlar için orman, onların vücutlarından bir parça konumundadır. Ormanda kesilen her ağaç, oluşan her boşluk onlar için vücutlarında açılan bir yara gibidir. Bu “ormanın öbür ucunda birbiri arkasına devrilen ağaçları, gittikçe büyüyen meydanları görünce... Ormana düşen bu yara, yavaş yavaş yayıldı, kökleşti” (s. 82) ifadelerinde göze çarpmaktadır. Onlar doğayı kendileri gibi bir insan, kendilerinden bir parça olarak görmektedirler. Ondan kesilen her parça, kendi bedenlerinde bir yara açmaktadır. Bunun bir sebebi de ormanın, onların bütün hatıralarına ev sahipliği yapıyor olmasıdır. Öykünün ana kişisi bunu “Gençliğimde kız kaçırdığım zaman arkasına sığınıp dört kişiyle dövüştüğüm bir ağaç vardı. Gövdesinde o zamandan kalma kurşun yaraları dururdu. Onu devirirlerken uzakta durup baktım. Bir bacağımı, bir kolumu kesiyorlarmış gibi oluyordum.” (83) sözleriyle dile dökmektedir. Onlar, bu durumu kabullenmeyip ellerindeki bütün imkanlarla ormanı savunmaya kalkınca hükümetin memuru jandarmalara “Sürün bunları ormandan dışarı!” diye emir verir. Çünkü onlar da hem memur hem de şirket için ötekilerdir. Onlar içeride değil dışarıda olması gerekenlerdir. Ayrıca onlar, isimsiz “bunlar”dır, ötekilerden ibaret bir güruhtur.

BÖLÜM III

SONUÇ

Öteki; kendini merkez ben olarak algılayıp yukarıda/üstte gören ben/biz'in karşısındaki başkası, diğeridir. Öteki "el/yabancı" olandır. Özellikle aşağı/kötü/düşman olarak algılandığı durumlarda empati duygusu ile yaklaşılmayandır. Zaten "öteki", empati kurulabilen bir "öteki ben" olmaktan çıkınca ötekileştir(il)meye müsait bir zemin devreye girmektedir. Elbette ötekileştir(il)me bireyler ve toplumlar üzerinde çoğunlukla olumsuz etkiler yaratmış olan ciddi ve tarihsel bir sorundur. İnsanlığın varlık sahasına çıkışıyla ötekileştir(il)meler de ortaya çıkmıştır. Bu, hemen hemen dünyanın her bölgesinde ve her dönemde varlık bulabilmiş olan büyük bir sorundur. Zaten tarihin biraz da savaşlar ve trajediler tarihi oluşu, özellikle savaşlarda milyonlarca insanın yitirilişi; tarihi metinlerin az veya çok kin ve nefret kokan ötekileştirici metinler içermesi de bunu kanıtlamaktadır.

Ötekileştir(il)me birey, grup veya toplumların birbirlerine yabancılaşma sürecidir aynı zamanda. Bu yabancılaşma süreci özellikle önyargılarla daha da büyütülmekte ve bu adımlarla öteki olanlara karşı empati duygusu yitirilmektedir. Bu noktada öteki olanlar artık birer düşman, av veya kurban pozisyonundadırlar. Burası ötekinin; ben/biz'in huzurunu kaçıran, birlikteliğine zarar veren olarak algılandığı noktadır. Öteki aynı zamanda ben/biz'in kendi yanlışlarının bile ona mal edildiği bir günah geçisidir.

Ötekilere olan olumsuz bakış açıları biraz da ötekilere dair olumsuz anlatımların mitler, tarihsel metinler, sözlü veya yazılı değişik anlatılarla geleceğe aktarımından ve bunların sürekli güncel tutulmasından kaynaklanmaktadır. Özellikle nesnellikten uzak tarihsel metinlerin ötekilere dair kin ve nefret örnekleri dolu olabilmesi bunun bir göstergesidir. Bu yüzden dünün ötekisi aradan onlarca yüzlerce yıl geçmiş olsa da bugünün de ötekisi olabilmektedir.

Ötekileştir(il)mede olumsuz bir tutum da genellemelerdir. Bu noktada suçlu veya suçsuz ayırt edilmez. Bir bireyin suçlu veya suçsuz oluşu, onun ötekilerle bir aidiyet bağı taşıyıp taşımadığı üzerinden tanımlanır. Ötekilerle bir aidiyet bağına sahip

olmak var olan suç/günahı yüklenmeye geçer ve yeter bir sebeptir. Burada toptancı bir yaklaşım söz konusudur.

“Öteki”nin ben/biz’i geliştirebilen bir figür, ben’in yansıması başka bir ben değil de bir düşman olarak algılandığı durumlarda ötekiler insan kimliğinden de dışlanabilmektedirler. Bu durumda ötekiler çoğu zaman bir hayvana, nesneye, rakamlara indirgenebilmektedir. Hatta bu tutum ötekilerin ölüsüne de yönelebilmekte; ötekilerin ölüleri kurda kuşa terk edilebilen birer “leş” olarak tanımlanabilmekte; onların ölülerine her türlü muamele yapılabilmektedir.

Ötekileştiren tutumlar kıyafetlere, dillere ve mekanlara da yansıyabilmektedir. Bu noktada hemen her dilde ötekilere dair olumsuz bakış açılarını barındıran deyimler ve sözler yer bulabilmektedir. Yine bu tutum mekan bölünmelerine de yol açabilmektedir. Ötekilerle aynı mekanlarda yiyip içmeme ve yaşamama gibi.

Ötekileştir(il)me sürecinde ortaya çıkabilen olumsuz bir durum da öteki olanın kendine ait olanı yitirip kendine yabancılaşmasıdır. Çünkü ötekiler kendilerine olan olumsuz tutumlara karşı ya içe kapanmak zorunda kalmakta ya da süreç içerisinde bunu içselleştirerek kendilerine yabancılaşmaktadırlar. Kimi kölelerin, yakalarına iliştirilen “köle” etiketini ve kimliğini süreç içerisinde içselleştirebilmeleri buna örnektir.

Sabahattin Ali de yaşadığı dönem içerisinde kendisine karşı olan kesimlerce bir öteki olarak algılanmış ve yıllarca ötekileştirilmiştir. Bu noktada onun, içinde yaşadığı dönem de önem arz etmektedir. Çünkü o dönem, gerek yerel gerekse küresel anlamda olumsuz koşulların, ciddi kutuplaşmaların olduğu bir dönemdir. Bu noktada Sabahattin Ali’nin en çok ötekileştirildiği dönem, 1930-1948 arasındadır. Bu dönemde bir yanda ulus-devlet anlayışının ve milliyetçiliğin yükselişi diğer yanda komünizmin ve sol’un etkin olma ve yükselme çabaları gerilimli bir ortam oluşturmuştur. Bu gerilimli ortamda çok önemli olaylar da yaşanmıştır. Özellikle Irkçılık-Turancılık davası, Tan matbaasının yakılması bu dönemin önemli olayları olmuştur. Ayrıca bu dönemde öteki görülen gazete ve dergilere uygulanan sansürler, kapatmalar; öteki olarak algılanan Niyazi Berkes, Pertev Naili Boratav gibi akademisyenlerin üniversitelerden uzaklaştırılmaları da bu dönemin önemli olayları olmuştur.

Sabahattin Ali de bu süreçte ötekileştirilen bir birey olmuştur. O, 1930’larda komünizmle suçlanmış ve bunun akabinde hakkında açılan davanın sonucunda cezaya

çarpıtılmış, üç ay kadar hapis yatmıştır. Sabahattin Ali 1931 sonrasında sürekli davalar ile uğraşmak zorunda kalmış ve çeşitli cezalar almıştır. Ayrıca çoğu zaman kendisini ötekileştiren kesimlerin tehditlerine de maruz kalmıştır. Onun çıkardığı gazeteler de onun bir muhalif ve öteki olarak algılanması nedeniyle sık sık kapatılma cezaları ile yüzleşmiştir.

Bu süreçleri yaşayan ve ötekileştirilen Sabahattin Ali bu durumu eserlerinde çokça ele almıştır. Ötekileştirilmesine yazılarında zaman zaman sert tepkiler de ortaya koymuştur. Çünkü o, bunu hak etmediği inancında olmuş ve kendisine yapıştırılan ötekilere dair etiketleri reddetmiştir. Sonuçta o, bu ötekileştirilme sürecinin sonunda acı bir cinayete kurban gitmiş ve bu cinayet tam anlamıyla aydınlatılamamıştır.

1930'lardan sonra kimi kesimlerce sürekli bir öteki olarak algılanıp ötekileştirilen Sabahattin Ali, belki bunun da etkisiyle daha çok ötekilerin sesi olmuştur ve bu onun eserlerine de genişçe yansımıştır. Özellikle Markopaşa ve diğer gazete yazılarında bu yansımalar, daha sert bir üslupta olmuştur. O, eserlerinde neredeyse ötekileştirilen her kesimi ele almıştır. Özellikle de ezilen alt tabaka insanlarını.

Onun eserlerinde görülen ötekileştir(il)me türlerinden biri etnik ötekileştir(il)medir. O, eserlerinde insanları etnik yönüyle ötekileştirenleri sertçe eleştirmiş ve insanın dünyada tek gayesinin karşılık bile beklemeden insanı sevmek olduğunu dile getirmiştir. Kafaları santimlere vurup “bizdensin” bu yana veya “bizden değilsin” değilsin öteki yana diyenleri özellikle Markopaşa ve diğer gazetelerdeki yazılarında sertçe eleştirmiştir. Ayrıca öykülerinde ve Esirler adlı oyununda da etnik yönden ötekileştirilen bireylerin sorunlarını ele almıştır. Bu noktada özellikle Çingenerler birkaç eserinde yer bulmuştur. Çünkü Çingenerler de tarih boyunca yaşadıkları yörelerin ötekileri olagelmıştır.

Tarih boyunca değişik şekillerde ötekileştirilmiş olan kadın da onun eserlerinde genişçe yer bulmuştur. Özellikle öykü ve romanlarında sadece birer av, et parçası, beden, nesne konumuna düşürülüp ötekileştirilen; çeşitli şekillerde ezilen öteki kadınlar genişçe yer bulmuştur.

Sabahattin Ali, eserlerinde sınıfsal anlamda özellikle alt sınıflara indirgenip ötekileştirilen bireylere de çok yer vermiştir. Özellikle halkı bir yığma/sürüye indirgeyen, toplumu üst sınıf ile aşağı sınıf karşıtlığı üzerinden değerlendiren, aşağı

görülen sınıfa her türlü uygulamayı reva gören aşağılayıcı ve ötekileştirici üst bakışı çokça eleştirmiştir. O, Sırça Köşk'lerde oturan üst sınıfların; Hilmi Bey, Şakir gibi eşrafın karşısında alt sınıfların sesi olmaya çalışmıştır.

İdeolojik farklılık nedeniyle ötekileştir(il)menin yanı sıra fiziksel veya ruhsal engellik nedeniyle ötekileştir(il)me de Sabahattin Ali'nin eserlerinde görülmektedir. Özellikle özel bir addan bile mahrum bırakılıp ötekileştirilen, söz veya bakışlarla toplumun kıyısına itilen, fiziksel engelli bir birey olan “değirmencinin kızı” buna örneklik teşkil etmiştir.

Yine gerek ezilen yoksul köylüsü, gerekse de köy ve kasabaların içinden araçlarıyla hızla gelip geçen üst tabaka insanları için haritada bir el kadar yer işgal eden ötekileştirilmiş Anadolu da onun eserlerinde çokça işlenmiştir. Özellikle Anadolu'ya taşra muamelesi yaparak Anadolu'yu ve Anadolu insanını ötekileştiren aydınlar Sabahattin Ali tarafından açık veya üstü örtülü olarak eleştirilmiştir.

Kendine yabancılaşarak kendini ötekileştiren bireylere örnekler de onun eserlerinde epey görülmektedir. Kimi zaman sadece fiziksel ihtiyaçları için yaşayıp kendi gerçek kimliklerine yabancılaşan insanlar; kimi zaman kadını bir eşya, et parçasına indirgeyen kişiler; kimi zaman ise başkalarına duydukları hayranlığın neticesinde kendine özgü olanı yitiren bireyler onun eserlerinde yer bulmuştur.

Dini inançlar nedeniyle ötekileştir(il)me ile doğanın ötekileştirilmesi diğer ötekileştir(il)me türlerine göre onun eserlerinde daha az görülmektedir. Buna rağmen Sabahattin Ali bu konularda da duyarlılıklar sergilemiştir. Örneğin “yeşil sarık” ile sembolize edilip öteki pozisyonuna itilen dindar bireyler veya mürteci, gavur gibi etiketlerle ötekileştirilen insanlar da bazı yazılarında ve öykülerinde ele alınmıştır. Ayrıca “Bir Orman Hikayesi” adlı öyküsünde de doğanın efendiliğine evrilen, doğa üzerinde her türlü ameliyatı meşru gören ötekileştirici bakışın karşısına doğayı kendilerinden bir parça gören, doğayı kendilerine bir emanet olarak gören bakışı koyarak bu konuyu da ele almıştır.

Kısaca kendisi de kimi kesimlerce çoğu zaman ötekileştirilmiş olan Sabahattin Ali, eserlerinde toplumun ötekilerini çoğu eserine taşımıştır. O, etnik olsun, kadının ötekileştirilmesi olsun, sınıfsal veya ideolojik ötekileştir(il)me olsun, fiziksel engellilik nedeniyle ötekileştirilme veya doğanın ötekileştirilmesi olsun ötekileştir(il)meye dair

çoğu konuya eserlerinde genişçe yer vermiştir. Dokuz başlık altında incelenen ötekileştir(il)me türlerinin hepsi Sabahattin Ali'nin eserlerinde az veya çok yer bulmuştur. Bu noktada yazar, eserlerinde ötekilerin sesi olmaya çalışmıştır.

KAYNAKÇA

- Agamben, G. (2017). *Kutsal İnsan*. (Çev. İ. Türkmen) İstanbul: Ayrıntı Yay.
- Ahmad, F. (2014). *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*. (Çev. S. C. Karadeli) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay.
- Akbulut, S. (2012). *Ayrımcılık-Çok Boyutlu Yaklaşımlar "Gerçekten Eşit Miyiz? Acı(Ma), Zayıf Gör(Me) ve Yok Say(Ma) Ekseninde Engelli Ayrımcılığı"*. (Editörler, Kenan Çayır, M. A. Ceyhan) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay. 149-162.
- Akın, İ. (2012). *Güneşin Efendisi*. İstanbul: Parşömen Yay.
- Aktaş, C. (2015). *Şehir Tutulması*. İstanbul: İz Yay.
- Aktaş, Ş. (2015). *Anlatmaya Bağlı Edebi Metinlerin Tahlili*. Ankara: Kurgan Edebiyat Yay.
- Ali, F. (2017). *Filiz Hiç Üzülmesin*. İstanbul: YKY.
- Ali, S. (2017). *Bütün Şiirleri*. (Haz., A. Özkırımlı) İstanbul: YKY.
- _____, (2017). *Canım Aliye, Ruhum Filiz*. (Haz., S. Sönmez) İstanbul: YKY.
- _____, (2017). *Çakıcı'nın İlk Kurşunu*. (Haz., N. Esen, Z. Uysal, E. Kılıç, & O. Akyıldız) İstanbul: YKY.
- _____, (2008). *Değirmen*. İstanbul: YKY.
- _____, (2016). *Hep Genç Kalacağım*. (S. Sönmez, Dü.) İstanbul: YKY.
- _____, (2016). *İçimizdeki Şeytan*. İstanbul: YKY.
- _____, (2016). *Kağm Ses Esirler*. İstanbul: YKY.
- _____, (2007). *Kuyucaklı Yusuf*. İstanbul: YKY.
- _____, (2017). *Kürk Mantolu Madonna*. İstanbul: YKY.
- _____, (2017). *Mahkemelerde*. (Hazırlayanlar, N. Esen, & N. Seyhan) İstanbul: YKY.
- _____, (2017). *Markopaşa Yazıları ve Ötekiler*. (Hazırlayan, H. Altınkaynak) İstanbul: YKY.

- _____, (2017). *Sırça Köşk*. İstanbul: YKY.
- _____, (2017). *Yeni Dünya*. İstanbul: YKY.
- Alvani, T. C. (2012). *İhtilaf*. (Çev. İ. Kapaklıkaya) İstanbul: Mahya Yay.
- Arendt, H. (2018). *İnsanlık Durumu*. (Çev. B. S. Şener) İstanbul: İletişim Yay.
- Arslan, A. (2017). *İslam Felsefesi Üzerine*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay.
- _____, (2016). *Kibleyi Değiştiren Dönüşüm*. (Hazırlayan, A. Öz) İstanbul: Beyan Yay.
- Assmann, J. (2015). *Kültürel Bellek*. (Çev. A. Tekin) İstanbul: Ayrıntı Yay.
- Atay, O. (1990). *Tutunamayanlar*. İstanbul: İletişim Yay.
- Atzman, G. (2014). *Göçebe Kimlik*. (Çev. D. Temel, & F. Peyma) İstanbul: İlimyurdu Yay.
- Aytmatov, C. (2016). *Gün Olur Asra Bedel*. (Çev. R. Özdek) İstanbul: Ötüken Yay.
- Bachelard, G. (1996). *Mekanın Poetikası*. (Çev. A. Derman) İstanbul: Kesit Yay.
- Bannerji, H. (2016). *Marx'tan Yeniden Doğmak*. (Çev. C. Eroğul & S. Özdemir) İstanbul: Yordam Yay.
- Baudrillard, J. (2016). *Simülakrlar ve Simülasyon*. (Çev. O. Adanır) İstanbul: Doğu Batı Yay.
- Bauman, Z. (2012). *Akışkan Aşk*. (Çev. I. Ergüden) İstanbul: Versus Yay.
- _____, (2017). *Akışkan Modernite*. (Çev. S. O. Çavuş) İstanbul: Can Yay.
- Bauman, Z., & Lyon, D. (2016). *Akışkan Gözetim*. (Çev. E. Yılmaz) İstanbul: Ayrıntı Yay.
- Benhabib, S. (2016). *Ötekilerin Hakları*. (Çev. B. Akkıyal) İstanbul: İletişim Yay.
- Berkes, N. (2017). *Unutulan Yıllar*. İstanbul: İletişim Yay.
- Bolay, S. H. (2013). *Felsefe Doktrinleri ve Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Nobel Yay.

Bookchin, M. (1996). *Ekolojik Bir Topluma Doğru*. (Çev. A. Yılmaz) İstanbul: Ayrıntı Yay.

_____, (2015). *Özgürlüğün Ekolojisi*. (Çev. M. K. Coşkun) İstanbul: Sümer Yay.

Butler, J. (2016). *Kırılgan Hayat*. (Çev. B. Ertür) İstanbul: Metis Yay.

_____, (2015). *Savaş Tertipleri*. (Çev. Ş. Öztürk) İstanbul: YKY.

Campbell, C. (2013). *Günah Keçisi*. (Çev. G. Kastamonulu) İstanbul: Ayrıntı Yay.

Canetti, E. (2014). *Kitle ve İktidar*. (Çev. G. Aygen) İstanbul: Ayrıntı Yay.

_____, (2011). *Körleşme*. (Çev. A. Cemal) İstanbul: Payel Yay.

Cantek, L. (2015). *Markopaşa*. İstanbul: İletişim Yay.

Carter, F. (2008). *Küçük Ağaç'ın Eğitimi*. (Çev. Ş. S. Kaya) İstanbul: Say Yay.

Cioran, E. M. (2017). *Tarih ve Ütopya*. (Çev. H. Bayrı) İstanbul: Metis Yay.

Çakır, S. (2012). *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler "Feminizm: Ataerkil İktidarın Eleştirisi"*, (Editör, H. B. Örs) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., s. 413-475.

Çayır, K. (2012). *Ayrımcılık-Çok Boyutlu Yaklaşımlar "Gruplararası İlişkiler Bağlamında Ayrımcılık"*, (Editörler, Kenan Çayır, M. A. Ceyhan) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., s. 5-15.

Doğan, Ç. (2008). *Engelliler: Postmodern Kapitalizmin Sakatlıkları*. Birikim Dergisi (S. 229), s. 36-42.

Doğan, M. (2017). *Öteki*. Ankara: DH Yay.

Douzinas, C. (2017). *İnsan Hakları ve İmparatorluk*. (Çev. K. Akbaş, & R. Sağlam) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay.

Dranas, A. M. (2015). *Şiirler*. İstanbul: Everest Yay.

Ecevit, Y. (2013). *Kurmaca Bir Dünyadan*. İstanbul: İletişim Yay.

El Katip, A. (2015). *Sünnilik Şiilik*. İstanbul: Mana Yay.

- El-Messiri, A. M. (2015). *Önyargı*. (Çev. İ. Kapaklıkaya) İstanbul: Mahya Yay.
- Ergüven, E. (Dü.). (2013). *Yunan Mitolojisi*. Mitoloji . (Çev. N. Elhüseyni) İstanbul: NTV Yay.
- Ersoy, M. A. (2014). *Safahat*. İstanbul: Dergah Yay.
- Evkuran, M. (2012). *Sünni Paradigmayı Anlamak*. Ankara: Ankara Okulu Yay.
- Fanon, F. (2016). *Siyah Deri Beyaz Maskeler*. (Çev. C. Koytak) İstanbul: Encore Yay.
- _____, (2011). *Yeryüzünün Lanetlileri*. (Çev. Ş. Süer) İstanbul: Versus Yay.
- Forster, E. (2016). *Roman Sanatı*. (Çev. Ü. Aytür) İstanbul: Milenyum Yay.
- Foucault, M. (2015). *İktidarın Gözü*. (Çev. I. Ergüden) İstanbul: Ayrıntı Yay.
- Frankl, V. E. (2018). *İnsanın Anlam Arayışı*. (Çev. S. Budak) İstanbul: Okuyan Us Yay.
- Freire, P. (2014). *Ezilenlerin Pedagojisi*. (Çev. D. Hattatoğlu) İstanbul: Ayrıntı Yay.
- Fromm, E. (2014). *İtaatsizlik Üzerine*. (Çev. N. Soysal) İstanbul: Say Yay.
- _____, (2016). *Sahip Olmak Ya Da Olmak*. (Çev. A. Arıtan) İstanbul: Say Yay.
- _____, (1995). *Sevme Sanatı*. (Çev. Y. Salman) İstanbul: Payel Yay.
- Garaudy, R. (2010). *Entegrizm*. (Çev. K. B. Çileçöp) İstanbul: Pınar Yay.
- Gasset, O. Y. (2014). *İnsan ve Herkes*. (Çev. N. G. Işık) İstanbul: Metis Yay.
- Geçtan, E. (2003). *İnsan Olmak*. İstanbul: Metis Yay.
- _____, (1998). *Kim Bilir*. İstanbul: Metis Yay.
- Göle, N. (2010). *Modern Mahrem*. İstanbul: Metis Yay.
- Göregenli, M. (2015). *Çevre Psikolojisi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay.
- Göregenli, M. (2012). *Ayrımcılık-Çok Boyutlu Yaklaşımlar "Temel Kavramlar: Önyargı, Kalıpyargı ve Ayrımcılık"*, (Editörler, Kenan Çayır, M. A. Ceyhan). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., s. 17-27
- Gruen, A. (2005). *İçimizdeki Yabancı*. (Çev. İ. İgan) İstanbul: Çitlembik Yay.

- Gürbilek, N. (2016). *Kör Ayna, Kayıp Şark*. İstanbul: Metis Yay.
- Habermas, J. (2017). *"Öteki" Olmak, "Öteki"yle Yaşamak*. (Çev. İ. Aka) İstanbul: YKY.
- Haley, A. (2016). *Malcolm X*. (Çev. Y. Kaplan) İstanbul: İnsan Yay.
- Han, B.-C. (2017). *Şeffaflık Toplumunu*. (Çev. H. Barışcan) İstanbul: Metis Yay.
- _____, (2016). *Şiddetin Topolojisi*. (Çev. D. Zaptçioğlu) İstanbul: Metis Yay.
- Hardt, M., & Negri, A. (2015). *İmparatorluk*. (Çev. A. Yılmaz) İstanbul: Ayrıntı Yay.
- _____, (2011). *Ortak Zenginlik*. (Çev. E. Yıldırım) İstanbul: Ayrıntı Yay.
- Harvey, D. (2014). *Postmodernliğin Durumu*. (Çev. S. Savran) İstanbul: Metis Yay.
- Hitler, A. (2016). *Kavgam*. (Çev. N. Özpınar) İstanbul: Lokomotif Yay.
- Hoffer, E. (2011). *Kesin İnançlılar*. (Çev. E. Günür) İstanbul: Plato Yay.
- Hugo, V. (2016). *Notr Dame'nin Kamburu*. (Çev. İ. Birkan) İstanbul: Can Yay.
- İzzetbegoviç, A. (2013). *Doğu Batı Arasında İslam*. (Çev. S. Şaban) İstanbul: Yarın Yay.
- Kafadar, C. (2017). *Kim Var İmiş Biz Burada Yoğ İken*. İstanbul: Metis Yay.
- Kafka, F. (2011). *Dava*. (Çev. A. Cemal) İstanbul: Can Yay.
- _____, (2016). *Dönüşüm*. (Çev. K. Mutlu) Ankara: Doğu Batı Yay.
- _____, (2016). *Şato*. (Çev. E. Karadeniz) İstanbul: Timaş Yay.
- Kalın, İ. (2016). *Ben, Öteki ve Ötesi*. İstanbul: İnsan Yay.
- Kalpakkı, F. (2016). *Amitav Ghosh ile Elif Şafak'ın Romanlarında Öteki/leştirme*. Konya: Çizgi Yay.
- Kaplan, M. (1994). *Şiir Tahlilleri 2*. İstanbul: Dergah Yay.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (2016). *Yaban*. İstanbul: İletişim Yay.
- Karpat, K. H. (2013). *Türk Siyasi Tarihi*. İstanbul: Timaş Yay.
- Katip, A. E. (2015). *Sünilik-Şiilik*. (Çev. M. Tan) İstanbul: Mana Yay.

- Kearney, R. (2012). *Yabancılar, Tanrılar ve Canavarlar*. (Çev. B. Özkul) İstanbul: Metis Yay.
- Kierkegaard, S. (2015). *Korku ve Titreme*. (Çev. N. Beier) İstanbul: Pinhan Yay.
- Koçak, C. (2011). *Geçmişiniz İtinayla Temizlenir*. İstanbul: İletişim Yay.
- _____, (2015). *İki Partili Sistemin Kuruluş Yılları I-IV/ C. IV*. İstanbul: İletişim Yay.
- _____, (2013). *Türkiye'de Milli Şef Dönemi I-II/ C. II*. İstanbul: İletişim Yay.
- Korkmaz, R. (2014). *Aytmatov Anlatılarında Ötekileşme Sorunu ve Dönüş İzlekleri*. Ankara: Grafiker Yay.
- _____, (2016). *Sabahattin Ali-İnsan ve Eser*. İstanbul: Kesit Yay.
- _____, (2002). *Romanda Dramatik Aksiyonu Sağlayan Değerlerin Görüntü Seviyeleri Üzerine Bazı Öneriler*. Ankara: Grafiker Yay.
- Kuçuradi, İ. (2009). *Çağın Olayları Arasında*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yay.
- Kundakçı, F. S. (2015). *Heteroseksizm ve Ötekileştirme Eleştirisi*. Liberal Düşünce Dergisi (71), s. 65-79.
- Maalouf, A. (2015). *Ölümcül Kimlikler*. (Çev. A. Bora) İstanbul: YKY.
- Mann, M. (2012). *Demokrasinin Karanlık Yüzü*. (Çev. B. Doğan) İstanbul: İthaki Yay.
- Mazower, M. (2010). *Karanlık Kıta: Avrupa'nın Yirminci Yüzyılı*. (Çev. D. Cenkçiler) İstanbul: YKY.
- Meriç, C. (2014). *Bu Ülke*. İstanbul: İletişim Yay.
- Milas, H. (2000). *Türk Romanı ve Öteki / Ulusal Kimlikte Yunan İmajı*. İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yay.
- Nietzsche, F. (2005). *Deccal*. (Çev. O. Tuncay) İstanbul: Gün Yay.
- _____, (2015). *Deccal*. (Çev. F. Gürbüz) İstanbul: Alfa Yay.
- Orwell, G. (2016). *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*. (Çev. C. Üster) İstanbul: Can Yay.

- Öner, H. (2018). *Sabahattin Ali'nin Hikâyelerinde Köy, Köylüler ve Sorunları*. Hece Dergisi (253), s. 312-322.
- Örs, H. B. (2012). *19. Yüzyıldan 20 Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler "Faşizm"*, (Editör, H. B. Örs). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., s. 477-514.
- Özateşler, G. (2016). *Çingene*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yay.
- Özher, S. (2009). *Romancı Yönüyle Atilla İlhan*. Ankara: Akçağ Yay.
- Özkoçak, Y., & Tavuz, A. (2014). *Erkeğin ve Kadının Birbirlerini Ötekileştirmesi*. Atatürk İletişim Dergisi (6), s. 187-201.
- Öztürk, M. (2013). *Cahiliyeden İslamiyet'e Kadın*. Ankara: Ankara Okulu Yay.
- _____, (Aralık 2014). *Kur'an-I Kerim Meali*. Ankara: Ankara Okulu Yay.
- Pala, İ. (2002). *Atasözleri Sözlüğü*. İstanbul: L&M Yay.
- _____, (1998). *Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Ötüken Yay.
- Parla, J. (2015). *Don Kişot'tan Bugüne Roman*. İstanbul: İletişim Yay.
- Pascal, B. (1998). *Düşünceler*. (Çev. M. Karabaşoğlu) İstanbul: Kaknüs Yay.
- Safa, P. (2016). *Dokuzuncu Hariciye Koğuşu*. İstanbul: Ötüken Yay.
- Said, E. W. (2016). *Kış Ruhu*. (Çev. T. Birkan) İstanbul: Metis Yay.
- _____, (2001). *Şarkiyatçılık*. (Çev. B. Ülner) İstanbul: Metis Yay.
- Saraçbaşı, M. E. (2010). *Örnekleriyle Büyük Deyimler Sözlüğü*. İstanbul: YKY.
- Sayar, K. (2015). *Olmak Cesareti*. İstanbul: Timaş Yay.
- Saydur, M. (2013). *Markopaşa Gerçeği*. İstanbul: Çınar Yay.
- Schnapper, D. (2005). *Öteki ile İlişki*. (Çev. A. Sönmezay) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay.
- Schopenhauer, A. (2013). *Hayatın Anlamı*. (Çev. A. Aydoğan) İstanbul: Say Yay.
- Semelin, J. (2011). *Arındırma ve Yok Etme*. (Çev. M. I. Durmaz) İstanbul: İletişim Yay.

- Semerci, P. U. (2012). *Ayrımcılık-Çok Boyutlu Yaklaşımlar "Ayrımcılık Bağlamında Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma"*, (Editörler, M. A. Kenan Çayır, M. A. Ceyhan) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., s. 189-198.
- Sezer, D., & Kalaycı, N. (2017). *Siyasalın Peşinde, Dünyaya Tragedyalarla Bakmak "Klasik Tragedyalar, Çağdaş Sorunlar"*, (Editörler D. Sezer, & N. Kalaycı). İstanbul: Metis Yay., s. 9-22.
- Shayegan, D. (2014). *Yaralı Bilinç*. (Çev. H. Bayrı) İstanbul: Metis Yay.
- Sontag, S. (2004). *Başkalarının Acısına Bakmak*. (Çev. O. Akınhay) İstanbul: Agora Yay.
- Sönmez, S. (2017). *A'dan Z'ye Sabahattin Ali*. İstanbul: YKY.
- Stevick, P. (2004). *Roman Teorisi*. (Çev. S. Kantarcıoğlu) Ankara: Akçağ Yay.
- Şeriati, A. (2010). *İslam ve Sınıfsal Yapı*. (Çev. D. Özlük) Ankara: Fecr Yay.
- Tarhan, N. (2005). *Kadın Psikolojisi*. İstanbul: Nesil Yay.
- Teber, S. (2014). *Tutunamayanlar'ın Politik Psikolojisi*. İstanbul: Okuyan Us Yay.
- Thoreau, H. D. (2017). *Doğa ve Yürüyüş Üzerine Seçme Denemeler*. (Çev. A. Sever) İstanbul: Everest Yay.
- Topçu, N. (2012). *İsyah Ahlakı*. İstanbul: Dergah Yay.
- Touraine, A. (2012). *Modernliğin Eleştirisi*. (Çev. H. U. Tanrıöver) İstanbul: YKY.
- Trouillot, M.-R. (2015). *Geçmişini Susturmak*. (Çev. S. O. Zeybek) İstanbul: İthaki Yay.
- Tuğrul, S. (2014). *Canım Sana Feda Yeni Zamanların Kutsallık Biçimleri*. İstanbul: İletişim Yay.
- _____, (2010). *Ebedi Kutsal Ezeli Kurban*. İstanbul: İletişim Yay.
- Tunçay, M. (2012). *Eleştirel Tarih Yazıları*. (Editörler, H. B. Türk, & H. E. Beriş) Ankara: Liberte Yay.
- Türkçe Sözlük. (2011). Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.

Uyar, F. (2018). *Sabahattin Ali'nin Markopaşa Serüveni*. Hece Dergisi, 243-253.

Uygur, N. (2016). *Başka-Sevgisi*. İstanbul: YKY.

_____, (2016). *Edmund Husserl'de Başkasının Ben'i Sorunu*. İstanbul: Yky.

_____, (2013). *Kültür Kuramı*. İstanbul: YKY.

Ülken, H. Z. (2004). *Aşk Ahlakı*. İstanbul: Dünya Yay.

Yuval-Davis, N. (2014). *Cinsiyet ve Millet*. (Çev. A. Bektaş) İstanbul: İletişim Yay.

Zürcher, E. J. (2012). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*. (Çev. Y. Saner) İstanbul: İletişim Yay.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı. (1978, Mayıs 03). Mart 18, 2018 tarihinde

Www.Tbmm.Gov.Tr:

https://Www.Tbmm.Gov.Tr/Tutanaklar/Tutanak/Mm___/D05/C005/B140/Mm__050051400453.Pdf Adresinden Alındı

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLERİ

Adı ve Soyadı : Mehmet ÖZ
Doğum Yeri : Osmaniye
Adres : Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi
İletişim : mehmetozozz@hotmail.com.tr

EĞİTİM BİLGİLERİ

Yüksek Lisans :Korkut Ata Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 2016-.....

Lisans :Dokuz Eylül Üniversitesi, Buca Eğitim Fakültesi Türk
Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği 1996-2000.

İŞ DENEYİMİ

2000-2018 :MEB'in değişik okullarında öğretmenlik

OSMANİYE KORKUT ATA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

OSMANİYE KORKUT ATA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 25/05/2018

Tez Başlığı: SABAHATTİN ALİ'NİN ESERLERİNDE ÖTEKİLEŞTİR(İL)ME

Yukarıda başlığı/konusu belirlenen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 98 sayfalık kısmına ilişkin, 25/05/2018 tarihinde tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtreleme tiplerinden biri uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 15 'tir.

Filtreleme Tip 1 (maksimum %30)

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça dâhil,
- 3- Alıntılar dâhil.

Filtreleme Tip 2 (maksimum %10)

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç,
- 3- Alıntılar dâhil,
- 4- 5 Kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç.

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orjinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

26/05/2018

Adı Soyadı: MEHMET ÖZ

Öğrenci No: 1621107101

Anabilim Dalı: TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI

Programı: YENİ TÜRK EDEBİYATI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

Statüsü: Y.Lisans Doktora

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

DOÇ. DR. SEMA ÖZHER KOÇ

ENSTİTÜ ONAYI

UYGUNDUR.

Arş.Gör.Erdem KÜRKLÜ